

de SPORTWERELD

Geschiedenis en achtergronden van de sport • #82-83 • herfst 2017

**Special 'sport in
(post)koloniaal perspectief'**

**Suriname, de Caraïben,
Indië, Indonesië en Algerije**

Dé webshop voor sportgeschiedenis

Klaas Pander
Het bewogen leven van een vergeten sportheld
Tussen Pim Mulier en Jaap Eden
Wim Zonneveld

De Nederlandse sportwereld eind 19de eeuw. Pim Mulier is een pionier, onvermoeibaar propagandist, maar elitair. Jaap Eden is het grootste sporttalent van die tijd, wereldkampioen allround schaatsen en wielrennen. Onberekenbaar, wild. Klaas Pander is de link tussen deze twee beroemdheden. Laconiek, joviaal, met hem kun je lachen. Een Haarlemse jongen. Door Pim gestimuleerd, leidt hij rond 1890 een adembenemend multidisciplinair sportleven. Hij is de eerste Nederlandse amateurschaatser die voor training naar het buitenland wordt uitgezonden en winnaar van de eerste marathon op natuurijs. Zijn ervaring en opgedane kennis benut hij vervolgens als trainer-coach van Jaap Eden. Het hoogtepunt van hun samenwerking vindt plaats in Amsterdam, 14 januari 1893, als Jaap zijn, en Nederlands eerste, wereldtitel veroverd. Niet lang daarna gaan ze ieder hun eigen weg, binnen en buiten de sport.

256 pagina's paperback, geïllustreerd in kleur.
€ 19,95
Uitgeverij Elmar, Delft – www.uitgeverijelmar.nl
Februari 2017

Van de redactie

De artikelen in dit jaarlijkse dubbelnummer van *de SPORTWERELD* hebben twee zaken met elkaar gemeen: u vindt ze hier gebundeld, en ze zijn geïnspireerd door Nico van Horn. Nico ging op 10 mei jongstleden met pensioen als medewerker van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden én hij was een gewaardeerd bestuurslid van Stichting de Sportwereld en schrijver voor het magazine. Redenen voor het Instituut en de Stichting om samen een symposium te organiseren te zijner ere. Een schets van Nico's 'markante persoonlijkheid' van de hand van Wilfried van Buuren kunt u desgewenst terugvinden in een kort verslag van het symposium in *de SPORTWERELD* #81 (zomer 2017), op pagina 17.

Onder de bijdragen van Nico aan *de SPORTWERELD* waren artikelen als 'De wind in de zeilen. Zoektocht naar de schaarse watersport in Indië en Indonesië' (#77-78, 2017) en 'Sport in Nederlands-Indië en Indonesië. Een late ontwikkeling langs gekleurde lijnen' (#65, 2012). Hij schreef niet uitsluitend over dat thema, verre van zelfs, maar als hij het deed, liet hij de lezer achter in bewondering voor zijn ongebreidelde feitenkennis en expertise. En voor zijn binnengesmokkelde humor – dat gold trouwens voor al zijn bijdragen.

Het genoemde symposium had als titel en thema 'Sportgeschiedenis in (post)koloniaal perspectief'. Vier bijdragen eraan maken deel uit van de bundeling in dit dubbel-thema-nummer, drie bijdragen werden in de loop van het jaar bij de redactie ingeleverd en bleken goed te passen onder dezelfde noemer. U wordt meegenomen naar sport en sportgeschiedenis in Suriname, de Caraïben, Indië, Indonesië en Algerije.

Wij danken alle contribuanten voor hun bijdragen, en voor hun bereidheid zich te houden aan een bij een themanummer toch altijd riskante strikte deadline, wat ons werk aanzienlijk veraangenaamde en vergemakkelijkte.

Veel leesplezier!

Namens de redactie:
Jan Luitzen & Wim Zonneveld

In dit nummer

Van de redactie + Inhoudsopgave	3
Sport in (post)koloniaal perspectief <i>Marjet Derks</i>	4
Een vonk die een heilig vuur moest doen oplaaien <i>Jelle Zondag</i>	11
De band, die bindt <i>Jurijt van de Vooren</i>	17
Duiken in het diepe <i>Niek Pas</i>	19
Van stofzuigerdoos naar <i>Hall of Fame</i> <i>Cees Klapwijk</i>	23
De kabel: tussen vriendschap en sekte <i>Aad Haverkamp</i>	27
Sport is oorlog <i>Nico van Horn</i>	32
Henri 'de Baab' van Warmelo: een 'goed en fair speler' <i>Wim Zonneveld & Jan Luitzen</i>	37
Collector's items van... Arie Heijstek <i>Gerard van den Houten</i>	42
Enige opmerkingen bij 'Kicksen en wickets' <i>Daniël Rewijk</i>	46
Publicaties sportliteratuur <i>Wilfred van Buuren</i>	48
Medewerkers <i>de SPORTWERELD</i> #82-83	50
Colofon	52

Foto omslag

Humphrey Mijns (1930), de eerste voetballer van Surinaamse afkomst in het Nederlands elftal, maakt op 3 april 1960 in een thuisinterland tegen Bulgarije een fabelachtige omhaal in het eigen strafschopgebied. Foto uit *Sport en Sportwereld* (4 april 1960). Fotograaf onbekend.

Ook in Nederland – het derde grote koloniale rijk – is de *new imperial history* een belangrijke stroming, maar nog niet binnen de sportgeschiedenis.

SPORT IN (POST)KOLONIAAL PERSPECTIEF

Marjet Derks

Sergeant H. Veerkamp ergerde zich in 1922 zo aan de voetbalwedstrijd tussen Sparta en Juliana, die op het eerste sportveld van Curaçao, Mundo Nobo, gespeeld werd, dat hij een brief van drie kolommen naar de *Amigoe di Curaçao* stuurde. Sparta, dat grotendeels bestond uit spelers van het eiland, had er, schreef hij, weinig van begrepen. Het mooie voetbalspel werd verkracht, het spel onttaardde in een soort rugby en de ‘drommen kijk- en schreeuwlustigen’, niet gehinderd door spelkennis, wilden alleen maar Sparta zien winnen. Elke mislukte actie van de tegenstander kon rekenen op ‘kanibaalsgejuich’.¹

Sergeant Veerkamps brief laat zich lezen als een voorbeeld van hoe sport destijds een afspiegeling vormde van de complexe koloniale verhouding tussen Nederland en ‘de West’. Net als in Suriname stonden op Curaçao Nederlandse matrozen en garnizoensinfanteristen aan de basis van de gereglementeerde voetbalsport.² KNIL-officiërs zoals Frederik ‘Frits’ Hirschmann, telg uit een bekend voetbalgeslacht, vonden sport een wezenlijk onderdeel van de militaire training. Hij was eerst in Nederlands-Indië en van 1909-1913 in Suriname gelegerd en in beide gevallen een actief voetbalpromotor. De Militaire Voetbalclub Juliana ontstond op zijn initiatief en was de eerste die een wat langer leven beschoren was.³ Ook van de voetbalcultuur van buurland Brits-Guyana – dat al in 1902 een eigen Football Federation kende – ging een stimulerende

werking uit. Het ging hierbij niet om zomaar wat tegen een rond object trappen, zoals al langer gebruikelijk was, maar om voetbal als ‘beschaafde’ sport, volgens de regels en standaarden die daarbij hoorden. Precies zo deden de Britten het, bij wie sport een succesvol onderdeel was van het opleggen van *Britishness* – een verzamelnaam voor een geheel van Engelse gewoonten, tradities en zelfbeelden. Het kennelijk ontbreken daarvan bij de spelers van Sparta tegenover het beschaafde Juliana vormde de kern van sergeant Veerkamps ergernis.

Naar sport in koloniaal perspectief is in Nederland in tegenstelling tot Engeland en Australië nog maar sporadisch onderzoek gedaan. Natuurlijk, Engeland geldt als bakermat van veel moderne sporten en het was ook nog eens een imperium waar de zon nooit onderging, dus de omvangrijke hoeveelheid studies naar de plaats en betekenis van sport in dat Empire ligt voor de hand. Toch gebeurde dat ook daar lange tijd weinig, op het werk van duizendpoot J.A. Mangan na, die medio jaren tachtig schreef over de hechte band tussen idealen rond sport, beschavingsfantasieën, missionering en de koloniale opleiding van de voor het imperium bestemde jongemannen.⁴

Sport en ‘cultural power’

In 1988 verscheen het artikel ‘Sport, Cultural Imperialism and Colonial Response in the British Empire’ van de Australische sporthistoricus en politicoloog Brian Stoddart in het serieuze historische tijdschrift *Comparative Studies in Society and History*.⁵ Het werd

1 Veerkamp, H. ‘Minne praktijken.’ *Amigoe di Curaçao* (17 juni 1922); spelfout in het origineel.

2 Hoen, Guno. *Sporthelden uit ons verleden*, deel 1. [s.l.: s.n.], 1980, 217-218.

3 Lang, Jan de. *Dienaar van koloniaal Nederland. Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann (1870-1935)*. Amsterdam: Bert Bakker, 2011.

4 Mangan, J.A. *The Games, Ethic and Imperialism: Aspects of the Diffusion of an Ideal*. Londen: Frank Cass Publ., 1986. Dit bevat fraaie hoofdstukken zoals ‘Eton in India’.

5 Stoddart, Brian. ‘Sport, Cultural Imperialism and Colonial Response in the British Empire.’ *Comparative Studies in Society and History* 30, nr. 4 (1988): 649-673.

baanbrekend. Stoddart stelde de vraag waarom Engeland toch zo lang in staat was geweest om de macht te behouden in dat grote Empire. Bureaucratisch en militair gezien was er daarvoor te weinig power. Stoddart zocht het antwoord in sport, dat volgens hem een van de belangrijkste vehikels was geweest van 'cultural power': het succesvol overbrengen van *Britishness*. Sport verzachtte bovendien als een soort smeerolie de politieke en sociale effecten van de koloniale overheersing. Dankzij het werk van met name onderwijzers en missionarissen en zendelingen werd sport een van de pilaren onder de imperiale cultuur. Met name bij de zonen van inheemse elites en jonge mannen met aspiraties om op te klimmen werd sport een onderdeel van hun streven om zo Engels mogelijk te worden en de koloniale bovenlaag te naderen. Succesvolle Indiase cricketteams werden uitgenodigd voor testmatches in Oxford. Onderwijl leerden zij beschaving, *fair play* en samenwerking, de pijlers waarop het Empire gebouwd was.

Voetbal als beschaafde sport, volgens regels en standaarden.

Stoddart en Mangan zagen de culturele macht van sport vooral als een soort superstructuur die door de Engelsen succesvol werd opgelegd. Doel van onderzoek was te beschrijven hoe die praktijken en ideeën vanuit het moederland naar de koloniën reisden en hoe ze door daarvoor ontvankelijke sociale goepen werden overgenomen. Ze lieten zich daarbij inspireren door Antonio Gramsci en zijn theorie over hegemonie, maar ook Pierre Bourdieu's concept van culturele reproductie en de ideeën van het in de jaren tachtig in Engeland invloedrijke Birmingham Centre for Contemporary Cultural Studies klinken hierin door.

Nieuwe imperiale geschiedenis

In de jaren negentig veranderde het onderzoeksperspectief zowel in Engeland als in Frankrijk – de twee grote koloniale rijken – onder invloed van een *cultural turn*, die zich ook op andere historische terreinen manifesteerde. Ook gendergeschiedenis, dat de betekenis van mannelijkheid en vrouwelijkheid bevroeg, en postkoloniale geschiedenis wierpen nieuwe vragen op. In plaats van koloniale of imperiale geschiedenis vooral vanuit de koloniale machthebbers of elites te bekijken, ontstonden onderzoeksrichtingen met meer aandacht voor een

geïntegreerde koloniale geschiedenis waarin de impact van de koloniën op de cultuur in het moederland geïntegreerd werd. Vooral dit 'webbed character' van koloniale ruimten, of anders gezegd: de culturele uitwisseling en zogenaamde culturele contactzones en processen van toe-eigening en omkering, kwamen meer op de agenda. Daarnaast begonnen thema's als genderverhoudingen, de betekenis van 'het lichaam' in koloniale en etnische discoursen en de invloed van postkoloniale verhoudingen aan een opmars.⁶

Ook in de internationale sportgeschiedenis leidde dat tot publicaties die deze onderwerpen thematiseerden en sport meer vanuit het licht van de wederkerigheid tussen moederland en koloniën gingen analyseren. Voorbeelden daarvan zijn een bundel onder redactie van John Nauright en Timothy Chandler en een studie van Patrick McDevitt, die specifiek over de impact van sport en mannelijkheid in zowel Groot-Brittannië als het empire gaan, en van Charlotte MacDonald over idealen en transfers van sport en vrouwelijkheid in Groot-Brittannië, Nieuw-Zeeland, Australië en Canada.⁷ Recentelijk komt ook de vraag naar voren hoe 'the colonial legacy' de sport als zodanig heeft beïnvloed – een thema waarin met name John Bale zich heeft verdiept – en hoe sport een rol speelt in postkoloniale verhoudingen: kan het bijvoorbeeld een vorm van verzet zijn?⁸

Een Frater van Tilburg met zijn voetbalclub op Scherpenheuvel. Bron: Regionaal Archief Tilburg, collectie Fraters van Tilburg.

6 Zie voor een overzicht: Potter, Simon J. *British Imperial History*. London: Palgrave MacMillan, 2015; Howe, Steven (red.). *The New Imperial Histories Reader*. London: Routledge, 2009; Rose, Sonya O. *At Home with the Empire: Metropolitan Culture and the Imperial World*. Cambridge: University Press, 2006; Kennedy, Dane. 'Imperial history and post-colonial theory.' *Journal of Imperial and Commonwealth History* 24, nr. 3 (1996): 345-363.

7 Nauright, John, and Timothy J. Chandler (red.). *Making Men: Rugby and National Identity*. London: Routledge, 1996; McDevitt, Patrick. *May the Best Man Win: Sport, Masculinity, and Nationalism in Great Britain and the Empire, 1880-1935*. New York/Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2004; MacDonald, Charlotte. *Strong, Beautiful, and Modern: National Fitness in Britain, New Zealand, Australia and Canada, 1935-1960*. Vancouver/Toronto: UBC Press, 2011.

8 Zie: Bale, John, and Mike Cronin (red.). *Sport and Postcolonialism*. Oxford: Berg Publ., 2003; Koch, Natalie (red.). *Critical Geographies of Sport: Space, Power and Sport in Global Perspective*. London: Routledge, 2017.

Ook in Nederland – het derde grote koloniale rijk – is de *new imperial history* een belangrijke stroming,⁹ maar nog niet binnen de sportgeschiedenis. Hoe zou deze benadering sportgeschiedenis vruchtbaar kunnen beïnvloeden? Als voorzet ga ik in dit artikel in op twee thema's: de wederzijdse beïnvloeding van kolonie en moederland en betekenissen van het sportieve lichaam binnen deze context. Ik werk dit uit aan de hand van het voorbeeld van voetbal als onderdeel van al een meer dan honderd jaar durende (golvende) ontwikkeling tussen Nederland en de Antillen, in het bijzonder Curaçao.¹⁰

Nederlandse fraters en Curaçaos voetbal

Vergeleken met 'het Surinaams legioen' (de voetballers van Surinaamse afkomst in het Nederlandse betaald voetbal) en uit Zuid-Afrika afkomstige voetballers als Steve Mokone en Darius Dhlomo (met ieder een biografie van Nederlandse auteurs) weten we weinig over het Antilliaanse voetbal.¹¹ Toch bestond op de Antillen in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw al een levendige voetbalcultuur. Bij de viering van het vijftienvestigjarig bestaan van de Curaçaose Voetbalbond (CVB) in 1946 schreef de krant zelfs 'dat het een van de goede dingen is die wij van het moederland hebben overgenomen'.¹² Aan de oorsprong stonden, net als in Suriname, matrozen en infanteristen en ook zonen van protestantse, blanke Europese kolonisten.

De macht van sport als een soort culturele superstructuur.

Maar voor de verspreiding waren de Nederlandse Fraters van Tilburg het belangrijkste, die vanaf 1886 vooral in het jongensonderwijs op Curaçao werkzaam waren en net zoals tal van fraters, paters en kapelaans belangrijke voetbalentrepreneurs waren.¹³ Om de leerlingen ook buiten schooltijd iets omhanden te geven gingen de fraters vrijetijdsbesteding organiseren. Sport, met name voetbal, werd disciplinerend en vormend geacht en kostte boven-

dien weinig. De fraters maakten bij hun scholen terreinen geschikt, ze zorgden voor ballen en shirtjes en richtten ook verenigingen op.

De twee bekendste clubs waren Jong Holland, ontstaan op het St. Vincentiusgesticht Scherpenheuvel, en Sithoc, afkorting van het Sint Thomas College. Ook de oprichting van de clubs Didi en Canisius Boys was het gevolg van initiatieven van deze fraters. In 1925 was daarnaast door enkele jongens De Trappers opgericht, dat in 1936 fuseerde met Bismarck/Brion tot Sport Unie Brion Trappers (SUBT). SUBT groeide vervolgens uit tot de meest succesvolle club van Curaçao. De in 1921 opgerichte Curaçaose Voetbalbond organiseerde competities en jaarlijks werd gestreden om de zogeheten Wilhelmina Cup, genoemd naar het staatshoofd. Dit waren koloniale hoogtepunten waarbij het hele gouvernement en ook de fraters aanwezig waren.¹⁴

Sportieve banden tussen 'de Uniepartners'

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vonden op Curaçao serieuze toernooien plaats, met ploegen van Aruba, Haïti en Venezuela als deelnemers. De coach van Haïti had het vak trouwens in België geleerd. In de jaren na de oorlog speelden in opbouw zijnde Nederlandse ploegen regelmatig tegen een Antilliaans elftal, met vooral spelers van Curaçao en enkele van Aruba. Feyenoord deed dat in 1946 en verloor met 4-0. 'Onze Curaçaose jongens, evenals de Arubaanse, hebben aanleg voor dit spel', schreef de krant.¹⁵ Een jaar later bezocht het Antilliaans elftal Nederland en in 1949 bracht het Nederlands elftal een tegenbezoek. In 1952 deed het Antilliaanse team weer Nederland aan, toen het, net als het Nederlands Olympisch elftal, in voorbereiding was op de spelen van Helsinki.

Zakenman Mordi Maduro, sinds 1951 voorzitter van de Curaçaose Voetbal Bond (C.V.B.), die later actief zou worden in de FIFA, was een belangrijk promotor. Hij reisde naar Europa om bekende ploegen te overreden om een tournee naar Curaçao te maken en slaagde daar regelmatig in. KNVB-voorzitter Karel Lotsy was onder de indruk van het spelpeil van de spelers en wilde de sportieve banden tussen 'de Uniepartners' verder aanhalen.¹⁶ We zien hier dus een directe invloed van de koloniën op het moederland.

Die invloed strekte zich in de jaren vijftig verder uit. Verschillende spelers van SUBT en Sithoc staken

9 Raben, Remco. 'A New Dutch Imperial History? Perambulations in a Prospective Field.' *BMGN – Low Countries Historical Review* 128, nr. 1 (2013): 5-30.

10 Een uitvoerige versie verscheen als 'Het kanon van Curacao. NEC's geromantiseerde postkoloniale voetbalerfenis.' *Jaarboek Numaga* 63 (2016): 145-164.

11 Tan, Humberto. *Het Surinaams legioen. Surinaamse voetballers in de eredivisie, 1954-2000*. Schoorl: Conserve, 2000; Coster, Wim, en Ben Siemerink. *Darius Dhlomo. Voetballer, bokser, muzikant, activist*. Amsterdam: Arbeiderspers, 2010; Egbers, Tom. *De zwarte meteor. Schijnbeweging van een sterspeler*. Amsterdam: Thomas Rap, 1995.

12 'De C.V.B. 25 jaar.' *Amigoe di Curaçao* (23 mei 1946).

13 Derks, Marjet. 'Gespierd katholicisme. Priesters en religieuzen als schakel in de Nederlandse sportgeschiedenis.' *de SPORTWERELD* 67 (2013): 3-8.

14 Wal, Nancy van der, en Valdemar Marcha. *Ergilio Hato, simpel, sierlijk, sensationeel. De hoge vlucht van een voetballegende*. Willemstad: SWP, 2003; Palm, Jules de. *Kinderen van de fraters*. Amsterdam: De Bezige Bij, 1986.

15 'De C.V.B. 25 jaar.' *Amigoe di Curaçao* (23 mei 1946).

16 'Sportieve banden tussen Uniepartners.' *De Tijd* (10 maart 1950).

De fraters gingen vrijetijdsbesteding organiseren.

er bovenuit. Dat gold bijvoorbeeld voor keeper Ergilio Hato, ook bekend als de 'zwarte panter', die had leren voetballen bij fratersclub Jong Holland. Zijn reputatie reikte veel verder dan het Caribisch gebied en strekte zich uit tot heel Zuid-Amerika en ook Europa. Hato speelde in 1950 enkele keren in een Nederlands team mee. Verschillende Europese ploegen, waaronder Real Madrid, maar later ook Ajax en Feyenoord, boden hem profcontracten aan, maar die weigerde Hato één voor één, omdat hij het eiland niet wilde verlaten.

Bill Canword en Moises (Moos) Bicentini waren beiden gevaarlijke aanvallers, terwijl Pedro Koolman bekend stond als behendige verdediger. Met Bicentini en Koolman in de gelederen won SUBT in 1955 zelfs een wedstrijd van het gerenommeerde Spaanse Valencia CF.¹⁷ Daarin speelde de Nederlandse international Faas Wilkes, die mede vanwege zijn huwelijk met de dochter van een Surinaamse minister ook op de Antillen zeer bekend was. Net als andere goede Nederlandse voetballers speelde Wilkes in het buitenland, waar men meer kon verdienen zolang in Nederland het amateurstelsel bleef bestaan.

Goudmijn in de West

Toen in 1953 en 1954 de eerste aanzetten om tot Nederlands profvoetbal te komen werden gerealiseerd, zong in Nederland de koloniaal getinte gedachte rond dat in 'de West' een goudmijn met getalenteerde zwarte spelers lag, klaar om geëxploiteerd te worden. Dat gold allereerst voor een vijftiental Surinaamse spelers dat tussen 1954 en 1957 naar Nederland kwam en een profcontract kreeg (onder wie de bekende Humphrey Mijnals). De in Paramaribo als zendeling van de Evangelische Broedergemeente werkzame dominee Eep Graafland tippte het Utrechtse Elinkwijk met deze boodschap.¹⁸

In 1957 richtte de Nederlandse aandacht zich ook

Moises Bicentini (links) en Pedro Koolman (rechts) bij hun aankomst op Schiphol, 21 juli 1957. Bron: Regionaal Archief Nijmegen.

op Curaçao. Dat gebeurde niet door één van de bekendere verenigingen, maar door het Nijmeegse NEC. Deze van oorsprong arbeidersclub had na veel discussies net besloten het profavontuur aan te gaan. Toen het elftal deelname aan de hoofdklasse misliep, werd duidelijk dat versterking nodig was, als de ambities tenminste gerealiseerd wilden worden. Hiervan wist ook Douwe Hendrik Ringma, een in Nijmegen geboren zakenman met een Friese vader en Nijmeegse moeder. Deze NEC-supporter woonde al enkele jaren op Curaçao, was in het weekend scheidsrechter en wees het NEC-bestuur op het hoge peil van het Curaçaose voetbal. Via deze bemiddelaar kreeg NEC het gedaan dat Moises Bicentini een contract tekende. Eerder al had Bicentini aanbiedingen gehad van clubs in Argentinië, Columbia en Mexico, maar de onderhandelingen waren telkens afgeketst. Dat kwam vooral door de C.V.B., die het Antilliaanse elftal bij elkaar wilde houden en zijn sterspeler niet wilde missen. Mordy Maduro vond NEC als tweededivisieclub eigenlijk van te laag allooï. Maar toen Ringma namens het NEC-bestuur met financiële garanties kwam én de toezegging van een baan naast het bestaan van semiprofessionele voetballer, stemde Bicentini toe.

Bij NEC zag men zijn komst met enige paternalisti-

¹⁷ 'Valencia verloor op Curaçao.' *Limburgs Dagblad* (8 augustus 1955).

¹⁸ Verkamman, Marty. 'Dominee kende een goeie voetballer: een Surinamer.' *Trouw* (4 oktober 1999); Tan; *Het Surinaams legioen*.

Het semiprofelftal van NEC in het seizoen 1957-58. Rechts gehurkt Bicentini, rechts staand Koolman. Bron: Regionaal Archief Nijmegen.

sche zorg tegemoet. Omdat men bang was dat hij het wellicht als eenling moeilijk zou vinden in Nijmegen, mocht hij iemand meenemen. Die iemand werd Pedro Koolman. Achteraf, rond het eeuwfeest van NEC in 2000, zei Bicentini dat hij de zorgen van NEC over mogelijk heimwee destijds wel vreemd had gevonden. Als international was hij immers allang gewend om vaak van huis te zijn.¹⁹

Muscle drain

Op 21 juli 1957 kwamen de voetballers aan op Schiphol; ze zagen er volgens *De Gelderlander* exotisch uit. Het voltallig NEC-bestuur wachtte hen op en heette hen welkom.²⁰ Bicentini en Koolman waren de sterren, niet andersom.

Op Curaçao waren de reacties ondertussen gemengd. Sommigen waren trots, maar er verschenen ook kritische artikelen en ingezonden brieven over de *muscle drain* naar Nederland. Omdat Bicentini en Koolman bij een semiprofessionele club gingen spelen, verloren zij hun recht om uit te komen voor het amateurteam van Curaçao, dat daarmee een hoge klassering op de Centraal-Amerikaanse en Caribische Spelen wel kon vergeten.²¹

NEC bracht Bicentini en Koolman samen onder in een hotel-pension. Ze kregen aan het klimaat aangepaste kleding en fietsen, maar ook banen: Bicentini werd administrateur bij een kunstzijdefabriek en Koolman verkoper op de sport- en kampeerafdeling van V&D. Ook zorgde NEC ervoor dat Bicentini niet in militaire dienst hoefde. Een bezienswaardigheid waren ze wel in Nijmegen, waar op dat moment slechts een handjevol mensen uit Suriname en de Antillen woonde, bijna allen studenten van de

Katholieke Universiteit. Op straat werden ze nagekeken en in hun hotel was het een komen en gaan van mensen die een praatje wilden komen maken. Het exotische trok publiek.²²

De medespelers moesten aanvankelijk wennen aan twee nieuwe spelers in de kleedkamer, met name aan Bicentini, die behalve donker ook lang was en meer opviel dan de lichtere en kleinere Koolman. Op hun beurt moesten de Curaçaose voetballers acclimatiseren: spelen op gras in plaats van zand en het tragere voetbal in Nederland waren nieuw voor hen.²³ Maar tijdens de eerste oefenwedstrijd – tegen een elftal uit Kleef – bleek Koolman een onverzettelijke verdediger en scoorde Bicentini direct met een hard genomen vrije trap. Die sportieve inbreng zorgde voor een snelle integratie in het team. Anders gezegd: sportief succes en het samen als ploeg daarvoor vechten drongen verschillen van raciale of sociale aard naar de achtergrond. Ook de elftalfoto's waarop Bicentini en Koolman te midden van de andere spelers stonden, drukten die 'corporate identity' uit.

Maduro reisde naar Europa om bekende ploegen naar Curaçao te lokken.

Het kanon van Curaçao

Maar het beeld is ambivalenter. Een discoursanalyse, zoals de *new imperial history* bepleit, leert veel over hoe met name Bicentini werd gerepresenteerd. Zijn harde schoten, die in menige wedstrijd doorslaggevend waren, zorgden voor een duidelijk frame: niet dat van de begaafde voetballer, maar van de zwarte oerkracht. Al een maand na aankomst was de reputatie van 'de kleurling Bicentini' gevestigd. Als hij aanlegde schreeuwde het publiek 'Vuur!', en zijn bijnaam werd al snel 'het kanon uit Curaçao'.

Ook in landelijke kranten bleef de 'donkere kleurling', de 'donkerhuidige Bicentini' geen onbekende. Hij wist met 'onmenselijk hard genomen vrije trappen' met zijn uitschuifbenen wedstrijden te beslissen.²⁴ Die 'oerkracht' kon alleen van iemand met een zwarte huidskleur komen, zo leek het, en heel nauw luisterde zijn afkomst niet. Soms werd hij een Surinamer genoemd, soms een Zuid-Afrikaan. Kinderen zaten aan hem om te voelen wat voor mens

19 'Moises Bicentini.' In: Günsing, Michel et. al. *Hillemuil NECS. Ups en downs van NEC, 1954-2000*. Nijmegen: Stichting Jongensdroom, 2001, 25-28.

20 Interview met Pedro Koolman in het televisieprogramma *Sparren*, Omroep Gelderland (28 januari 2012).

21 'Waarom geen openlijk semi-profvoetbal op Curaçao?'; 'Laatste sportnieuws: Koolman en Bicentini tekenen contracten.' *Amigoe di Curaçao* (12 en 13 juli 1957).

22 Günsing, *Hillemuil NECS*, 27.

23 Arts, Harry. 'Moises Bicentini, ook NEC had een zwarte parel.' *De Gelderlander* (15 november 2000).

24 'Niet boeiend.' *Nieuwsblad van het Noorden* (30 september 1957); *Friese Koerier* (22 november 1957).

NEC's drie Antilliaanse spelers. Van links naar rechts: Bill Canword, Pedro Koolman en Moises Bicientini. Bron: Regionaal Archief Nijmegen.

dit wel niet was. Hij was duidelijk een ánder, zowel een held als een ondergeschikte – in wetenschappelijke termen: een ‘subaltern’.

NEC ging ondertussen heel slim reclame maken met Bicientini en ook andere clubs plaatsten advertenties waarin zijn meespelen vast werd aangekondigd. De nieuwsgierigheid naar het kanon legde de club geen windeieren.²⁵ Toch bleef het gedroomde kampioenschap uit. Na een sterk begin in het seizoen 1957-58 moest NEC toch genoegen nemen met plaats zes en het jaar daarop ging het al niet veel beter. In de bekercompetitie deed de club het wél uitstekend en strandde in het seizoen 1958-59 pas in de vijfde ronde.

Maar men wilde meer. Dankzij bemiddeling van Bicientini contracteerde NEC eind 1959 nog een derde ‘Surinaamse speler’. De al eerder genoemde Bill Canword was aanvoerder van SUBT en het elftal van Curaçao.²⁶ Canwords komst bracht echter geen soelaas; door blessures kwam hij weinig aan spelen toe. Uitblijvend succes leidde ertoe dat de contracten niet werden verlengd. NEC richtte zich – voor het eerst met financiële steun van de gemeente – meer op spelers uit de eigen stad en omgeving en wist daarmee in 1964 eindelijk de eerste klasse te halen. Canword keerde na enkele jaren terug naar Curaçao,

Bicientini en Koolman, die inmiddels Nijmeegse verloofdes hadden, bleven. Zij haalden trainersdiploma's en werden trainer van verschillende regionale en kleinere Nijmeegse clubs. Terugkijkend op hun beginjaren in Nijmegen gaven beiden aan nooit onprettige ervaringen te hebben opgedaan, al vielen ze wel op.²⁷

Die oerkracht kon alleen van iemand met een zwarte huidskleur komen.

Curaçao-Nijmegen-Curaçao

Na deze eerste golf diende zich in de jaren tachtig een tweede generatie ‘zwart voetbalgoud’ aan. Bij NEC stonden er medio jaren tachtig drie onder contract: Henk Laetima (van Molukse achtergrond), Ulrich Cruden (met Surinaamse wortels) en Remko Bicientini, de in Nijmegen geboren en getogen zoon van Moises.

Remko was een trotse Nijmegenaar en NEC'er, maar zich ook zeer bewust van zijn gemengde afkomst. Hij was na de eeuwwisseling – toen postkoloniale erfenissen steeds duidelijker werden – ook oordelender over de geschiedenis van zijn vader. Zijn interpretatie van die beginjaren strookte niet met

²⁵ Advertentie in *Nieuwsblad van het Noorden* (11 oktober 1957).

²⁶ ‘NEC contracteerde Canword.’ *De Telegraaf* (30 juni 1960).

²⁷ Interview met Pedro Koolman in: Arts, ‘Moises Bicientini’.

die van hem. Over een foto, waarop kinderen Moises na de wedstrijd wilden aanraken en letterlijk aan zijn haren trokken, zei Remko kritisch: '(...) alsof 't een aap is, alsof ze nog nooit een donker persoon gezien hebben. (...) Ze trekken gewoon aan 'm alsof 't een attractie is'.²⁸

Remko Bicentini ging steeds vaker naar Curaçao, waar hij in 2005 begon met de *Fundashon Bicentini*, een stichting die zich inzet om kinderen in achterstandssituaties op Curaçao te helpen door het inrichten van sportterreinen en het organiseren van sportactiviteiten. De reputatie van vader Moos was daar nog niet vergeten en dankzij de naam Bicentini openden zich veel deuren. Zoon Remko startte hiermee 'om iets terug te doen' (let op de wederkerigheid tussen kolonie-moederland en kolonie), omdat sport kinderen plezier geeft en ook discipline bijbrengt. In dat laatste is zelfs een echo van de doelstellingen van de Fraters van Tilburg te horen. Door de stichting is ook de naam Bicentini weer helemaal teruggekomen bij NEC; spelers en oud-spelers zetten zich voor dit goede doel in en geven bijvoorbeeld voetbalclinics op Curaçao.²⁹

Bicentini hield het niet bij zijn stichting. Hij nam ook het initiatief tot de Dutch Caribbean Stars, de Antilliaanse tegenhanger van de Suriprofs, die benefietwedstrijden spelen ten behoeve van jeugdsportprojecten op de Antillen en Aruba. Spelers als Gregory van der Wiel en Vurnon Anita maakten er deel van uit en NEC was al eens te gast.

Een andere opmerkelijke 'sportbeweging' tussen Nederland en Curaçao is het feit dat mede dankzij Remko Bicentini's bemiddeling Leen Looyen, voormalig trainer van NEC, in 2008 bondscoach van Curaçao werd. Bicentini werd zijn assistent. Bovendien werd Gregory Elias, een rijke Curaçaose zakenman, in dat jaar samen met de voetbalbond van Curaçao enige tijd de hoofdsponsor van NEC. De cirkel die in de jaren vijftig was begonnen, kwam rond: onderdeel van de sponsorovereenkomst was dat getalenteerde voetballers van de Antillen de kans zouden krijgen om voor enige tijd naar Nijmegen te komen om te voetballen en te studeren. In tegenstelling tot de geruisloze komst van de Curaçaose voetballers in de jaren vijftig trok dit nu zelfs de aandacht van de Nederlandse regering. Premier Balkenende complimenteerde NEC met dit voorbeeld van de positieve kracht van voetbal. De deal liep echter na drie jaar af en veel talent brak niet door. Voor clubcoaches op Curaçao was de beëindig-

de overeenkomst juist weer wél goed nieuws: zij zagen weinig in de *muscle drain* en konden nu talentvolle jongens voor de eigen club behouden.³⁰

Wederkerige voetbalgeschiedenis

Voetbal is onderdeel van een meer dan honderd jaar durende, heen-en-weer golvende ontwikkeling tussen Nederland en de (voormalige) koloniën. Zonder die langdurige wederkerigheid in ogen-schouw te nemen, blijft het verhaal eenzijdig of worden ontwikkelingen als nieuw of beginnend gezien terwijl ze veel oudere wortels hebben. Daarom biedt de *new imperial history* die juist het langdurige 'webbed character' van moederland en (post)koloniale samenleving centraal stelt, een nieuwe kijk op voetbalgeschiedenis.

En het verhaal is nog niet afgelopen. In 2015 werd Remko Bicentini opnieuw assistent-coach van het Curaçaos elftal, naast Patrick Kluivert als hoofdtrainer. Toen Kluivert in 2016 naar Paris Saint Germain vertrok, werd Bicentini hoofdtrainer en dat is hij nog steeds. Hij belichaamt feitelijk de wederkerigheid. Het elftal, dat het Ergilio Hato-stadion als thuisbasis heeft, doet het heel goed. Plaatsing voor het WK van 2018 mislukte, maar in juni van dit jaar won het team voor de eerste keer de Caribbean Cup door in de finale van de eindronde op Martinique met 2-1 te winnen van Jamaica.³¹ Als eindrondedeelnemer plaatste het zich ook voor de Gold Cup in juli in de Verenigde Staten, het toernooi voor Caribische en Noord- en Midden-Amerikaanse landen; daarin werd het echter in de poulewedstrijden uitgeschakeld.³² Toch zou het zo maar kunnen dat het Nederlands elftal niet op het wereldkampioenschap van 2022 in Qatar speelt en Curaçao wel. Vanuit het perspectief van de *new imperial history* is dat een interessante gedachte.

28 Interview met Remko Bicentini in het televisieprogramma *Sparren*, Omroep Gelderland (28 januari 2012).

29 <http://bicentini-foundation.org/wordpress/>.

30 'Curaçao op de borst en in het hart van NEC.' *De Gelderlander* (20 januari 2012).

31 https://nl.wikipedia.org/wiki/Caribbean_Cup_2017, en <https://nos.nl/artikel/2180050-ook-zonder-kluivert-zet-curaçao-opmars-voort.html>.

32 https://nl.wikipedia.org/wiki/CONCACAF_Gold_Cup_2017.

Een bescheiden ploeg vertegenwoordigde de kolonie Nederlands-Indië in 1934 bij de FECG.

EEN VONK DIE EEN HEILIG VUUR MOEST DOEN OPLAAIEN

Jelle Zondag¹

In 1934 nam Nederlands-Indië in het Filipijnse Manilla deel aan de Far Eastern Championship Games, de Olympische Spelen van het Verre Oosten. Het was de eerste keer dat de kolonie meedeed aan een groot internationaal sportevenement. De FECG vonden echter al voor de tiende keer plaats. Wat maakte dat Nederlands-Indië nu wel een equipe afvaardigde? Hoe verging het de Indische sporters in de Filipijnen? En wat wilden sportofficials met de deelname bereiken?

Bij het ontstaan van de Far Eastern Championship Games was een belangrijke rol weggelegd voor de Young Men's Christian Association (YMCA). De christelijke jongerenorganisatie zag in sport een instrument om jonge Aziaten op te voeden tot moderne, Westerse – en christelijke – burgers. Zij geloofde dat op het sportveld belangrijke deugden konden worden bijgebracht, zoals discipline, doorzettingsvermogen, besluitvaardigheid, verantwoordelijkheidsgevoel en teamgeest. In China, Japan en de Filipijnen introduceerde de YMCA daarom Amerikaanse balsporten als honkbal, basketbal en volleybal.

Tussen YMCA-functionarissen in de verschillende Aziatische gebieden bestonden goede contacten. In 1911 stelde de in Manilla gevestigde Elwood Stanley Brown (1883-1924) zijn collega's voor om een regionaal sportevenement te organiseren. Dit moest niet alleen de zelfopgelegde beschavingsmissie van de YMCA ondersteunen, maar ook het onderlinge

contact en de vriendschap tussen Aziatische sporters bevorderen. Zo zouden de regionale spelen, net als de 'echte' Olympiades, bijdragen aan de regionale orde en de vrede.

De eerste Spelen vonden plaats in 1913 in Manilla op de Filipijnen. Ze bleken een succes. Om de twee jaar, en vanaf 1930 om de vier jaar, gingen ze op herhaling. In 1920 kwamen de wedstrijden onder patronage te staan van het Internationaal Olympisch Comité (IOC). IOC-voorzitter Pierre de Coubertin (1863-1937) zag in de regionale Spelen een uitgelezen middel om minder ontwikkelde sportnaties voor te bereiden op zijn eigen olympische sportfeesten.

De spanning tussen China en Japan liep als een rode draad door de geschiedenis van de FECG.

Net als bij de grote Olympiades was politiek bij de Oosterse Spelen nooit ver weg. De beschavingsdoelen van de YMCA waren al imperialistisch geladen, maar de Spelen werden in de jaren 1920 ook een podium voor antikoloniale en nationalistische sentimenten. Aziatische overheden trachtten via de organisatie van het evenement de kracht en de grootsheid van de eigen natie uit te dragen. Ook sportieve successen moesten deze nationale grootsheid reflecteren.

De spanning tussen China en Japan liep als een rode draad door de geschiedenis van de FECG. Beide landen wilden overheersend zijn in de regio en de

¹ Dit artikel is tot stand gekomen binnen het onderzoeksproject 'Sport, identiteit en moderniteit' van de Onderzoeksgroep Sportgeschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen, die onder leiding staat van prof.dr. M. Derks.

Henri de Baillet Latour, vermoedelijk de nauwelijks zichtbare vierde persoon aan de rechterkant van de tafel, met enkele sportbestuurders uit Medan.
Bron: *Sumatra Post* (8 december 1932).

strijd die dat veroorzaakte, vertaalde zich naar het sportveld. Vooral na de Japanse annexatie van het Chinese gebiedsdeel Mantsjoerije in 1932 liepen de spanningen hoog op. De Japanse invasie van China in 1937 maakte vreedzame sportcontacten langdurig onmogelijk. De Spelen van 1938 gingen niet door en kregen pas in 1951, onder een andere organisatie, een vervolg.

In werkelijkheid liep de sportontwikkeling in Indië behoorlijk achter op die van toonaangevende landen in de regio.

Nederlands-Indië speelde in de geschiedenis van de FECC maar een bescheiden rol. De organisatie rouleerde tussen China, Japan en de Filipijnen, die ook met de meeste medailles naar huis gingen. Het IOC vond het echter belangrijk dat het aantal deelnemende landen zou groeien, mede omdat zij hierdoor haar eigen invloedsfeer kon uitbreiden. Om deze ambitie te onderstrepen, bracht niemand minder dan Henri de Baillet Latour (1876-1942), die De Coubertin in 1925 opvolgde als IOC-president, in november 1932 een bezoek aan de Nederlands-Indische archipel.

Een graaf in Indië

De komst van de Belgische graaf naar Indië maakte

onderdeel uit van een grotere tournee. Na de Spelen van 1932 in Los Angeles reisde De Baillet Latour door de Pacific en Azië om reclame te maken voor de olympische beweging. Nadat hij Nieuw-Zeeland en Australië had aangedaan, zette hij op 7 november voet aan wal op Bali. In drie weken reisde hij vervolgens via Java en Sumatra door naar Singapore.

Het bezoek van De Baillet Latour was een diplomatieke aangelegenheid van het hoogste niveau. Overal waar hij ging, werd hij met alle égards ontvangen. De Belg sprak niet alleen met de belangrijkste sportbestuurders van de eilanden, hij ontmoette ook de Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië. Tijdens de ontvangst bracht de IOC-voorzitter een huldebetuiging over aan de hoogste baas van de archipel. Verder hield hij enkele openbare lezingen over de geschiedenis en de doelstellingen van de olympische beweging, die overigens maar matig werden bezocht.

Tijdens de bijeenkomsten toonde De Baillet Latour zich positief verrast over de sportontwikkeling in de kolonie. De jeugd sportte veel meer dan hij had verwacht, wat hem vooral verbaasde vanwege het 'moordende klimaat'. In de pers beklagde hij zich diverse malen over de hitte op Bali en Java. Ook was hij onder de indruk van de sportfaciliteiten, die de vergelijking met sportcomplexen in andere delen van de wereld volgens hem met glans konden doorstaan. De enige kanttekening die hij plaatste, was dat hij vond dat er in Indië meer aandacht moest worden besteed aan atletiek en zwemmen, in plaats

van aan voetbal. Het IOC beschouwt beide sporten nog altijd als de belangrijkste programmaonderdelen van de Spelen.

De Indische pers deed enthousiast verslag van het bezoek van de 'beminnelijke edelman van ouderen leeftijd'. De kranten vonden het wel teleurstellend dat de Belg, ondanks een vijfjarig verblijf als diplomaat in Den Haag, alleen kon converseren in het Frans en het Engels.

De lovende woorden van De Baillet Latour waren die van een echte diplomaat. In werkelijkheid liep de sportontwikkeling in Indië behoorlijk achter op die van toonaangevende landen in de regio. Met name Japan was hard op weg om een echte sportnatie te worden en behaalde in het medaillesklassement van de Olympische Spelen van 1932 al een vijfde plaats. Ook China en de Filipijnen namen aan deze Spelen deel, zij het met kleine equipes. Nederlands-Indië was nog lang niet zo ver, maar de IOC-voorzitter presenteerde de FECG van 1934 als een goede opmaat om hier verandering in te brengen.

Voordat het zover was, moest wel één belangrijk probleem worden overkomen. Volgens de statuten van de FECG konden slechts in Azië geboren sporters aan deze Spelen meedoen. Dat betekende dat wie in Nederland was geboren, van deelname was uitgesloten. Dat was om meerdere redenen ongewenst. Zij waren niet alleen de beste atleten van de archipel, de uitsluiting van niet in Azië geboren sporters kon ook voor 'extremistische propaganda-doeleinden' worden gebruikt, zo vreesde *De Telegraaf*. De Baillet Latour raadde de Indische sportbestuurders daarom aan zich tot de Aziatische organisatie te wenden. Na aanvankelijk verzet van vooral Japan ging deze overstag, zodat ook niet in Azië geboren sporters aan de Oosterse Spelen mochten meedoen.

Het logo van de Far Eastern Championship Games.
Bron: <https://commons.wikimedia.org>.

De IOC-voorman doet een belofte

De Baillet Latour verliet de eilanden niet zonder nog een belangrijke belofte te doen. Hij meende dat Java uitermate geschikt was voor de organisatie van de regionale spelen, mits ze konden worden gehouden in een koel klimaat. De IOC-voorman beloofde al het mogelijke te doen om de FECG van 1938 naar het eiland te krijgen. 'Dan zal ik vertrekken in het gelukkig bewustzijn, dat ik iets grootsch voor het land en het volk heb verricht', zo stelde hij. De woorden leidden direct tot consternatie in de kranten en de burgemeesters van Bandung en Malang – twee relatief koele steden in het binnenland van Java – meldten meteen dat hun stad geschikt was. Ondanks de toezegging van de Belgische graaf werden de later geannuleerde Spelen van 1938 toegewezen aan het Japanse Osaka.

Het eerste grote sportevenement in Indië zou uiteindelijk plaatsvinden in de jaren 1960 en toen heette het land al Indonesië. In 1962 was Jakarta gastheer van de Asian Games, de opvolger van de FECG.

De deelname van 1934

Het bezoek van De Baillet Latour enthousiasmeerde de Indische sportbestuurders voldoende om in 1934 een equipe af te vaardigen naar de FECG, die dat jaar in Manilla werden georganiseerd. Een bescheiden ploeg, bestaande uit zes atleten, drie zwemmers, een tennisteam en een voetbalteam, vertegenwoordigde de kolonie. De sporters waren van etnisch gemengde afkomst, maar wel allemaal woonachtig op Java. De leiding was in handen van Nederlanders: de arts Dr. Brandt regelde de organisatorische zaken, terwijl gymnastiekonderwijzer J.H. Dobbenga de trainingen verzorgde. Dobbenga bracht na afloop ook verslag uit aan de Indische sportbestuurders die waren thuisgebleven.

Het rapport van Dobbenga biedt een aardig inzicht in de ervaringen van de Nederlands-Indische ploeg. Eenmaal op reis bleek vooral de voedselvoorziening een groot zorgenkind. De Europese leden van het gezelschap kregen onderweg nog wel een fatsoenlijke maaltijd opgediend, maar de rijsttafel voor de Aziaten gaf 'onoverkomelijke moeilijkheden'. De Chinese kok van de veerboot miste de juiste ingrediënten en, volgens Dobbenga, 'waarschijnlijk ook wel de capaciteiten' om deze op juiste wijze te bereiden. In Manilla was het niet veel beter gesteld. Het door de Filipijnse organisatoren verzorgde voedsel bleek voor de aan pit gewende Indiërs veel te flauw en welhaast onverteerbaar. Uiteindelijk konden de sporters terecht in een Chinees eethuis

De Chinezen en Japanners hadden hun eigen koks en etenswaren meegenomen.

dat een van de delegatieleden na veel inspanningen had weten te vinden. De Chinezen en Japanners waren meer ervaren op dit gebied: zij hadden hun eigen koks en etenswaren meegenomen.

Tijdens de wedstrijden waren de prestaties wisselend en ging het vooral om het opdoen van ervaring. De tennissers verloren in de eerste ronde met 4-1 van de Filipijnen, maar de voetballers begonnen het toernooi beter. Zij wonnen met 7-0 van Japan, hoewel het de aanwezige pers opviel dat de Javaanse spelers niet uitblonden in samenspel. De daaropvolgende wedstrijd ging met 2-0 verloren van China. Erger dan het verlies vond de Nederlandse leiding het ruwe spel van de Chinezen. Elke Aziatische ploeg had wel enkele Chinese spelers in de gelederen, waartussen nogal wat spanningen bleken te bestaan. Eerder al was de wedstrijd tussen China en de Filipijnen ontaard in een veldslag. Vier Chinezen en twee Filipijnen moesten voortijdig het veld verlaten, de twee thuispelers met een arm- en een enkelbreuk. De wedstrijd tussen Nederlands-Indië en de Filipijnen verliep een stuk rustiger, maar ging wel met 3-2 verloren, 'zij het dan ook als gevolg van een foutieve beslissing van den scheidsrechter', aldus Dobbenga. De ploeg eindigde op doelsaldo niettemin alsnog als tweede, achter de ongeslagen Chinezen.

De zwemmers werden al in de series uitgeschakeld, maar behaalden wel de eerste, tweede en derde plaats bij het schoonspringen. Enkele leden van de atletiekploeg hadden te kampen met blessures, maar maakten ervan wat ze konden. Dat ze geen indrukwekkende prestaties behaalden, lag niet alleen aan

hen. Tienkamper Van Pelt kon maar aan de helft van de onderdelen meedoen, omdat de overige wedstrijden gepland stonden op de dag dat de Nederlands-Indische ploeg alweer naar huis ging. Uitstel van vertrek zou meteen een langer verblijf van twee weken betekenen, aangezien Manilla en Java geen dagelijkse scheepvaartverbinding onderhielden. Zo'n verlenging ging het budget van de ploeg te boven.

Hans Leopold Haasmann

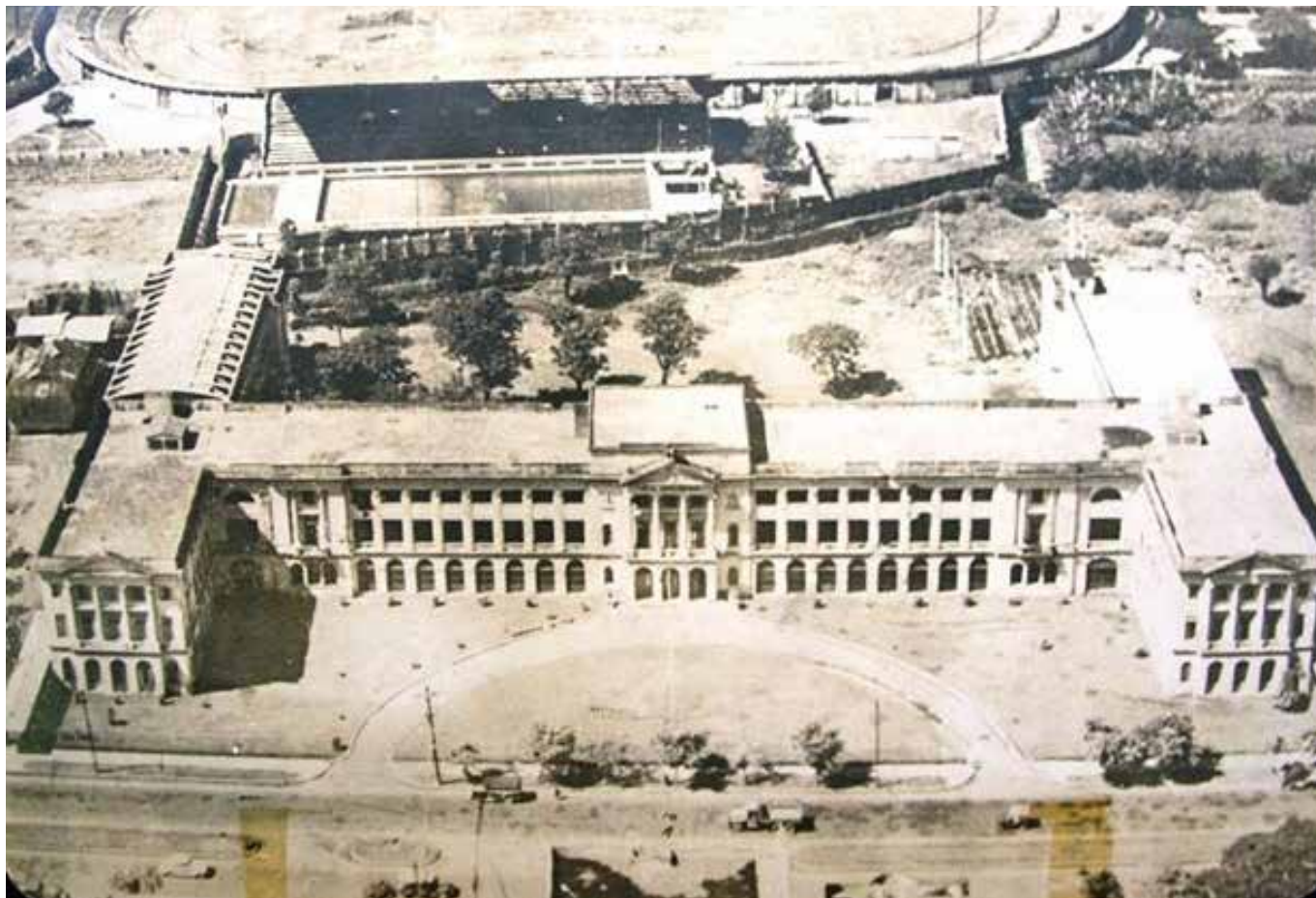
Hans Leopold Haasmann (1916-2008) haalde voor Nederlands-Indië in 1934 de enige gouden medaille binnen. Hij nam in Manilla, evenals zijn collega's Portier en Van der Groen, zowel deel aan het zwemmen, als aan het schoonspringen. De duikwedstrijd bestond uit tien sprongen van de drie-meterplank en acht van de tien-metertoren. Dat laatste was voor de Indiërs bepaald geen sinecure. Voordat zij in de Filipijnen aankwamen, hadden zij nog nooit van dergelijke hoogte gesprongen. Niettemin bleken zij over het nodige talent te beschikken: Haasmann stak volgens de *Indische Courant* zelfs ver boven zijn concurrenten uit. Van der Groen behaalde de tweede plaats en Portier werd derde, ondanks een bloeduitstorting op zijn arm, die hij had opgelopen nadat hij op de zwembadvloer was uitgegleden. Doordat het schoonspringen geen officieel, maar een 'open' evenement was, waaraan ook twee Amerikanen deelnamen, telden deze medailles niet mee in de eindrangschikking.

De FECC van 1934 betekenden voor Haasmann een opstap naar verder succes. In 1936 nam hij namens Nederland deel aan de Olympische Spelen in Berlijn, evenals zijn maatje, zwemmer Piet Stam (1919-1996) uit Bandoeng. De twee Indische jongens moesten in de eerste plaats bijdragen aan het sportieve succes van Nederland, maar Indische sportbestuurders hoopten ook dat hun deelname de band tussen de kolonie en het moederland zou versterken. 'Een Nederlander in Indië voelt zich sterker Nederlander dan een inwoner van A'dam of Den Haag', zo tekende de *Revue der Sporten* op uit de mond van een Indische zwembestuurder. Sportief succes van de Indische sporters onder Nederlandse vlag moest deze afhankelijkheid wederzijds maken.

Om zich optimaal op de Spelen voor te bereiden vertrokken Haasmann en Stam al enkele maanden voor de openingsceremonie naar Nederland. Daar gingen zij trainen onder begeleiding van gekwalificeerde leiders die in Indië afwezig waren. Hun voorbereidingen trokken de nodige aandacht. Een artikel in de *RvS* en een reportage in *De Telegraaf* maakten van Haasmann in korte tijd een Bekende

'De sprong naar de zege. Een fraaie zweefduik van den heer Hans Haasmann (Ned. Indië) tijdens het watersporttoernooi van de Oostersche Olympische Spelen, dat te Manilla gehouden is.' Bron: *Sumatra Post* (5 juni 1934): 12.

Het Jose Rizal sportcomplex, vernoemd naar de nationale held van de Filipijnen, met op de voorgrond het De La Salle College, waar de sporters tijdens de Spelen verbleven. Bron: <http://www.lougopal.com/manila/?p=999>

Nederlander. De ‘flinke, atletisch gebouwde knaap van nauwelijks twintig jaar’ werd een prooi voor handtekeningenjagers. De verwachtingen voor Berlijn waren dientengevolge hooggespannen.

De Berlijnse Spelen moesten het visitekaartje worden van het Naziregime van Adolf Hitler en organisatorisch hadden de Duitsers kosten noch moeite gespaard. Waar Haasmann zich twee jaar eerder in Manilla nog had moeten behelpen, daar konden de Indische sporters in de kantine in Berlijn desgewenst een bord nasi goreng voorgeschoteld krijgen. De sportieve prestaties van Haasmann waren in Duitsland echter minder dan in de Filipijnen. Mede door een spierblessure kon hij de verwachtingen niet helemaal inlossen. Op de drie-meterplank eindigde hij als vijftiende. Stam werd uitgeschakeld in de series van de 100 en 400 meter vrije slag.

Na de Berlijnse Spelen keerde Haasmann terug naar Nederlands-Indië. In de Tweede Wereldoorlog werd hij krijgsgevangen genomen en gedwongen tewerkgesteld aan de Birma-spoorlijn. Als een van de weinigen overleefde hij deze dwangarbeid. Na de oorlog verhuisde hij naar Australië, waar hij ging werken als vertegenwoordiger van een scheepvaartmaatschappij. Daar overleed hij in 2008. Een bewo-

gen leven dus en hij en de andere Indische deelnemers verdienen aanvullend onderzoek.

1934: een leerzame ervaring

Terug naar de kampioenschappen van 1934. Nederlands-Indië presenteerde zich tijdens de FECC als een echte Nederlandse kolonie. De sporters gingen getooid in een rood-wit-blauw tenue met een Nederlands wapen op de revers en kregen tijdens de openingsceremonie het Wilhelmus te horen. De vlaggendrager, de atleet Effendi, legde tijdens die ceremonie de sportieve eed af in het Nederlands. Ook na de weinige sportieve successen klonk het Nederlandse volkslied.

De Spelen waren volgens de Nederlandse leiding vooral bedoeld als leerzame ervaring met trainen en spelen op hoog niveau. Daar was de nodige ruimte voor verbetering. Verschillende atleten misten volgens Dobbenga de noodzakelijke ‘mental spirit’, terwijl hij ook kritisch was op de instelling van de voetballers. Zij weigerden te stoppen met roken en toonden zich bij de minste tegenslag uit het veld geslagen. Een onterecht toegekende buitenspelgoal bleek al voldoende voor hen om het veld te willen verlaten.

Voor de ploegleiding waren vooral ook de contac-

ten met lokale functionarissen erg leerzaam. Tijdens het verblijf in Manilla zagen zij hoeveel aandacht de Filipijnse overheid besteedde aan de aanleg van en de zorg voor goede sportterreinen. Gesprekken met plaatselijke sportleiders leerden de Nederlandse officials bovendien over het belang van sport voor de vorming van bruikbare burgers. 'De maatschappij heeft meer aan zelfstandige mensen, die handen en hoofd kunnen gebruiken en beschikken over (...) een gezond geïfend lichaam, dan aan onhandige jonge mensen, die meer boekenkennis bezitten, wat in de meeste gevallen slechts schijnwetenschap is en voor het maatschappelijk leven van geen belang', zo concludeerde Dobbenga na afloop. De trip naar de Filipijnen moest daarom volgens hem een vonk zijn die in Indië een 'heilig vuur' zou doen oplaaien. Het land moest meer aandacht gaan besteden aan sport en lichamelijke opvoeding, niet alleen om op een volgend toernooi beter te presteren, maar ook om de kolonie een betere toekomst te bezorgen. Een belangrijke nevenconclusie was dat de voedselvoorziening bij een volgende uitzending beslist beter moest.

De voetballers weigerden te stoppen met roken en toonden zich bij de minste tegenslag uit het veld geslagen.

Besluit

Na de Spelen van 1934 ontwikkelde Nederlands-Indië zich niet tot toonaangevende sportnatie. Het land kwalificeerde zich weliswaar voor de eindronde van het wereldkampioenschap voetbal van 1938 in Frankrijk, maar dat had alles te maken met het feit dat alle andere Aziatische naties zich terugtrokken uit de competitie. Hongarije elimineerde de ploeg op het eindtoernooi al in de eerste ronde door in Reims met 6-0 te winnen. De eerste keer dat de voormalige kolonie meedeed aan de reguliere Olympische Spelen was in 1952 en dat was inmiddels onder Indonesische vlag.

De Far Eastern Championship Games van 1938 gingen door het uitbreken van de Tweede Chinees-Japanse Oorlog in 1937 niet door en werden daarna niet meer gehouden. De Asian Games, voor het eerst georganiseerd in 1951, gelden als haar opvolger. Evenals bij de FECC speelde politiek bij deze Aziatische Spelen een grote rol. In 1962 was Jakarta voor de eerste keer gastheer. Onder druk van de Arabische landen en China weigerde Indonesië

visa te verschaffen aan sporters uit Israël en Taiwan. China zelf deed pas vanaf 1974 aan de Spelen mee, omdat het land lang op internationale erkenning moest wachten. Het land staat inmiddels wel bovenaan het alltime medailleklassement, gevolgd door Japan. Indonesië bezet daarop met zestig gouden medailles de twaalfde plaats, vlak achter de Filipijnen en Oezbekistan.

In 2018 vinden de Asian Games voor de tweede keer plaats in Jakarta. Het evenement is inmiddels uitgegroeid tot het op één na grootste multi-sportevenement ter wereld. Het is afwachten of het thuisvoordeel het land ditmaal tot grote prestaties kan bewegen en of de Spelen ditmaal wel een boost zullen betekenen voor de Indonesische sportbeoefening.

Verantwoording

De paragraaf over de Far Eastern Championship Games is gebaseerd op Stefan Hübner, *Pan-Asian Sports and the emergence of Modern Asia (1913-1974)* (Singapore 2016). Voor de rol van de YMCA bij de verspreiding van sport over de wereld is ook Maarten van Bottenburg, *Verborgene Competitie* (Amsterdam 1994) interessant.

Het bezoek van De Baillet Latour aan Nederlands-Indië is gereconstrueerd aan de hand van de berichtgeving in de Indische pers, zoals de *Indische Courant* (11 en 17 november 1932), de *Sumatra Post* (7 en 8 december 1932), *Het Nieuws van de Dag voor Nederlands-Indië* (23 november 1932) en het *Soerabaijaasch Dagblad* (11 november 1932). Ook verschenen er enkele berichten in *De Telegraaf* (23 april 1933 en 24 mei 1934).

De kennis over de wederwaardigheden van de Indische équipe in Manilla is ontleend aan het verslag dat J.H. Dobbenga, dat is te vinden in het archief van het NOC (NA 2.19.124, Archief NOC, inv. nr. 224, Nederland-Indisch Olympisch Comité). Aanvullend zijn enkele berichten in de Indische kranten gebruikt, zoals te vinden in de krantenbank *Delpher*. Het stuk over Hans Haasmann is, mede met dank aan Wim Zonneveld, gebaseerd op *De Telegraaf* (9 mei 1936), *De Revue der Sporten* (25 mei 1936), *Het Nieuws van de Dag voor Nederlandsch-Indië* (27 augustus 1936) en Anthony Bijkerk *Olympisch Oranje. van Athene 1896 tot en met Beijing 2008 : een compleet historisch overzicht van Nederlandse deelname aan de Olympische Spelen* (Baarn 2008). Ook wordt Haasmann enkele malen genoemd in Auke Kok, 1936. *Wij gingen naar Berlijn* (Amsterdam 2016).

Een foto uit 1935 toont de innige banden tussen het Nederlandse voetbal en het koloniale Nederlands-Indië.

DE BAND, DIE BINDT

Jurrit van de Vooren

In de sportgeschiedenis ligt meer dan voldoende onderzoeksmateriaal voor Nederland en zijn koloniale geschiedenis. Van de eerste veertig Nederlandse internationals bijvoorbeeld, die van 1905 tot en met 1908 werden geselecteerd, kwamen er maar liefst 22 uit Den Haag. Ze speelden bij HVV, HBS of Quick H. Die stad heeft van oudsher banden met de kolonies, en dan vooral met voormalig Nederlands-Indië. De meerderheid van die Haagse voetballers heeft dan ook zelf een band met die kolonie gehad: ze waren er geboren of maakten er later fortuin. In sommige gevallen, zoals bij Eddy de Neve, kwamen ze in de Tweede Wereldoorlog in een Japenkamp om.

Veruit de meeste van de eerste veertig internationals kwamen uit de hoogste sociale kringen. Dit kunnen we met zekerheid vaststellen door de cijfers die Cees Miermans noemde in zijn proefschrift *Voetbal in Nederland. Maatschappelijke en sportieve aspecten* (1955). Tussen 1894 en 1905 was maar liefst 96% van de spelers in de officieuze voorloper van het Nederlands elftal afkomstig uit de betere milieus. Vanaf de start van het officiële Oranje in 1905 tot 1918 was dit 81%. Pas na de Eerste Wereldoorlog kwam de omslag en kelderde het aandeel van deze sociale klasse naar 23%.

De kans dat de Haagse internationals van voor de Eerste Wereldoorlog uit een arbeidersmilieu kwamen, is daarmee te verwaarlozen. Zowel in Nederland als in de kolonie speelden ze een belangrijke rol in de maatschappij. Dat beeld werd in 1947 bevestigd in het boek *Van de groene velden* van Chris Groothoff, de toen zo beroemde voetbalbestuurder, scheidsrechter en sportjournalist. Het ging over de geschie-

denis van het Nederlandse voetbal met veel details uit de beginjaren. Groothoff was er al vroeg bij en kende daarom iedereen die van 1880 tot en met 1947 iets had betekend in het Nederlandse voetbal, ook in het geval van de HVV-spelers wier maatschappelijk functie hij op een rijtje zette: 'John Sol werd hoofd-administrateur van een groote onderneming op Java, Hans van den Bosch, directeur van de cultuurmaatschappij Pondok Gedeh; Ir. Milo, directeur van de B.P.M. te Tjepoe; Hoeksema de Groot, de voortreffelijke doelverdediger, kwam terug uit Indië als generaal-majoor, commandant van de luchtvaart-afdeling.'

Groothoff was er al vroeg bij en kende iedereen die van 1880 tot en met 1947 iets had betekend in het Nederlandse voetbal.

Breda en Deventer

Ook Velocitas uit Breda leverde in die eerste jaren nogal wat internationals en dat waren stuk voor stuk jongens met een militaire achtergrond. Jan Akkersdijk bijvoorbeeld speelde maar twee interlands – en scoorde daarin één keer – maar veel interessanter is het dat hij later hoofd werd van de Militaire Inlichtingendienst in Nederlands-Indië. Hij zal op latere leeftijd vast nog contact hebben gehad met zijn oude voetbalvrienden om herinneringen op te halen, maar ook om her en der wat 'te regelen'.

Het beste voorbeeld dat Groothoff gaf van de banden tussen de Nederlandse voetballers van begin vorige eeuw en Nederlands-Indië staat in het hoofdstuk over Utile Dulci (U.D.) uit Deventer: 'Hoe stevig

Foto uit: Groothoff, Chris. *Van de groene velden. Belevissen gedurende een halve eeuw voetbalsport*. Foto-onderschrift: 'De band, die bindt! Het jaarfeest van U.D. wordt in Indië met groote opgewektheid gevierd. In een met bloemen en kransen versierde zaal gebruiken deze Indische U.D.-ers een apéritif vóór het feestmaal. Rechts: een gezicht op Deventer. Moge deze door de Jappen onderbroken traditie spoedig hervat!'

die banden zijn, werd mij treffend duidelijk, toen ik, kort na de herdenking van het 60-jarig bestaan van U.D. in 1935, in een Indisch blad een foto vond van een aantal heeren te Medan, rondom een feestelijk versierden disch vereenigd, blijkens het onderschrift, ter herdenking van dat feest van U.D., hun oude club. Een beter geslaagde illustratie van "de band, die bindt", is wel niet denkbaar. Zóó stevig is die band, dat bij een aantal kopstukken uit de Indische samenleving – tabaksplanters, directeuren van groote ondernemingen, regeeringsambtenaren, enz. – er toe bracht, zich de ongemakken van dagreizen per trein of auto te getroosten, om nog eens enkele uren te toeven in de sfeer van de oude club, herinneringen op te halen en met elkaar te praten over hun verrichtingen op het groene veld.'

Het motto van de voetbal- en cricketclub uit Deventer kwam daarmee volledig tot zijn recht: *De band, die bindt*. 'Slechts zij,' aldus Groothoff, 'die het voorrecht hebben, in hun jeugd lid geworden te zijn van een groote sportvereniging en meegewerkt hebben die vereniging een vriendenkring te maken en te doen blijven, zullen beseffen welk een hechte band zoo'n vereniging voor het geheele leven is.'

En dat tot in de kolonie toe, waarbij de aanwezigen

het toch niet alleen over vroeger gehad zullen hebben. Al die kopstukken uit de Indische samenleving zullen vast ook zaken hebben gedaan, nieuwtjes uitgewisseld en politiek hebben bedreven – al helemaal na een dagenlange reis. Of zou een bedrijf of parlement het goed hebben gevonden als één van hun prominente bestuurders even een weekje onbereikbaar zou zijn omdat hij sportherinneringen uit een vorige eeuw wilde ophalen?

Al die kopstukken uit de Indische samenleving zullen vast ook zaken hebben gedaan, nieuwtjes uitgewisseld en politiek hebben bedreven

Helaas ken ik de namen en functies niet van de mensen op die foto uit 1935, maar met enig historisch onderzoek is dit vast te achterhalen. Via de sportclub U.D. 1875 hebben we dan opeens een *Wie Is Wie In Nederlands-Indië* van 1935 te pakken. Met dank aan de band, die bindt.

De 'Sport Nautique d'Alger' en de onbekende geschiedenis van watersporten in Algerije¹

DUIKEN IN HET DIEPE

Niek Pas

Algiers, maart 2013. Over een wankelende vloer stap ik het witte houten gebouw binnen. De entree ligt in het halfdonker. Verweerde muren, afgebladderde verf, een gevaarlijk krakende vloer. Kapotte planken hangen uit het plafond. Welkom in de Sport Nautique d'Alger, de oudste nautische sportvereniging van de Maghreb.

Witte pater Guillaume Michel heeft me meegenomen naar de *Darse de l'Amirauté*, de oorspronkelijke haven van Algiers. Met de Casbah tegen de heuvels op de achtergrond, de Franse arcaden van het *front de mer*, en het voormalige admiraalseiland aan de zee kant, is dit zonder twijfel de fotogeniekste plek van de hoofdstad. Er is niet veel fantasie nodig om beelden van de vroegmoderne stad op te roepen met zijn *corsairs*, Ottomanen en christenslaven, en natuurlijk Roodbaard, admiraal-kaper in het Ottomaanse Rijk. Volgens Michel, directeur van diocesaan studiecentrum Les Glycines waar ik tijdens mijn onderzoeksperiode verblijf, is het clubhuis een bijzonder gebouw. En het beschikt over een bijzondere collectie.

Op het eerste gezicht is er weinig speciaals aan nautische sporten in Noord-Afrika. Ze gaan ver terug in de tijd en zijn onlosmakelijk verbonden met de cultuur van het mediterrane bekken. Maar in tegenstelling tot de roemruchte maritieme geschiedenis van Algerije, is er nauwelijks iets over gepubliceerd. Dit geldt ook voor de Franse periode van het land: 1830-1962. In dit deel van *la France d'outre-mer* kwamen eind negentiende eeuw in vrijwel alle grote(re) kuststeden – Algiers evenals Oran en Bône (Annaba) – roei- en zeilverenigingen op. Als er al onderzoek voorhanden is, heeft zich dat geconcentreerd op een andere tak van watersport, het zwemmen, en dan met name op de biografie van meervoudig wereldkampioen Alfred Nakache, een joodse

pied-noir en Auschwitz-overlever uit de Constantinois in het noordoosten van het land.²

De Sport Nautique d'Alger (SNA) is de ouderling onder de nautische sportclubs. De vereniging dateert van 1867. In deze periode staat westerse sportbeoefening in de kolonie nog in de kinderschoenen. De Franse bezetter besteedt zijn vrije tijd aan jacht- en schietsport, paardenraces en gymnastiek. Tot de eerste verenigingen in Algiers behoren een 'Société de Tir' alsook 'Club de Gymnastique'. Enkele decennia later komen andere disciplines uit Europa overwaaien, zoals wielrennen; de eerste wielclub, Véloce-Club d'Alger, dateert uit 1888.

Ansichtkaart van het clubgebouw in de Darse.

Een rijk scala aan sporten

Aankankelijk bestaan deze geïmporteerde sporten naast inheemse paardenraces, kamelenrennen (*méharis*) en ezelsraces, vechtsporten (*matrag*, met stokken) en diverse worsteldisciplines. Over het algemeen weerspiegelt sport de gesegregeerde samenleving: Europeanen versus Algerijnen en Joden; Franse elite tegenover landarbeiders uit Spanje en Italië; Arabieren naast Berbers. Alleen bij oogst- en dorpsfeesten, of nationaal gevierde evenementen, staan diverse disciplines, zoals wielervedstrijden en ezeltjesrennen, gemeenschappelijk op het programma. In de loop van de twintigste eeuw komen de meeste Europese sporten binnen bereik

¹ Een eerdere, verkennende en beknopte, versie over dit thema heb ik geschreven onder de titel 'Le Sport Nautique d'Alger (1867 à nos jours), *Mémoire Vive. La revue du CDHA* 65 (2017) : 26-28.

² Zie: https://fr.wikipedia.org/wiki/Alfred_Nakache.

Het gebouw van de Sport Nautique d'Alger in 2015. Het oorspronkelijke houten clubhuis en de betonnen achterbouw zijn duidelijk te zien. Bron: Guillaume Michel.

van de verschillende bevolkingsgroepen, met gemengde verenigingen als norm.

Vrijwel alle takken van sport worden dan in Algerije uitgeoefend: van rugby tot skiën (bij Chr  a, in de Atlas op 50 kilometer van Algiers), pétanque en stierenvechten, waterpolo of basketball – eigenlijk ontbreekt alleen het schaatsen. Voetbal, wielrennen en boksen zijn de drie populairste disciplines. De oorspronkelijke inheemse sporten leiden dan een marginaal of folkloristisch (toeristisch) bestaan. Vanaf de jaren dertig komen exclusief-Algerijnse sportclubs op die vervolgens een belangrijke rol spelen in het heroplevende nationalisme. Dit laatste heeft voor de sport nautique in beperkte mate gegolden: evenals gemotoriseerde sporten (luchtvaart, auto-mobiel) zijn watersporten vooral tijdverdrijf voor kolonisten, en daarbinnen lange tijd alleen voor de upper class.

De SNA staat op geheide stenen palen in de *l'Amirauté*, tot de Franse invasie in 1830 het nautische hart van Algiers, zowel vissershaven als marinebasis. Met de komst van de 'roumis', zoals de Fransen werden genoemd, verdwijnen deze commerciële en militaire activiteiten in de loop van de negentiende eeuw naar nieuwe havens, uitbreidingen langs de kust in zuidelijke richting. De Darse verandert geleidelijk in een 'port de plaisance', verzamelbekken voor diverse nautische sporten: roeien (skiff), yachting (zeil en motor) en zwemmen, al blijven lokale vissers en kleinschalige maritieme commercie nog tot in het interbellum aanwezig.

De SNA en haar geschiedenis

De Sport Nautique d'Alger is opgericht door Félix Guende, eigenaar van een van de eerste drukkerijen in Algiers. Aanvankelijk wordt de clubleiding bemand door personen uit de Franse elite: ingenieurs,

De Sport Nautique is de ouderling onder de nautische sportclubs.

advocaten, artsen, (hoge(re)) ambtenaren, militairen, eigenaren, schooldirecteuren. Over sociaal-culturele aspecten is verder weinig bekend. In 1892 stemt de algemene vergadering unaniem tegen het lidmaatschap voor joden. Het is ook ten strengste verboden voor leden om joden mee uit varen te nemen.³ Antisemitisme was rond 1900 volop aanwezig in Frans-Algerije, inclusief pogroms. Rond die tijd is een tweede groep, de inheemse bevolking, evenmin in beeld. Wanneer discriminatoire maatregelen zijn opgeheven is onbekend, vermoedelijk in het interbellum. Diverse oud-leden hebben verklaard dat er in de jaren vijftig ook verschillende Algerijnen lid waren.⁴ Kortom, in de loop van de koloniale periode 'opent' de nautische sport zich voor de diverse bevolkingsgroepen en sociale groepen.

Tot het interbellum is de Sport Nautique de enige watersportvereniging van Algiers. Tijdens de Eerste Wereldoorlog staan de activiteiten op een laag pitje. De Europese fronten zuigen de clubs leeg. Liefst vijftien leden van de SNA keren niet terug. Na 1918 wordt de roeisport in Algiers door 'un nombre infime de sportsmen' beoefend.⁵ Maar de belangstelling voor deze, en overige, sporten trekt medio jaren twintig vlot aan. Zo snel zelfs, dat de SNA de groei niet aankan; het gebouw is te klein en het komt zelfs tot een ledenstop. In 1923 wordt een Club Nautique d'Alger opgericht, inclusief roeisectie. De nieuwe vereniging betreft een houten clubgebouw, pal naast dat van de SNA.⁶ Een jaar tevoren heeft de 'doyen' in de Darse al gezelschap gekregen van de Rowing Club d'Alger.⁷ Deze vestigt zich aan de overzijde van de haven, op de 'jet  e du Nord', een uitleg van de versterkte en bebouwde eilandjes 'l'  l  t de la Marine', die de naam aan Algiers (El Djaza  ir – de eilanden) hebben gegeven. Aan deze zijde vestigt zich in 1932 ook een vierde vereniging, de Yacht Club d'Alger (YCA).⁸ Bij zijn eerste verjaardag, deftig gevierd door heren in smoking in hôtel Saint-Georges, telt deze

3 La Libert   de B  ne. Organe R  publicain Indépendant (1 september 1892).

4 Getuigenis van René Soliveres (Algiers, 1938), lid SNA 1957-1958 en 1960-1961 (afdeling roeien).

5 L'  cho d'Alger (6 maart 1922).

6 L'  cho d'Alger (17 december 1923).

7 L'  cho d'Alger (8 juni 1922).

8 L'  cho d'Alger (23 januari 1933).

club al 120 leden en 45 plezierboten.

Dat Algiers er in tien jaar tijd drie nautische verenigingen bij krijgt staat niet op zichzelf: het is onderdeel van een bredere ontwikkeling, en zegt veel over de snel toenemende betekenis van sport in die koloniale samenleving. Rond 1960 – op de drempel van de onafhankelijkheid – zijn ook nog pogingen ondernomen ‘yachting’ uit de elitesfeer te trekken, met een nieuw op te richten zeilschool die verderop in de haven zou worden geïnstalleerd. De energieke ‘Service Académique de l’Éducation Physique et des Sports en Algérie’ ondersteunde dit plan.⁹ Dergelijke activiteiten tonen ook in welke mate tot op het einde is geïnvesteerd in de overzeese gebieden. Alleen in retrospectief is dekolonisatie een eenduidig en rechtlijnig proces naar onafhankelijkheid.

Voetbal, wielrennen en boksen zijn de drie populairste disciplines.

Een krakende trap

Het clubgebouw van de Sport Nautique is een architectonisch geheel van grote historische waarde. Tegelijkertijd historisch object en historische bron, een waarachtig *lieu de mémoire*. Het oorspronkelijke gebouw is van hout, en dateert uit de jaren vóór 1887 – de eerste concrete aanwijzing voor zo’n gebouw in de lokale koloniale pers.¹⁰ Kort na 1900 krijgt het lokaal een houten extensie, naar de kade toe gebouwd. In de jaren dertig vindt een tweede uitbouw plaats, ditmaal van beton, richting de Darse. Dat roeien en zeilen populair zijn, blijkt uit het aantal leden in 1930: zo’n 700.¹¹ De modernistische stijl correspondeert met die van het clubhuis van de Rowing Club, aan de overzijde van de haven. Op foto’s uit de jaren vijftig is ook nog een boothuis te zien, gelegen naast het hoofdgebouw.

Ik volg Guillaume de krakende trap op, naar de eerste verdieping. Hoewel volstrekt afgetrapt, is het duidelijk dat dit een bijzonder gebouw is. Via een slechtverlichte smalle gang komen we uit bij de uitbouw aan de achterkant. Tegenwoordig is dat de trainingszaal. Een tiental Algerijnen, jongens en meisjes, is in de weer met diverse toestellen. Ook 150 jaar na zijn oprichting blijkt de Sport Nautique een bloeiende vereniging.

Zoals in elke sportvereniging is het gezelligheidsaspect minstens zo belangrijk als het competitieve

element. De leden van de Sport Nautique behoren tot de ‘jouisseurs de la mer’, in tegenstelling tot de ‘travailleurs de mer’.¹² De op regelmatige basis georganiseerden banketten maken een stedelijke, gecultiveerde, cultuur zichtbaar. Allerlei dignitarissen (van de stad Algiers, en het Gouvernement Général) en hoge militairen (admiraals, stafchefs) nemen eraan deel. Het feestelijke element blijkt uit de talloze waterspektakels. Op 5 mei 1889, in het kader van de ‘Centenaire de la Révolution’, organiseert de SNA een ‘fête vénitienne’.¹³ De honderdste verjaardag van de Franse aanwezigheid in Algerije is in 1930 aanleiding tot uitgebreide ‘joutes nautiques’, een gebruik dat te herleiden is tot zeventiende-eeuwse waterfeesten in de Midi.¹⁴

Een derde voorbeeld van groots opgezette spektakels vindt plaats in mei 1950, als de Darse in de ban is van een ‘bataille de fleurs nautique’. Beelden uit het filmjournaal ‘Les Actualités Françaises’ tonen een afgeladen haven en massaal toegestroomd publiek.¹⁵ De betekenis van de SNA in het oude havenhart van Algiers is dus belangrijker dan alleen maar een clubgebouw met activiteiten, ergens aan de rand van een stad. Deze verbinding tussen stad, stedelijke gemeenschap en club blijkt ook uit de aanwezigheid van een reddingssloep.¹⁶ In de herfsttij van de Franse koloniale aanwezigheid neemt het aantal watergerelateerde sporten toe, waaronder zwemwedstrijden in open water (1949), het eerste kampioenschap onderwatervissen (‘chasse sous-ma-

Fitness in het clubgebouw van de Sport Nautique, maart 2013. Foto: Niek Pas.

rine’, 1957), en bootraces (1961).

Kasten uit grootmoeders tijd

Met Guillaume stap ik het administratiekantoor

9 http://alger-roi.fr/Alger/sport/divers/textes/6_yachting_touring_club_alger_revue_1960.htm (geraadpleegd op 27 september 2017).

10 *Le Patriote Algérien* (13 februari 1887).

11 *Bulletin nautique* 1, nr. 1 (1930).

12 *L’Afrique du Nord Illustré* (12 september 1908).

13 *Le Patriote Algérien* (5 mei 1889).

14 *L’Afrique du Nord Illustré* (15 maart 1930).

15 Reportage in ‘Les Actualités Françaises’ (25 mei 1950).

16 *Bulletin municipal officiel de la ville d’Alger* (7 mei 1920).

Regatta's, verenigingsavonden: potscherven van het verleden.

binnen. Een rommelige ruimte. In het midden een grote vergadertafel. Her en der stoelen, opgestapeld. Planken tegen de muur, lege dozen, en overal spulletjes. Aan de wand hangt een enorm schilderij met diverse zoutwatervissen, vergeelde foto's van de SNA in vroeger tijden, en in het arabisch opgestelde oorkondes.

De secretaris ontvangt ons met open armen. Een vriendelijke man, die vol trots uitleg geeft. Hij loopt naar een grote geel-beige kast uit grootmoeders tijd, trekt enkele laden en deuren open: 'Voilà notre trésor'. Tientallen kasboeken ('chèques postaux'), ordners met blauwdrukken en bouwplannen van uitbreidingen, klappers met statuten en verenigingsverslagen ('délibérations du conseil d'administration'). Hondervijftig jaar administratie bijeengepropt. Met recht wordt dit de 'schat' genoemd van de Sport Nautique. Voor Algerijnse begrippen is het immers een volstrekt unieke privécollectie. Er zijn nauwelijks archieven bewaard van sportverenigingen, laat staan dat ze terugvoeren tot de negentiende eeuw. De collectie is bijeen gebleven en bewaard omdat de SNA nooit is verhuisd. En omdat de vereniging soepeltjes van de koloniale tijd naar de onafhankelijkheid is gegleden. En, tenslotte, omdat de documenten niet ten prooi zijn gevallen aan opruimwoede.

Deze collectie is een schitterende aanvulling op overig materiaal, dat op verschillende manieren is te verzamelen. Oude ansichtkaarten van het clubhuis en de Darse, terug te vinden via delcampe.net, geven een goede indruk van de ontwikkeling van de SNA tot 1962. Hetzelfde geldt voor dat klassieke genre van de *peinture orientaliste*: Albert Marquet schilderde in 1922 'Sport nautique et la Darse d'Alger'. Dit is slechts een voorbeeld van de vele geschilderde gezichten van de haven van Algiers.

Daarnaast biedt de Franse krantendatabase Gallica de mogelijkheid om als een archeoloog digitale sleuven te trekken door de (omvangrijke) koloniale pers en zo een indruk te krijgen van berichtgeving

De secretaris van de Sport Nautique met archiefstukken, maart 2013.
Foto: Niek Pas.

over nautische sporten in het algemeen, de SNA in het bijzonder, in koloniaal-Algerije. Aan korte artikelen over regatta's, verenigingsavonden en bestuurs-overdrachten – potscherven van het verleden – geen gebrek. Voor de jaren 1930-1932 zijn zelfs een aantal exemplaren van het clubblad *Bulletin nautique* bewaard.

Tenslotte, op het gebied van *oral history* liggen ook mogelijkheden. Via via heb ik verschillende oud-leden van de Sport Nautique uit de jaren vijftig en zestig opgespoord. Hun herinneringen en – in sommige gevallen – documenten zijn een waardevolle bron. Zo'n project kan uitgebreid met gesprekken en interviews voor de Algerijnse periode, te beginnen met de SNA zoals die vandaag de dag functioneert.

Verleden en heden bijeen

Het is deze specifieke stapeling van geschiedenis, materieel en cultureel, die de Sport Nautique d'Alger zo bijzonder maakt. Hier in de Darse van Algiers, vinden we alles in één: gebouw, collectie, vereniging: verleden en heden. Van de handvol nautische structuren in en rond de Darse bestaat alleen de SNA nog. Het houten onderkomen van de Club Nautique is gesloopt; de clubhuizen op de Jetée du Nord zijn gesloten sinds de oude haven medio jaren tachtig tot militair gebied is verklaard (de SNA heeft speciale vergunningen om met (roei)boten de haven te doorkruisen). De Sport Nautique is een trotse totem van de sociaal-culturele geschiedenis van Algiers. Een vorm van Frans-Algerijns erfgoed dat schreeuwt om een conservatie- en onderzoeksproject.

Met de opening van het sportmuseum voor Suriname is een basis gelegd waarop goed kan worden voortgebouwd.

VAN STOFZUIGERDOOS NAAR HALL OF FAME

Cees Klapwijk

Veel Nederlanders, ook die van Surinaamse afkomst, lijken de sportgeschiedenis van Suriname in de eerste plaats te associëren met de voetballers die hun roem buiten Suriname vergaarden: de namen van Clarence Seedorf, Ruud Gullit, Frank Rijkaard komen er moeiteloos uit. En na een beetje aandringen herinnert men zich een titel als *Deze neger wijkt voor niemand*, het boek uit 2005 over de carrière van Winston Bogarde. Daarna pas borrelen de namen op van de andere grote Surinaamse sporthelden: Anthony Nesty, Letitia Vriesde en Nelli Cooman. Recent nam in Nederland de naamsbekendheid van taekwondo-grootmeester Eric Lie toe, dankzij *Tenzij de vader*, in 2016 gepubliceerd door zijn dochter Karin Amatmoekrim. De Surinaamse sportgeschiedenis is echter nog kleurrijker, en zeker ook ouder.

Op 6 november 2016 werd in Paramaribo het Sportmuseum van Suriname geopend. Het heeft tot doel te bevorderen dat de eigen Surinaamse sportieve erfenis beter zichtbaar wordt, lokaal in het museum, maar via het internet ook voor de hele wereld. Om hiermee de oude sporthelden – de iconen – te eren, maar ook om meer recht te doen aan de volle breedte van de Surinaamse sportgeschiedenis, inclusief de volkssporten. De ontwikkeling van de georganiseerde sportbeoefening vormt een belangrijk deel van de algemene geschiedenis van Suriname, in de koloniale tijd, maar ook in de recente decennia: inzichten over thema's als identiteitsontwikkeling, migratie en mechanismen van in- en uitsluiting kunnen worden verdiept met kennis over de sportgeschiedenis. Daarom dient het een breder belang dat het Sportmuseum activiteiten ontplooit om de sportgeschiedenis te documenteren en door te geven; dat is van belang voor de sporthistorici, maar natuurlijk vooral ook voor nieuwe generaties in Suriname en in de diaspora.

In 1948 bezocht Guno Hoen onder meer Ouwehands dierenpark, waar hij zich jolig liet fotograferen op een olifant. Bron: Hoen, Guno. *Groot Sportfotoboek Suriname*, tweede druk. Paramaribo: Suriprint, 2003, 116.

Daarnaast gaan in de Surinaamse wereld van de sport tal van *tori's* (verhalen) rond, soms vreugdevol, maar soms ook schrijnend of ronduit dramatisch. Het zijn interessante mengelingen van feit en fictie waarvan het de moeite waarde is om deze te registreren en schriftelijk of multimediaal een breder bereik te geven.

De initiatiefnemers

Het initiatief voor het Sportmuseum van Suriname valt onder de verantwoordelijkheid van de in Paramaribo gevestigde Stichting Sportdocumentatie Guno Hoen. Deze stichting werd oorspronkelijk

opgericht door een aantal personen die zich primair bekommerden om de journalistieke nalatenschap van Guno Hoen, een Surinamer die van het vastleggen van de sportgeschiedenis van zijn land een belangrijke levensvervulling maakte. Het is vooral dankzij hem dat we anno 2017 nog enigszins een beeld kunnen opbouwen van een aantal decennia uit de Surinaamse sportgeschiedenis.

Dankzij het internet en de digitalisering kon echter ook een verrassende nieuwe vorm van projectmatige samenwerking ontstaan. De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag leverde hand- en spandiensten, onder andere via de digitalisering van sportpublicaties in de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.¹ Het datamanagementbedrijf Alembo (met vestigingen in Heerhugowaard en Paramaribo) stond belangeloos borg voor de technische facilitering van de website van het museum.² Het Surinaams Olympisch Comité faciliteert het museum door de beschikbaarstelling van ruimte en is ook anderszins positief betrokken.

Guno Hoen

Guno Hoen werd in 1922 in Paramaribo geboren en begon zijn sportieve carrière als straatvoetballertje. In zijn 'Herinneringen aan een rotjeugd', die de schrijver Don Walther Donner onder de titel *Swietie Sranang* bundelde,³ krijgen we een korte sfeerteekening van dat straatvoetbal in Paramaribo: 'Een hoogst enkele maal speelden we tegen de jongens van de Wagenwegstraat. Daarmee was het kwaad kersen eten. Jongens als Guno Hoen [...] stonden bekend als plattebruggers (straatjongens) die met messen en kapotte flessen vochten. Je mocht niet van ze winnen anders was het knokken geslagen.' Donner was zelf zeven jaar jonger dan Guno Hoen, dus hij heeft zich allicht wat laten intimideren door die opgeschoten jongens.

In zijn herinnering waren het de brave leeftijdgenootjes uit Paramaribo's betere buurt (Heerenstraat, Gravenstraat) waar later nooit meer iets van werd vernomen, maar hebben juist de plattebruggers 'het erg ver geschopt in de samenleving. Guno Hoen bijvoorbeeld werd een bekend schrijver, sportverslaggever en een beroemd voetballer'.

Op zijn twaalfde begon de straatjongen Guno te voetballen in verenigingsverband, ongeschoeid, dus als een *blootvoeter*. Die vereniging was opgericht door een sergeant Roell, met als doel om de jongens van de straat te houden. Als dienstplichtig militair,

bij het Eerste Bataljon Infanterie, brak Guno op twintigjarige leeftijd door op de schoenen die hij geleend had van de gepensioneerde soldaat Peters. Dat was toen hij in Albina (in het oosten van Suriname) gelegerd was en zijn team speelde tegen St. Laurent (Frans-Guyana). Men hoefde slechts de veerboot te nemen om aan de andere kant van de Marowijne te spelen.

Vanaf 1945 tot 1960 speelde Hoen bij verschillende verenigingen. Dit heeft hem in 1948 met de nationale selectie in Nederland gebracht, bij welke gelegenheid Ouwehands dierenpark werd bezocht. In de periode 1945 tot 1983 heeft Hoen in verschillende publieke functies gewerkt, variërend van politieman tot hoofdinspecteur bij de Sociale Dienst. Want dat je 'beroemd' was als voetballer en sportverslaggever betekende zeker niet dat je er met je gezin van kon eten.

Het was na zijn actieve voetbalperiode dat Guno Hoen bekendheid verwierf als sportverslaggever en schrijver. In 1980 publiceerde hij *Sporthelden uit ons verleden*, in 1989 verscheen *Onze Sporthelden, deel II* en in 1999 *Onze sporthelden, deel III*. In 2002 verscheen het *Groot Sportfotoboek Suriname*, met een verbeterde uitgave in 2003, waarvan in 2015 bij boekhandel Vaco in Paramaribo nog exemplaren te koop waren. Minder bekend is dat Hoen ook graag Surinaamse spreekwoorden en zegswijzen verzamelde, de zogenaamde *odo's*. Hij verzorgde hierover diverse uitgaven.

Sportmuseum

In het kader van zijn werk als sportjournalist verzamelde Hoen portretten van sporters en officials en foto's van allerlei sportevenementen. De kwaliteit van deze foto's is nogal wisselend, hij varieert van wazige amateurkiesjes tot prachtig vakwerk. Voor een deel hebben de foto's een nuttige bestemming gevonden in de hierboven genoemde boeken. Voor een deel gebruikte Hoen deze om zijn eigen particuliere *Hall of Fame* in te richten. Ook gebruikte hij de foto's ter decoratie. Naar verluidt waren op het eind van zijn leven hele wanden van zijn huis beplakt met foto's, van de wielrenster Truus Mak tot de dekhengst Norbert, die in 1998 werd ingevlogen om het landelijke paardenbestand te verbeteren.

Een aantal sportliefhebbers in Suriname heeft tijdig het historisch belang onderkend van de foto's en stond de inmiddels bejaarde Guno Hoen ter zijde bij de productie van het *Groot Sportfotoboek*. Voor het maken van dit fotoboek is ook gebruik gemaakt van foto's die voor de gelegenheid beschikbaar waren gesteld door de verschillende sportbonden en

¹ www.dbnl.org

² www.halloffame.sr of www.sportmuseum.sr

³ Donner, Don Walther. *Swietie Sranang. Kan me nog meer vertellen. Herinneringen aan een rotjeugd*. Rotterdam: Laetitia Boeken, [1990].

door particulieren. Naar aanleiding van het maken van het *Groot Sportfotoboek* ontstond het idee, zo vertelde Robert Buth (eertijds directeur van de Stichting Algemeen Zwembad Parima), om in 2004 de Stichting Sportdocumentatie Guno Hoen op te richten.

De vervolgstap was om aan degenen die foto's voor het boek beschikbaar hadden gesteld, te vragen om deze ook voor het museum beschikbaar te stellen. Hier is blijkbaar niet onverdeeld positief op gereageerd, want in het *Groot Sportfotoboek* zijn nogal wat foto's te vinden waarvan de originelen niet in de collectie van Guno Hoen voorkomen. Althans, niet in de stofzuigerdoos die mij ter hand werd gesteld, toen ik in 2015 samen met John Pel van de Stichting Duurzame Ontwikkeling Suriname (Stichting d'ONS⁴) mijn eerste overleg had met voorzitter Rob Buth van de Stichting Sportdocumentatie Guno Hoen. Deze stofzuigerdoos was na zijn overlijden in 2010 liefdevol gevuld met alle foto's die in huize Hoen waren gevonden, inclusief die waarmee de wanden beplakt waren geweest. De doos wachtte vervolgens op het moment dat de inhoud weer kon worden gebruikt voor het hogere doel waarvan Guno Hoen had gedroomd: het inrichten van een *Hall of Fame*.

De doos werd gedurende een aantal jaren tussen verschillende partijen heen en weer geschoven. De doorbraak kwam toen de Stichting Sportdocumentatie Guno Hoen en de Stichting d'ONS er in 2015 gezamenlijk in slaagden een startsubsidie voor een sportmuseum te verkrijgen in het kader van de zogenaamde Twinning Faciliteit, gericht op het bevorderen van de maatschappelijke samenwerking tussen Nederland en Suriname. Het projectplan voorzag in de conservering en digitalisering van de fotocollectie en in het inrichten van een Hall of Fame met uitvergrotingen van foto's uit de collectie van Guno Hoen. Ook zouden een aantal van zijn boeken worden gedigitaliseerd.

Sportencyclopedia

Aan de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag werd een advies gevraagd over de wijze waarop de fotocollectie het beste gedigitaliseerd zou kunnen worden. Men was via het internet attent gemaakt op de collectie literaire en historische bronnen die beschikbaar is in de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren. Deze was ontwikkeld nadat Suriname in 2003 geassocieerd lid was geworden van de Nederlandse Taalunie. De collectie omvat de teksten van bronnen variërend van Herlein's *Be-*

Het tijdelijk onderkomen van de collectie Guno Hoen, hier op een hotelbed in de Eco Resort Inn in Paramaribo. Foto: Cees Klapwijk.

schryving van de volk-plantinge Zuriname (1718) tot en met de De brug van Paramaribo naar Willemstad (2007) van Wim Rutgers.

Maar in de collectie was eveneens de door Ricky W. Stutgard verzorgde *De Eerste Surinaamse Sportencyclopedia (1893-1988)* beschikbaar, gedrukt in 1990 en gedigitaliseerd in 2011. Hiermee komen we uit bij de tweede *founding father* van de sportgeschiedschrijving in Suriname. De betekenis van Ricky Stutgard (geboren in 1960) voor de sportgeschiedschrijving heeft mede dankzij de digitalisering weer opnieuw de volle aandacht gekregen. 'Volmaakt is dit naslagwerk over 95 jaar sportleven in Suriname niet', moest de Nederlandse Bibliotheekdienst in haar bespreking van de encyclopedie even kwijt, maar toch: 'veelomvattend en door de alfabetische rangschikking van personen en sporten gemakkelijk te raadplegen. Daarbij heeft de samensteller zich goed gedocumenteerd. Goede informatiebron met veel zwart-wit illustraties. Passende omslag. Vanaf ca. 13 jaar.'⁵

Hoe het ook zij, het boek dat Stutgard als dertigjarige publiceerde, is een buitengewoon waardevolle bron van kennis over de Surinaamse sportgeschiedenis. Dankzij de digitalisering via de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren heeft het opeens een groot internationaal bereik gekregen, en kon de inhoud ervan worden meegenomen in de plannen voor de ontwikkeling van het museum en zijn website.

Foto's swipen

De realisatie van de eerste fase van het museum vond plaats in de periode september 2015 tot november 2016, met op 6 november de opening door de Minister van Sport- en Jeugdzaken Fasail

⁴ Stichting d'ONS, zie www.stdons.nl

⁵ Tjen-A-Kwoei, G.T. *NBD/Biblion recensie*, hergebruikt door Bol.com (geraadpleegd op 13 oktober 2017).

Abdoelgafoer. Het is een nog bescheiden presentatie, maar een die goed past in het doel van de initiatiefnemers om, zoals Robert Buth het pleegt uit te drukken, 'sporters te memoreren en huldigen die op sportgebied één of meer uitzonderlijke prestaties hebben geleverd en als zodanig een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de sport en de ontwikkeling daarvan in Suriname'. In de ruimte, die ook wel voor schaakmiddagen, karate-examens en boekpresentaties wordt gebruikt, hangen een stuk of dertig uitvergrotingen van belangrijke momenten uit de Surinaamse sportgeschiedenis. Daarnaast zijn vitrines ingericht met memorabilia van Letitia Vriesde en Anthony Nesty.

Ook is een mediatafel opgesteld waarvan het display door een meubelmakerij in Paramaribo werd ingebouwd in een van lokaal hout geconstrueerde tafel. Op deze tafel kunnen bezoekers naar hartenlust *swipen* in gedigitaliseerde foto's en filmpjes en via deze tafel kan men ook de website van het museum raadplegen. De beelden van de mediatafel kunnen via een beamer worden geprojecteerd op de wand. Met het doel het museum een wat eigentijdse uitstraling te geven ontwierp de Surinaamse kunstenaar Ken Doorson een serie kleurige op de sport geïnspireerde beelden.

Dankzij het internet kon een verrassende vorm van projectmatige samenwerking ontstaan.

De website

Met haar website heeft het sportmuseum een belangrijke digitale component gekregen, waardoor het bereik van het initiatief aanzienlijk wordt vergroot. Hierdoor zijn de resultaten van het initiatief ook bereikbaar voor alle Surinamers, voor zover die via computer of smartphone een connectie hebben met het internet. Men kan op de website wat plaatjes en praatjes vinden over de context van het Sportmuseum. Maar belangrijker is dat via de knop 'Publicaties' verwijzingen zijn opgenomen naar de digitaal beschikbare bronnen van de Surinaamse sportgeschiedenis: de drie boeken van Guno Hoen en de *Sportencyclopedia* van Stutgard. Ook is beschikbaar het *Gedenkboekje ter gelegenheid van de opening van het Suriname stadion* van Philip Abraham Samson uit 1953, met onder andere een interessant stuk over 'de ontwikkeling van het voetbalspel in Suriname tot 1923'.

Aandacht van publiek, pers en kampioenen voor de mediatafel in het Sportmuseum in Paramaribo. Rechts: Letitia Vriesde. Foto: Hijn Bijnen.

Via de knop Encyclopedie komt men bij een specifieke wiki met informatie over personen uit de Surinaamse sportgeschiedenis. Als begin is deze wiki gevuld met namen die werden gefilterd uit de boeken van Stutgard en Hoen. Het wachten is nu op nieuwe kopij en op auteurs die naast Ricky Stutgard (die nauw betrokken is bij de ontwikkeling van het museum) deze wiki willen verrijken met nieuwe informatie en beeldmateriaal over de Surinaamse sportgeschiedenis.

Met de opening van het Sportmuseum voor Suriname is een basis gelegd waarop goed kan worden voortgebouwd. Hiertoe zijn ook in de loop van 2017 de statuten van de Stichting Sportdocumentatie Guno Hoen geactualiseerd. Het bestuur wordt momenteel gevormd door Robert Buth (voorzitter), Ricky Stutgard (secretaris) en Ray Wimpel (penningmeester). Er is een Raad van Advies ingesteld waarin Borger Breeveld, Cees Klapwijk en Theo Linscheer zitting hebben. Hiermee lijkt ruim voldoende bestuurlijke slag- en denkkraft aanwezig om het museum verder uit te bouwen en om hiertoe de benodigde middelen te gaan zoeken. Dat hierbij zo veel mogelijk samengewerkt zal blijven worden met het Surinaams Olympisch Comité ligt voor de hand.

Het museum blijkt, hoe bescheiden het ook nog is, enthousiasmerend te werken, zowel in Suriname als bij de Surinaamse gemeenschap in Nederland. Medewerking wordt spontaan of desgevraagd toegezegd en er worden al foto's en memorabilia aangeboden door sporters of hun nabestaanden. De initiatiefnemers staan open voor een ieder die hiertoe suggesties wil doen, en natuurlijk ook voor een ieder die in Suriname of Nederland wil bijdragen aan het vastleggen van de sportgeschiedenis: als informant, sponsor, onderzoeker, of anderszins.

Men kan in contact komen met de organisatie via dit mailadres: info@halloffame.sr

Edgar Davids' onverbloemd tegen buitenlandse verslaggevers geuite conclusie was dat Hiddink 'should put his head out of some players' (...) asses. (...) So he can see better.'

DE KABEL: TUSSEN VRIENDSCHAP EN SEKTE

Aad Haverkamp

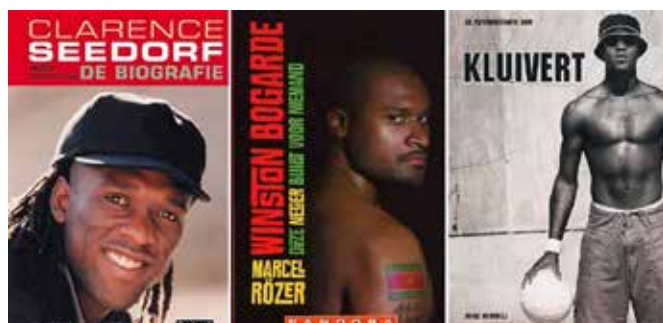
Op 13 december 1995 kwalificeerde het Nederlands elftal zich voor het Europees Kampioenschap voetbal in Engeland. Een moeizame kwalificatiereeks werd afgesloten met een overtuigende 2-0 zege in een play-offwedstrijd in Liverpool tegen Ierland. Deze wedstrijd is om twee redenen symbolisch geworden. Er brak een nieuwe generatie Nederlands-Surinaamse voetballers definitief door. Zeven van de dertien spelers die in actie kwamen, waren van Surinaamse afkomst: Clarence Seedorf, Edgar Davids, Patrick Kluivert, Winston Bogarde, Michael Reiziger en Glenn Helder, die in de tweede helft werd vervangen door Aron Winter. Maar ook werd deze wedstrijd het begin van een representatieproces in de media waarin één woord in het bijzonder een eigen leven zou gaan leiden. Direct na afloop introduceerde Kluivert het woord *kabel*. Dat begrip zou de voetballers nog lang blijven achtervolgen.

De spelers die in de jaren negentig succesvol waren, vormden de derde generatie Surinaams-Nederlandse voetballers. Sinds de invoering van het betaald voetbal in Nederland, in 1954, speelden er Surinamers bij Nederlandse clubs. HFC Haarlem-speler André Kamperveen was de pionier, maar Humphrey Mijnals groeide uit tot hét gezicht van de eerste lichting Surinaamse spelers in Nederland, over wie de pers overwegend positief schreef. Mijnals speelde vijf jaar voor de Utrechtse club Elinkwijk en werd in 1960 de eerste Surinaamse speler in het Nederlands elftal. Hij speelde drie interlands.

In de jaren zestig en zeventig speelden er weinig Surinaamse voetballers in de Nederlandse competitie. Mijnals kreeg dan ook pas twintig jaar later zijn opvolger, toen Romeo Zondervan eenmalig speelde voor het Nederlands elftal. Hij was de voorloper van een buitengewoon succesvolle generatie (half-)

Surinaamse voetballers. Vlak na hem debuteerden Ruud Gullit, Frank Rijkaard en Gerald Vanenburg, allen zoons van Nederlandse moeders en Surinaamse vaders, die in de jaren vijftig naar Nederland waren geëmigreerd. Deze voetballers waren belangrijk in de opleving van het Nederlandse voetbal eind jaren tachtig. Zij wonnen Europa Cups met Ajax (1987) en PSV (1988) en natuurlijk de Europese titel met het Nederlands elftal in 1988. Gullit was tussen 1986 en 1992 de onbetwiste Oranje-aanvoerder.

In de jaren negentig stond een nieuwe generatie Surinaams-Nederlandse spelers op die buitengewoon belangrijk werd voor het Nederlandse voetbal. Met name de spelers die in 1995 met Ajax de Champions League wonnen, Kluivert, Seedorf, Davids, Reiziger en Bogarde drukten daarna hun stempel op het Nederlands elftal. Davids en Seedorf waren in Paramaribo geboren zoons van ouders die in de jaren zeventig vanuit Suriname naar Nederland emigreerden, Bogarde bracht een deel van zijn jeugd door in Suriname. Verschillende van deze voetballers, zo blijkt onder andere uit hun biografieën, identificeerden zich veel sterker met Suriname dan bijvoorbeeld Gullit en Rijkaard.

De respectievelijk in 2003, 2005 en 2006 verschenen biografieën van Seedorf, Bogarde en Kluivert.

Kabel als vriendschapsband

Het Nederlands elftal dat zich in december 1995 ten koste van Ierland kwalificeerde voor Euro '96

bestond voor meer dan de helft uit Nederlands-Surinaamse spelers, maar dat feit op zich speelde geen rol in de voor- en nabeschouwingen in de geschreven pers. Alleen in het wedstrijdverslag in *Trouw* werd benadrukt dat de openingsgoal van Kluivert ‘voor honderd procent Surinaamse makelij was’¹ – hij scoorde na een breedtepass van Davids in het strafschoepgebied. Symbolische betekenis is pas later aan deze wedstrijd toegekend: hij werd het startsein van een representatieproces in de media, waarbij één woord in het bijzonder – *kabel* – op verschillende manieren werd geïnterpreteerd, geduid en van betekenis voorzien. Die betekenis veranderde aanzienlijk, in drie fasen.

Direct na de wedstrijd tegen Ierland werden Davids, Kluivert en Seedorf gezamenlijk geïnterviewd door televisiejournalisten Frits Barend en Henk van Dorp. Tijdens dit vraaggesprek introduceerde Kluivert het woord *kabel*. ‘We zijn gewoon kabel’, zei hij, waarmee hij doelde op een speciale band tussen hem, Seedorf en Davids. Ze kenden elkaar al jaren, hadden samen de jeugdopleiding van Ajax doorlopen en waren nu belangrijk voor het Nederlands elftal.²

Tot aan het begin van het EK in Engeland in juni 1996 gebruikte de schrijvende pers het woord *kabel* niet of nauwelijks. Slechts in een enkele bijdrage werd het in positieve zin genoemd om de band tussen de drie jonge mannen te beschrijven.³ Op 11 juni, de dag nadat Nederland in zijn openingswedstrijd had gelijkgespeeld tegen Schotland, schreef het Brabantse dagblad *De Stem* nog bewonderend over

Het Nederlands elftal dat op 13 december 1995 tegen Ierland speelde en met 2-0 won. Staand van links naar rechts: Edwin van der Sar, Clarence Seedorf, Winston Bogarde, Dennis Bergkamp, Danny Blind en Patrick Kluivert. Hurkend: Glenn Helder, Michael Reiziger, Marc Overmars, Edgar Davids en Ronald de Boer. Bergkamp en Helder werden in de 58^e en 79^e minuut vervangen door Johan de Kock en Aron Winter. Bron: <https://nos.nl/artikel/2004053-vijf-pijnlijke-nederlagen-van-oranje.html> (ANP).

1 In: ‘Ierland kan het Nederland alleen na rust korte tijd lastig maken.’ *Trouw* (14 december 1995).

2 Uitspraak gedaan in gesprek met Frits Barend en Henk van Dorp, 13 december 1995, opgenomen in Tan, Humberto, *Het Surinaamse legioen. Surinaamse voetballers in de eredivisie 1954-2000*. Schoorl: Conserve, 2000, 9.

3 ‘Kluivert kookt van ongeduld.’ *Het Parool* (10 juni 1996).

De openingsgoal van Kluivert was ‘voor honderd procent Surinaamse makelij’.

kabel als vriendschapsband (zonder lidwoord, zoals Kluivert het een half jaar eerder had gebruikt). Davids en Seedorf stonden in de basisopstelling, en: ‘Toen Kluivert het veld inkwam was dat voor “kabel” een mooi moment. Zij (...) vormde de ruggengraat van het Nederlands elftal. Misschien nog wel meer dan de overige spelers joegen zij de zege na, om samen weer een mooi moment te beleven.’⁴ Deze positieve connotatie in de eerste fase verdween echter snel.

Kabel geobjectiveerd

Tijdens en kort na Euro '96, de tweede fase in de mediarepresentatie van *kabel*, werd het tot dan toe weinig gebruikte woord plotseling opgepikt door een groot deel van de schrijvende pers. De connotatie veranderde ook aanzienlijk. Journalisten gebruikten het nu overwegend negatief en zagen erin een verklaring voor het feit dat de prestaties van het Nederlands elftal niet aan de verwachtingen beantwoordden. Het scoorde tijdens het gehele toernooi in Engeland slechts drie keer, overleefde de poulefase ternauwernood en werd uiteindelijk al in de kwartfinale door Frankrijk uitgeschakeld.

Nog tijdens het EK was het een opmerking van Edgar Davids – na de gewonnen tweede groepswedstrijd tegen Zwitserland op 13 juni – die de verandering teweegbracht. Hij en Patrick Kluivert waren pas vlak voor tijd ingezet, terwijl een vroege wissel van Clarence Seedorf volgens hem het gevolg was van het feit dat Seedorf door bondscoach Guus Hiddink met een onmogelijke tactische opdracht het veld in was gestuurd. Zijn onverbloemd tegen buitenlandse verslaggevers geuite conclusie was dat Hiddink ‘should put his head out of some players’ ass, uh, asses. (...) So he can see better.’

Davids werd naar huis gestuurd zonder zijn uitspraken publiekelijk te kunnen of willen toelichten, maar volgens verschillende verslaggevers verwees hij naar de invloed van aanvoerder Danny Blind en vice-aanvoerder Ronald de Boer op de keuzes van Hiddink.⁵ Journalisten vroegen zich ook af of andere Surinaamse spelers hun vriend Davids

4 “Kabel” als ruggengraat van Oranje.’ *De Stem* (11 juni 1996).

5 ‘Davids naar huis.’ *De Telegraaf* (15 juni 1996); ‘De kampen van Oranje. Bij het Nederlands elftal is veel kapot gegaan.’ *Algemeen Dagblad* (15 juni 1996).

zouden steunen.⁶ Deze spelers, Seedorf, Reiziger, Kluivert en later ook Bogarde, werden vanaf nu aangeduid als 'schakels' of 'leden' van 'de' *kabel*, alsof het een officiële club betrof. *Het Parool* had het zelfs over 'het instituut kabel'. *Kabel* werd dus ineens geobjectiveerd, daadwerkelijk tot een fenomeen gemaakt. Daarnaast werd het in deze fase ook sterk gemystificeerd, waarmee de groep spelers werd vervreemd, apart werd gezet, anders werd gemaakt. *NRC Handelsblad* schreef bijvoorbeeld over 'de black four'. 'Een sekte bijna, die moeilijk doordringbaar is', aldus *de Volkskrant*. *De Stem* had het over 'die mythische telepathische kabel'. En *Het Parool* koos voor de typering 'de besloten sociëteit voor de donkere vaandeldragers van een nieuwe generatie'.⁷

Kabel werd in deze tweede fase ook een synoniem voor vermeende tweespalt in de selectie van het Nederlands elftal die de woorden van Davids aan de oppervlakte hadden gebracht. Aanvankelijk werd dit conflict door de kranten voornamelijk gepresenteerd als een generatieprobleem. Jonge spelers die al grote prijzen hadden gewonnen zouden moeite hebben met de hiërarchie in het team, met de oudere spelers die hen corrigeerden en hun stempel drukten. Alleen *Het Parool* suggereerde in dit stadium, gebaseerd op Italiaanse en Duitse verslaggeving, dat er wellicht sprake zou zijn van raciale spanningen, maar weerlegde deze suggestie tegelijkertijd.⁸ *De Telegraaf* produceerde een 'contra-narratief' en legde juist de nadruk op eenheid binnen het Nederlands elftal, door harmonieuze foto's te publiceren van zwarte en blanke spelers broederlijk en arm in arm op stap.⁹

Een iconische foto

Deze foto's zijn niet blijven hangen in het collectief geheugen. Een andere wel. Een iconisch geworden foto in *de Volkskrant* veranderde totaal de manier waarop er over het Nederlands elftal werd geschreven, waarbij steeds meer de nadruk kwam te liggen op verschillen tussen donkere en blanke spelers in het team. Op 16 juni, na het wegsturen van Davids, maakte Guus Hiddink een foto van de selectie tijdens de lunch in de tuin van het Sopwell House in St. Albans, waar het Nederlands elftal verbleef. Het was een krachtig beeld: ongeveer dertig mannen

kijken, verspreid over vier tafels, wat geagiteerd in de camera. Coach Hiddink lijkt iets te zeggen tegen de fotograaf.¹⁰ Vooral het feit dat alle donkere spelers bij elkaar aan één tafel zitten, is later veelvuldig uitvergroot.¹¹ Interessant genoeg gebeurde dat niet direct. Sterker, *de Volkskrant* plaatste de foto op 17 juni bij een artikel waarin juist de plooiën werden gladgestreken en vanuit de selectie werd bezworen dat er geen problemen waren binnen het team. Het fotobijschrift was dan ook neutraal: 'De selectie van het Nederlands elftal zit aan de zondagse lunch.'¹²

In de week die volgde werd de foto door verschillende binnen-, maar ook buitenlandse media overgenomen. De Engelse krant *The Guardian* drukte de foto niet af, maar schreef op 18 juni wel over 'a shot of a squad barbecue showing the blacks sitting alone at one table'. Nederland plaatste zich die dag ondanks een zware 1-4 nederlaag tegen gastland Engeland door een beter doelsaldo dan Schotland voor de kwartfinale, waarin tegen Frankrijk moest worden gespeeld. In sommige nabeschouwingen werd deze zwakke prestatie nadrukkelijk in verband gebracht met het wegsturen van Davids.¹³

Financiële achterstelling van zwarte spelers bij Ajax was een belangrijke bron voor problemen binnen de Oranje-spelersgroep.

Op 22 juni, de dag van de kwartfinale tegen Frankrijk, publiceerde *NRC Handelsblad* Dubbeldans foto opnieuw. Hij werd gebruikt als illustratie bij een groot artikel over de Surinaamse afkomst van verschillende Nederlandse spelers en groepsprocessen binnen multiculturele gezelschappen. Dat stuk opende enigszins suggestief: 'De hartsvrienden van Ajax en Oranje zijn van Surinaamse afkomst. Zij willen de besten zijn, samen zwart en sterk zijn. Is dat aanleiding voor tweespalt in het Nederlands elftal?' In het fotobijschrift werd in dit geval wél benadrukt dat de Surinaamse spelers allemaal bij elkaar aan tafel zaten. Die dag werd Nederland

6 'Nieuw dilemma voor de coach.' *Het Parool* (14 juni 1996); 'Domme reactie komt provo Davids duur te staan.' *De Volkskrant* (15 juni 1996).

7 'Kluivert redt innerlijk verscheurd team.' *Het Parool* (19 juni 1996); 'Een zwakke beslissing met fatale gevolgen.' *Het Parool* (24 juni 1996); 'Boosheid van wisselers overschaduwt zege.' *NRC Handelsblad* (14 juni 1996); 'Domme reactie komt provo Davids duur te staan.' *De Volkskrant* (15 juni 1996); 'Is kabel Davids-Seedorf-Kluivert gebroken?' *De Stem* (15 juni 1996); 'Een zwakke beslissing met fatale gevolgen.' *Het Parool* (24 juni 1996).

8 'Davids' vrienden spelen met pijn in het hart verder.' *Het Parool* (17 juni 1996); 'Kluivert heeft nog wat recht te zetten.' *Het Parool* (22 juni 1996).

9 'Oranje krijgt smaak te pakken.' *De Telegraaf* (17 juni 1996).

10 Later verklaarde Hiddink wat hij zei en waarom hij enigszins geagiteerd was: 'Wegwezen, Dubbeldans!', omdat de afspraak was dat de groep niet bij de lunch gestoord zou worden. 'Portret van een ploeg en een samenleving.' *Trouw* (26 augustus 2015).

11 Recent vertelde een van de selectiespelers van toen, Youri Mulder, in een talkshow dat die tafelschikking puur praktische gronden had. Omdat de Surinaamse spelers, en Richard Witschge, die ook bij hen aan tafel zat, graag Surinaams aten, zaten zij bij elkaar, omdat dat makkelijker was bij het uitserveren van het eten. *De Wereld Draait Door* (4 september 2017).

12 'Zaak Davids verdwijnt bij sterk bakkie koffie.' *De Volkskrant* (17 juni 1996).

13 Zie bijvoorbeeld: 'Kluivert redt innerlijk verscheurd team.' *Het Parool* (19 juni 1996); 'Oranje wankelt rood van schaamte naar kwartfinale.' *Trouw* (19 juni 1996).

De iconische foto in *de Volkskrant* van 17 juni 1996, genomen door Guus Dubbelman. Links achter de staande Guus Hiddink de tafel met 'Surinaamse' spelers en Richard Witschge. Zichtbaar op de foto, van links naar rechts: John Veldman, Winston Bogarde, Patrick Kluivert, Aron Winter, Gaston Taument en Richard Witschge.

uitgeschakeld na een 0-0 tegen Frankrijk, en 5-4 verlies in de penaltyreeks door een misser van Seedorf. De foto ging helemaal een eigen leven leiden toen *de Volkskrant* hem op 24 juni opnieuw afdruckte, ditmaal bij een artikel waarin de totstandkoming ervan werd gereconstrueerd. Daarin werd fotograaf Dubbelman bovendien geciteerd. Volgens hem was het probleem binnen het team 'een machtsvraagstuk dat langs etnische lijnen loopt.'¹⁴

Na de uitschakeling door Frankrijk nam de media-aandacht voor de problemen binnen het Nederlands elftal af. De spelers gingen op vakantie en terug naar hun clubs. Edgar Davids werd bijna twee jaar lang niet opgeroepen door Hiddink. Die stelde bovendien een gedragscode in die door iedere selectiespeler moest worden ondertekend.

Kabel als angst

Het eind van Euro '96 was echter nog niet het eind van de kwestie *kabel*. In de eerste week van oktober 1997 publiceerde het Surinaams-Nederlandse tijdschrift *Obsession* een interview met Bogarde, Kluivert en Seedorf. Die waren bevraagd over het vermeende gebrek aan waardering in Nederland. Met name Bogarde en Kluivert gaven aan dat ze zich soms gediscrimineerd voelden in Nederland, bij hun voormalige club Ajax en bij het Nederlands elftal. Ze stelden bovendien dat ze zich meer op hun gemak voelden in het gezelschap van Surinaamse dan van Nederlandse voetballers.¹⁵

Goedbeschouwd was het interview niet echt schokkend. Toch sloeg het in als een bom. Het markeerde

het begin van de derde fase in de representatie van *kabel*: die werd nu geplaatst in een context van angst voor nieuwe spanningen tussen zwarte en blanke spelers. Er ontstond consternatie nadat *Het Parool* er op 11 oktober mee opende en Kluivert onjuist parafraseerde in een opwindende kop: 'Kluivert zou liever met louter Surinamers voetballen.'¹⁶ Seedorf, Bogarde en Kluivert distantieerden zich snel van het artikel in *Obsession* en verweten de interviewers scoringsdrift en sensatiezucht.¹⁷ De schade was op dat moment echter al geleden. Op de avond van het *Parool*-bericht kwalificeerde het Nederlands elftal zich voor het WK in Frankrijk door een 0-0 tegen Turkije in Amsterdam, met Kluivert, Reiziger, Seedorf en Winter in de basis en Bogarde als invaller. Maar in de meeste krantencommentaren werd voldoening over die prestatie overschaduwd door bezorgdheid over een nieuw conflict, dat nu, veel explicieter dan voorheen, aan raciale spanningen werd gekoppeld.

'De besloten sociëteit voor de donkere vaandeldragers van een nieuwe generatie'.

In navolging van *Het Parool* citeerden vrijwel alle Nederlandse kranten uit het interview en bejegenden de betreffende spelers uiterst kritisch. Sommige verslaggevers zagen met lede ogen aan dat de *kabel* weer terug was. 'Het "kabel-virus" is nog springlevend' en 'kabel-bom onder Oranje' zijn enkele van de alarmerende opmerkingen die werden gemaakt in de kranten. Het *AD* schreef: 'Het genootschap Kabel heeft zich in korte tijd een bizarre bekendheid verworven in binnen- en buitenland.' *De Telegraaf* was nog voorzichtig en voorspelde een moeilijke tijd voor Hiddink als 'de huidige consternatie (...) uit[loopt] op een rassenconflict'. *NRC Handelsblad* was directer, stelde onomwonden vast dat 'zwart en wit weer botsen in de Oranjeselectie' en dat 'enkele polariserende uitspraken van Patrick Kluivert en Winston Bogarde (...) oude wonden in het Nederlands elftal' hadden opengereten.

Misschien wel het opmerkelijkste stuk verscheen in *Trouw*, waarin werd betoogd dat de spanningen tussen zwarte en blanke spelers in het Nederlands elftal structureel van aard waren. Het artikel was in feite een opsomming – een 'bloemlezing' – van incidenten waarbij Surinaamse spelers in het verle-

14 'Dutch feel the force of disharmony and division.' *The Guardian* (18 juni 1996); 'Surinaamse voetballers drijven op emotie.' *NRC Handelsblad* (22 juni 1996); 'De fotograaf klikt en Hiddink foetert.' *De Volkskrant* (24 juni 1996).

15 'Seedorf: wij zijn door niemand te breken.' *Obsession. Onafhankelijk Surinaams-Nederlands tijdschrift* 2 (1997): 35.

16 'Kluivert zou liever met louter Surinamers voetballen.' *Het Parool* (11 oktober 1997).

17 'De niks-aan-de-hand show in de Arena.' *De Volkskrant* (13 oktober 1997).

den betrokken waren. Het ging om 'moeilijkheden op het persoonlijke en/of disciplinaire vlak, die te structureel zijn om voor louter Hollandse onschuld te kunnen pleiten.'¹⁸ De problemen werden op deze manier direct aan afkomst gerelateerd. Dit artikel was hiermee niet alleen een aanklacht tegen de drie spelers die waren geïnterviewd door *Obsession*, maar eigenlijk tegen alle Surinaamse voetballers in het Nederlands elftal.

'A shot of a squad barbecue showing the blacks sitting alone at one table'.

Biografieën: 'de fabel van de kabel'

De commotie in de geschreven pers na het *Obsession*-interview was de laatste fase in de mediarepresentatie van *kabel*. In het voorjaar van 1998 arrangeerde de nieuw aangestelde teammanager van het Nederlands elftal, oud-hockeycoach Hans Jorritsma, twee uiteindelijk succesvolle verzoeningsgesprekken, als onderdeel waarvan Davids de door Hiddink opgestelde gedragscode voor selectiespelers onderschreef. Het Nederlands elftal met Davids speelde een goed WK, waarop het pas in de halve finale werd uitgeschakeld. Bij succes is er automatisch minder aandacht voor al of niet bestaande problemen en zo liep het ook met de *kabel*.

De meeste van de betrokken voetballers waren lange tijd uiterst terughoudend in hun commentaren over de gespannen verhoudingen binnen het Nederlands elftal in 1996 en 1997. Maar Seedorf, Bogarde en Kluivert reflecteerden in hun biografieën, gepubliceerd in respectievelijk 2003, 2005 en 2006, wel kort op de kwestie.¹⁹

Over *kabel* waren alle drie het eens: die bestond niet, of werd schromelijk overschat door de media. Het was een vriendschap en niet eens een hechte, want jaren later spraken ze elkaar nauwelijks nog, gaven ze allen aan. Illustratief voor deze manier van denken is de titel van het hoofdstuk in Seedorfs biografie dat hier over gaat: 'de fabel van de kabel'. Tegelijkertijd waren er volgens Seedorf wel degelijk wrijvingen geweest binnen het Nederlands elftal,

maar 'nooit op basis van huidskleur'. Hij was de eerste die aangaf dat deze problemen te maken hadden met het gebrek aan sociale en financiële waardering die hij, Davids, Reiziger, Kluivert en Bogarde bij Ajax hadden ervaren, ruim vóór Euro '96.²⁰

Zowel Kluivert als Bogarde onderschreven in hun biografieën de lezing van Seedorf dat financiële achterstelling van zwarte spelers bij Ajax een belangrijke bron was voor problemen binnen de Oranje-spelersgroep. Vooral Bogarde ging daarin nog een stapje verder. Waar Seedorf dit salarisverschil toeschreef aan leeftijd en ervaring, en de rol van huidskleur, kwam dit volgens Bogarde door latent en institutioneel racisme (hoewel ook hij zich in 1997 had gedistantieerd van het *Obsession*-artikel waarin dit punt werd gemaakt). De problemen tijdens het EK zouden niet zozeer zijn voortgekomen uit het verschil in beloning, maar uit wat hij 'hypocrisie' van Danny Blind en Ronald de Boer noemde.²¹ Die zouden hebben ontkend dat ze op de hoogte waren van de salarisverschillen. Drie jaar na het uitkomen van Bogardes biografie *Deze neger buigt voor niemand* bleek uit een aflevering van het televisieprogramma 'Andere Tijden Sport' dat Blind en Ronald en Frank de Boer niet alleen op de hoogte waren, maar het Ajaxbestuur zelfs adviseerden over de contracten voor verschillende selectiespelers. In de uitzending bevestigde toenmalig financieel directeur van Ajax Maarten Oldenhof bovendien dat de meeste Surinaamse spelers inderdaad de minste contracten hadden, zij het dat voor die verdeling met name ervaring als criterium was gebruikt.²²

Kabel in ons 'collectief geheugen'

Intussen is *kabel*, of eigenlijk 'de kabel' wel degelijk in ons collectief geheugen genesteld. Er is tegenwoordig een Wikipedia-pagina die het fenomeen beschrijft en zelfs de Van Dale heeft er een uitleg bij. Wat begon met een onschuldige opmerking van de naïeve tiener Kluivert, is verworpen tot een metafoor voor onderlinge verdeeldheid op basis van huidskleur. Door het deconstrueren van de mediarepresentatie in een betrekkelijk korte periode, wordt duidelijk hoe eenvoudig en snel zo'n woord van betekenis kan veranderen, beladen kan worden, en hoe media in dat proces een belangrijke rol kunnen spelen.

18 'Het "kabel-virus" is nog springlevend.' *De Stem* (11 oktober 1997); 'Surinaamse Oranje-spelers "ondergewaardeerd".' *De Gelderlander* (11 oktober 1997); 'Leiderschap komt vooral uit je schoenen.' *Algemeen Dagblad* (14 oktober 1997); 'Hiddink blijft nuchter.' *De Telegraaf* (13 oktober 1997); 'Zwart en wit botsen weer in Oranje-selectie.' *NRC Handelsblad* (13 oktober 1997); 'Spanning binnen Oranje structureel.' *Trouw* (14 oktober 1997).

19 Zwartkruis, Simon, *Clarence Seedorf. De biografie*. Antwerpen: Houtekiet, 2003; Rözer, Marcel. *Winston Bogarde. Deze neger buigt voor niemand*. Antwerpen en Amsterdam: Houtekiet, 2005; Verweij, Mike. *De autobiografie van Kluivert*. Schelluinen: House of Knowledge, 2006.

20 Zwartkruis, *Clarence Seedorf*, 69 en 76.

21 Rözer, *Winston Bogarde*, 72-74.

22 *Andere Tijden Sport: EK 1996 - Het conflict* (NTR en NOS), 25 mei 2008. Te zien op: https://www.vpro.nl/speel~NPS_1100869~ek-1996-het-conflict-andere-tijden-sport-.html.

‘Zonder herrie schijnt ons voetballeven nu eenmaal niet mogelijk te zijn.’¹

SPORT IS OORLOG

Nico van Horn

In de verantwoordingsstukken van O&O Soerabaja (de Dienst Ontwikkeling en Ontspanning van de marine) zit een opvallende oorlogsmisdaad verstopt die met sport te maken heeft, en zo veel jaar na dato wel onthuld kan worden.² In een nota van 7 juni 1949 komt de positie van matroos A.A. van der Heijden ter sprake. Hij heeft malversaties gepleegd: maar liefst tien paar schoenveters, een voetbal, pingpongballen, tennisballen en één doos kerstboomversierselen heeft hij verdonkeremaand en doorverkocht. Het geval komt in dat jaar voor de Zeekrijgsraad, maar het vonnis zit er helaas niet bij. In alle andere oorlogsmisdaden en veroordelingen komt het begrip ‘sport’ verder niet voor.

De Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog begon onmiddellijk na de capitulatie van Japan en na het uitroepen van de Republiek Indonesia op 19 augustus 1945. Hij eindigde met de overdracht van de soevereiniteit over de voormalige kolonie Nederlands-Indië (met uitzondering van Nieuw-Guinea) door Nederland aan Indonesië op 27 december 1949. Hoe gek het ook klinkt, er werd in deze periode aan sport gedaan, aan georganiseerde sport zelfs, iets wat mag gelden als een zeer onderbelicht gebleven topic in de Nederlandse sportgeschiedenis. In die jaren beheerste het gewapende conflict tussen Indonesië en Nederland het dagelijkse leven, en ook de sport ontkwam niet aan de semipermanente oorlogstoestand. Tegelijkertijd waren er organisaties die zich bezig hielden met sport, en welke waren dat? Wat was de rol van sport in het Nederlandse leger en in het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL)?

Een optimistische blik

‘Is de voetbal ook niet één der middelen geweest, waardoor onze troepen als zij in nieuwe gebieden kwamen snel toenadering vonden tot de bevolking?’, vraagt legercommandant voor Nederlands-Indië

generaal S. Spoor zich nog in 1949 af, het jaar dat zal eindigen met de soevereiniteitsoverdracht (en waarin hij zelf in mei overleed).³ Sport als beschavingsoffensief en vrede-stak.

Eenzelfde optimistische blik had toen ook oud-voorzitter J.D. Hoen van de Nederlandsch-Indische Voetbal Unie, die in 1949 van naam veranderde tot Voetbal-Unie in de Verenigde Staten van Indonesië (Ikatan Sepakraga Negara Indonesia Serakat): ‘Laatst vroeg iemand mij of ik bezwaar had tegen de naamsverandering van N.I.V.U. in V.U.V.S.I./I.S.N.I.S. Het tegendeel is stellig het geval.’⁴ Dat kon gemakkelijk, want het ging niet om die naamsverandering; veel belangrijker was de bezetting van topposities binnen deze bond, zelfs in het onafhankelijk geworden Indonesië. Daaraan veranderde eind 1949 niet veel. Het bestuur bestond eind 1949 uit tien man, van wie alleen Dokter Nawir (lid van het elftal dat deelnam aan het WK van 1938 in Frankrijk), Achmadsjah (een hoge Indonesische ambtenaar) en drs. Koo Liong Bing niet als Nederlander werden beschouwd. De bond werd door Nederlanders opgericht en gedomineerd, zelfs toen de wapens al hadden gesproken bestond er geen grote aandrang om samen op te trekken met de al sinds 1930 bestaande Indonesische Voetbal Bond (Persatuan Sepakbola Seluruh Indonesia, PSSI) en eventueel tot een fusie te komen.

Sport is dus ook een vorm van oorlog, maar dat wil uiteraard niet zeggen dat alle sport in deze periode in het teken van oorlog stond. Reguliere sport ging zo veel mogelijk door. Op hoeveel velden is niet gevoetbald, op hoeveel banen is niet hardgelopen en in hoeveel zwembaden zijn geen wedstrijden gehouden, waarbij de oorlog niet de belangrijkste toeschouwer was?

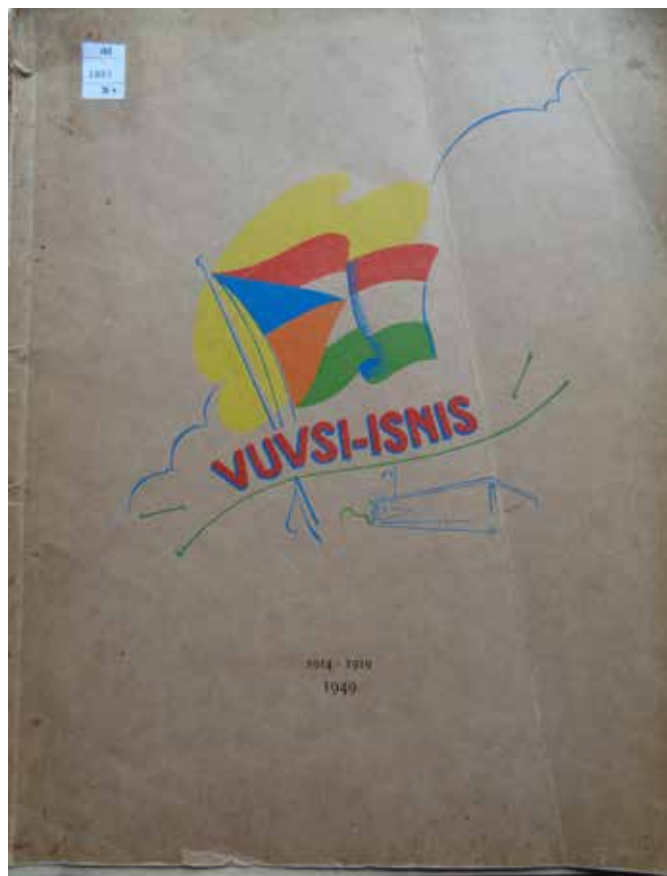
Sport doe je in principe voor plezier en ontspanning, maar daar kon het hoofd van het kantoor Militaire Lichamelijke Opvoeding in januari 1947

¹ *De Locomotief* (21 december 1915).

² Nationaal Archief (NA) 2.13.72, commandant zeemacht, 697, verantwoordingsstukken O&O Soerabaja (1949).

³ *VUVSI-ISNIS 1914-1919-1949. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de voetbal-toporganisatie in Indonesië en het vijf-en-dertigjarig bestaan van de steden-kampioenswedstrijden*. Kolff: Batavia, 1949, 31-32.

⁴ *Gedenkboek VUVSI-ISNIS*, 23-24.

Omslag van: VUVSI ISBNIS 1914-1919-1949. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de voetbal-toporganisatie in Indonesië en het vijf-en-dertig-jarig bestaan van de steden-kampioenswedstrijden. Batavia, Kolff, 1949.

toch maar moeilijk aan wennen: 'Vrije sportbeoefening heeft ten doel zowel het opvoeren en onderhouden van de lichamelijke geoefendheid van alle troepen als een sportieve ontwikkeling, een gezonde ontspanning en een nuttige vrijetijds besteding.'⁵ Het ging hem in eerste instantie om de geoefendheid van de troepen.

Twee zielen, één gedachte

Aan beide zijden van de kleurlijn bestonden sportorganisaties. De Indonesische Sport Federatie ISA (later: PORI, Persatuan Olahraga Republik Indonesia) was opgericht in 1938 te Solo (ook Soerakarta genoemd) op Java, tijdens de achtste jaarlijkse conferentie van de PSSIO (zoals de voetbalorganisatie van Indonesië toen nog heette), met als doel de coördinatie van de Indonesische sportverenigingen, inclusief de voetbalverenigingen. Na de Indonesische onafhankelijkheidsverklaring van 17 augustus 1945 wilde Indonesië zo ook op sportgebied laten zien dat ze er waren en meetelden. Op een conferentie in dezelfde plaats in januari 1946 kwam het daarnaast tot de oprichting van een Indonesisch Olympisch Comité (KORI: Komite Olimpiade Republik Ondone-

sia) met als voorzitter sultan Hamengkubuwono IX van Yogya. Surrealistischer kan het niet, want begin 1947 is in de krant te lezen wat voor indruk die oprichting in Nederland maakte. Géén dus: 'Mede met het oog op het tijdig treffen van maatregelen ter voorbereiding van de uitzending van deelnemers aan de Olympiade in 1948 te Londen, heeft het Nederlandsch Olympisch Comité de wenschelijkheid in beschouwing genomen om hier te lande wederom een vertegenwoordigend lichaam in het leven te roepen.' En: 'Omdat het aloude Nederlandsch Indisch Olympisch Comité (N.I.O.C.) zijn vroegere werkzaamheden nog niet kon hervatten, had het Nederlands Olympisch Comité voorlopig besloten, tot een voorloopige éénhoofdige vertegenwoordiging van deze gebieden.'⁶

Kortom, Indonesië mocht zijn eigen Olympisch Comité hebben opgericht, dat betekende natuurlijk niets. Dat kunnen we zien als in datzelfde jaar kranten melding maken van pogingen van het Indonesische Olympische Comité om contact te zoeken met het Internationaal Olympische Comité.⁷ Geen schijn van kans natuurlijk, want het was Nederland dat nog uitmaakte wie Indië of Indonesië vertegenwoordigde op internationaal niveau.

Maar in 1947 ging Indonesië stug door op het ingeslagen, eigen olympische pad, zo blijkt uit krantenberichten over pogingen van datzelfde niet-erkende Indonesische Olympische Comité om toch te kunnen deelnemen aan de Spelen in Londen, 1948: 'Op de algemeene vergadering van het Indonesische Olympisch Comité en de P.O.R.I. (Indonesische Sportclub), die aan het eind van de vorige maand onder voorzitterschap van den Sultan van Djokja werd gehouden, werd het besluit genomen, dat Indonesië zich zal voorbereiden voor deelname aan de Olympische Spelen, welke in 1948 te Londen plaats hebben.'⁸

~~Voorbereiding of niet, het leidde tot niets. Indonesië~~

In 1946 kwam het tot de oprichting van een Indonesisch Olympisch Comité, met als voorzitter sultan Hamengkubuwono IX van Yogya.

werd niet toegelaten tot de Londense Spelen omdat de staat Indonesië niet internationaal erkend was, en ook nog geen lid was van het Internationaal Olympisch Comité. Toch vonden Soekarno en de andere

5 NA 2.13.132, Strijdkrachten Ned-Indië, 3643, Welfare, ontspanning, cursussen 1945-1949. Nota (6 januari 1947).

6 *De Nieuwe Courant* (4 januari 1947).

7 *Het Dagblad* (3 oktober 1946).

8 *De Nieuwe Courant* (13 februari 1947).

leiders van de jonge Republiek Indonesia het belangrijk genoeg om dan maar zelf 'Olympische' wedstrijden in Indonesië te organiseren. Deze eerste Pekan Olahraga Nasional werden gehouden van 8 tot 12 september 1948 in Solo. Die Spelen waren een succes, zodat de reeks tot aan de dag van vandaag doorloopt – om de vier jaar gehouden. De laatste P.O.N. werd gehouden in Bandung (september 2016).

Pas eind 1949 ging het Nederlands Olympisch Comité er toe over om zijn steun uit te spreken als het zou komen tot een Indonesisch Olympisch Comité. Dat er al zoiets bestond, opgericht in 1946, vergaten de heren.⁹ Die andere kijk op de werkelijkheid veranderde maar langzaam, ook na 27 december 1949.

Al in september begon de dag standaard met ochtendgymnastiek voor de opkomende wacht.

Het bestaan van het Indonesische volk

KNVB-voorzitter Karel Lotsy reisde in maart en april 1950 door de jonge Republiek Indonesië.¹⁰ Hij was over veel zaken erg positief: 'De twee, drie jaren die onze soldaten in Indonesië hebben doorgebracht, hebben nog dit voordeel opgeleverd, dat zich daar talloze[n] actief aan de sport hebben gewijd, dat er een reservoir van duizenden jonge voetballers is gevormd en dat ook het volleybalspel enorme opgang heeft gemaakt.'

Tot zover over de Nederlanders.

Een duidelijke mening had Lotsy over wat hij nu zag gebeuren: 'Het voetbalpeil is lager dan voor de oorlog. Wel tonen de Indonesiërs een opmerkelijk gevoel voor de bal te hebben. Wat hun echter ontbreekt, is de goede training en internationaal contact. Dat beseffen ze zelf heel goed. Daarom is een der grootste wensen der Indonesiërs eens tegen het elftal van New Delhi te spelen.'

Lotsy wijst de Indonesiërs er vervolgens op dat dit streven onmogelijk is, zolang ze niet aangesloten zijn bij de FIFA, de internationale voetbalbond. En om dat te kunnen realiseren zou Indonesië vertegenwoordigd moeten worden door slechts één nationale voetbalbond. En zo is de cirkel rond, want zelfs na 1949 trachtten sommige Nederlanders dus hun wil op te leggen aan een jong, onafhankelijk land, dat zelf hard bezig was om zijn eigen identiteit te zoeken.

Indonesische sporters kwamen trouwens wel degelijk snel in New Delhi, op de Aziatische Spelen van 1951. Dat werd mogelijk gemaakt door de internationale erkenning van de Republiek. Soekarno hield bij hun vertrek een toespraak waarin hij de rol van sport, zoals hij die zag, mooi verwoordde: 'Behalve dat U allen het maximum van Uw kundigheden op 't gebied van sport moet tonen, hebt U allen de plicht om in New Delhi het bestaan van een *Indonesisch* volk en een Indonesische staat kenbaar te maken.'¹¹

Nu het leger

De Nederlandse strijdkrachten en het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger (K.N.I.L.) speelden hun eigen sport-rol in deze periode. Ik ga er hier trouwens gemakshalve van uit dat zij één pot nat waren. Maar dat was niet altijd zo, getuige een kwestie rond sportinstructeurs. Er was een tekort aan sportinstructeurs binnen het leger en het KNIL. Het leger had betere contacten met Nederland en kon daar een beroep doen op sportinstructeurs die in Nederland studeerden. Die konden gevraagd worden of zij zin hadden tijdelijk te werken in Indonesië. Het KNIL viel bij de bedeling van die leerkrachten buiten de boot.¹² De Nederlandse sportinstructeurs kwamen pas bij de aankomst van de 7-December divisie en dan ook nog eens mondjesmaat. Het liep niet storm in Nederland voor deze baan. Pas eind 1947, begin 1948 kon de vooroorlogse opleiding voor Militaire lichamelijke opvoeding in Bandung weer leerlingen opnemen en na een klein jaar konden de eerste instructeurs voornamelijk bij KNIL-eenheden aan het werk.

Wat was de plaats van sport binnen het leger? Een interessante blik levert de organisatie rond het afscheid van generaal-majoor S. de Waal in 1948 in Semarang op. Er worden sportwedstrijden georganiseerd voor de T-, V- en W-brigade in Midden Java, met voetbal, tennis, atletiek, handbal en hockey. De leiding laat bij het begin van de sportwedstrijden weten dat sport twee doelen kan dienen: recreatie, maar ook lichamelijke oefening. De wedstrijden zijn bedoeld als vertegenwoordiging van het leger in de samenleving. Ze moeten de burgerij laten zien dat de geest van saamhorigheid van de troepen in dit gewest groot is.¹³

Toch was tegelijkertijd de rol van sport maar betrekkelijk. In een brief van J.F. Scheers aan Spoor¹⁴

⁹ *De Vrije Pers: ochtendbulletin* (5 november 1949).

¹⁰ *Limburgsch Dagblad* (18 april 1950).

¹¹ Nederlandstalig verslag in: *Javabode* (27 februari 1951).

¹² NA 2.10.49, Commissariaat Indische Zaken, 3162.

¹³ NA 2.13.132, Strijdkrachten Ned-Indië, 3643, Welzijn, ontspanning en cursussen 1945-1949.

¹⁴ NA 2.13.132, Strijdkrachten Ned-Indië, 4755 (31 januari 1947), staf II-7 RI.

uit 1947 over ontspanning voor de troepen, komt het woord 'sport' niet voor: 'Maar wil ik de jongens aan het woord laten? Zij voelen niets voor klassieke concerten, voordrachtskunstenaars, danskunstenaars. Wat zij graag zien zijn revues, blijspelen, films, jazz-orkesten en grappige conferenciers. Zij willen vooral lachen. Zij willen geen dingen zien en horen die op een wat hoger niveau liggen. Laat men in Nederland niet vergeten, dat het doorsnee publiek ook niet anders wil.'

Sportmaterialen en -voorzieningen

Hoe stond het met de materiële sportvoorzieningen voor de Nederlandse militairen overzee?

In een nota uit begin 1946, met een kredietaanvraag voor sportmateriaal bij de zeemacht, werd een uitgave van bijna één miljoen gulden begroot.¹⁵ Het ging om driehonderd paar voetbalschoenen, tweehonderd voetballen, tweehonderd hockeysticks, honderd tenniserackets, vierentwintig waterpoloballen, tweehonderd paar spikes, honderd wedstrijd-speren, vijftig paar bokshandschoenen, tien complete baseballoutfits en badmintonrackets. Maar de aanvoer van sportmateriaal verliep de eerste maanden niet vlot: geen materiaal in Nederland, tekort aan deviezen en beperkt transport, want er was wel wat anders naar Indonesië te vervoeren. In maart 1946 werden per Johan de Witt zegge en schrijve elf voetbalshirts en -broeken verstuurd. Gelukkig klommen in juni 1946 de werkelijk geleverde aantallen. Zo ontving het korps mariniers te Soerabaja vijftientig voetbalballen, vier waterpoloballen en elf hockeysticks. Die kredietaanvraag van één miljoen moeten we overigens afzetten tegen twaalf miljoen voor kantinebenodigdheden, ook genoemd in diezelfde notitie.

Een voorbeeld van de beperkte financiële mogelijkheden. Ik vond een intern briefje, waarin staat dat de Nederlands-Indische tennisbond was benaderd over de mogelijke komst van een Amerikaans tennis-team.¹⁶ Dat speelde in het najaar van 1948 in Australië en wilde best naar Indonesië komen, maar dan wel voor een tegemoetkoming van vijftigduizend gulden. Zowel het Deviezeninstituut als de Dienst Verre Oosten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken wilden dat beslist niet en dat werd per omme-gaande aan het Amerikaanse consulaat gemeld. Er was een deviezentekort en op alle uitgaven die niet strikt noodzakelijk waren, kon en moest worden bezuinigd.

¹⁵ NA 2.05.117, dossierarchief 1945-1954, 22638. Nota (januari 1946).

¹⁶ NA 2.05.52 DIRVO 171, Stukken betreffende de regeling van bezoeken van buitenlanders alsmede de berichtgeving omtrent hun mening ten aanzien van Nederlands-Indië, 1947-1950. Brief (23 september 1948).

'Weest niet bang. Onze troepen zoeken slechts naar wapens.' Fotograaf onbekend.

Nemen we een andere plaats: Makassar op Zuid-Celebes. Daar kwam het Nederlandse leger pas in het najaar van 1946 aan. Al in september begon de dag standaard met ochtendgymnastiek voor de opkomende wacht. Al snel organiseerde de meegekomen officier, medeverantwoordelijk voor sport en verplicht aanwezig bij elke legereenheid, atletiekwedstrijden in het centrum van de stad. Voetbal werd veelvuldig beoefend: tegen bestaande clubs, maar ook tegen clubs van bezoekende schepen.¹⁷ Eind 1946 kende Makassar een bloeiend en actief sportleven.

Dat spul ging mee naar Singapore, zo werd hem gezegd.

Nog geen pacificatiemiddel

De verhouding met de burgerij verliep soms moeizaam. In principe bemoeide het leger zich niet met sportzaken van de gewone mensen en meestal kreeg het leger voorrang waar het om sportfaciliteiten ging. Een nota van het Departement van Sociale Zaken van eind 1947 beschrijft de sportmogelijkheden in en rondom Batavia.¹⁸ Sociale Zaken ondersteunde de niet-militairen alleen daar waar het nodig was en hulp bij de heropleving van het voetbal had geen prioriteit.

Andere sporten konden wel op de benodigde actieve ondersteuning rekenen, zoals het zwemmen. Het

¹⁷ NA 2.13.72, Commandant zeemacht, 367 rapportage O&O Makassar.

¹⁸ NA 2.10.36.15, Indisch Archief, 83, 206, vertrouwelijke nota inzake de werkzaamheden van het Departement van Sociale Zaken te Batavia op cultureel terrein (einde 1947).

zwembad Manggarai in Batavia was door de marine in bezit genomen en het vereiste de nodige tijd en moeite om ook burgers weer te kunnen laten zwemen. Een zelfde situatie deed zich ook voor bij hockey. Het enige hockeyveld in Batavia was dat van de marine. Soms hielp Sociale Zaken met het heroprichten van oude verenigingen (zoals de voetbalverenigingen te Palembang en Riouw), soms hielp ze bij het opzetten van nieuwe. Een groot probleem was dat veel oud-leden niet meer konden sporten bij gebrek aan materiaal en terreinen. Sociale Zaken, in de vorm van Algemene Burgerzorg, faciliteerde met voorschotten en met de levering van sportmateriaal.

Sociale Zaken stimuleerde het leger om wedstrijden uit te schrijven tegen de lokale bevolking. Dat ging niet altijd goed. Op 31 maart 1948 werd er gevoetbald in Bima (Sumbawa), waar de militairen van de 4^e infanterie een wedstrijd speelden tegen een lokaal team. Dat liep uit de hand. Er braken onlusten uit, waarbij het tot handtastelijkheden kwam, en dat leidde tot zo'n gespannen sfeer dat de wedstrijd voortijdig werd afgeblazen. De commandant noteerde in het weekverslag dat hij opdracht had gegeven 'voorlopig wedstrijden achterwege te laten daar voetbalwedstrijden nog steeds niet als pacificatiemiddel beschouwd kunnen worden'.¹⁹

Karel Lotsy: 'Het voetbalpeil is lager dan voor de oorlog. Wel tonen de Indonesiërs een opmerkelijk gevoel voor de bal te hebben.'

De verhoudingen waren soms prima. In Batavia, in maart 1946, merkte luitenant Frits Le Coultre Britse legertrucks op die naar de haven reden. De Britten zouden de grote plaatsen in Indonesië verlaten, omdat hier en daar de Nederlanders terug mochten komen. De jonge luitenant hield één van de trucks staande, omdat hij zag dat er in de truck allerlei materiaal lag voor de watersport, zoals zeilboten, roeiboten, riggers en riemen. Hij vroeg wat de bedoeling was. Dat spul ging mee naar Singapore, zo werd hem gezegd. Le Coultre heeft één van de trucks tegen kunnen houden, zo wist hij me dertig jaar geleden te vertellen, de ander kon hij niet meer stoppen. Al het watersportmateriaal was afkomstig van de Hollandia Roeivereniging en de Bataviasche Yachtclub, allebei Nederlandse verenigingen van vóór de oorlog. Zo bleken krijgsmacht en burgerij

dus ook goed samen te kunnen werken.

Een ander voorbeeld van goede samenwerking was de heroprichting van de boksbond in Surabaya, in 1948. De bokswereld daar was doordrongen van corrupte Chinezen die met hun organisaties en geld de bokswereld domineerden. De Marine organiseerde zelf bokswedstrijden en een heuse competitie, en probeerde zo de Chinezen eruit te werken.²⁰

Opvallend was wel het gemak waarmee militaire elftallen – en ik heb het nu over voetbal – indrongen in de reguliere competitie. Dat leverde problemen op als competitievervalsing. En laten we wel zijn, over het algemeen was de lichamelijke conditie van de soldaten beter dan die van de burgerij. Het risico dat een enthousiast legerelftal ineens kon worden ingezet bij actieve dienst of overplaatsing was groot. We hoeven ons alleen maar het inkappen van de competities begin 1950 voor te stellen. Daarbij kwam dat ondanks de wat sombere cijfers van begin 1946 die ik daarnet schetste, het leger over het algemeen beter in zijn sportmiddelen zat dan de oude vooroorlogse burgerclubs. Soms was de zaak beter geregeld zoals in Semarang op Midden-Java. In Mei 1948 hergroepeerde de hockeyers zich, op aandrang van het leger: de burgers gingen verder als BHC, Burger Hockey Club, de militairen kwamen in elftallen die De Kanaries en De Kieviten genoemd werden. In juni 1948 stelde de sportleiding bij het leger voor, dwingend, dat militaire elftallen moesten kiezen: voor de reguliere competitie binnen de VSO (Voetbalbond Semarang en Omstreken) of de MLO, de militaire tegenhanger.²¹

Het is allemaal niet zo erg

In een groot, allesomvattend, historisch, beslist voor altijd afdoende, uiteraard zeer onpartijdig, onderzoek naar alles dat met de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië te maken heeft, zal de sport wel een heel kleine rol spelen. Vandaar dit artikel.

Laten we in een optimistische sfeer afsluiten. Aan generaal Spoor het laatste woord: 'En hoe vaak is niet door een partijtje voetbal op de Aloon-Aloon in een juist bevrijde plaats aan de bevolking bewezen, dat het afschrikwekkende beeld, dat door de vijandig gezinde propagandisten over onze troepen was opgehangen, leugens en bedrog was.' ²²

²⁰ NA 2.13.72, Commandant zeemacht, 373, rapportages O&O Soerabaja.

²¹ NA 2.13.132, Strijdkrachten Ned-Indië, 3545, Welzijn, ontspanning en cursussen 1945-1949.

²² Gedenkboek VUWSI-ISNIS, 31.

¹⁹ NA 2.13.132, Strijdkrachten Ned-Indië, 575. Verslag (7 april 1948).

‘Moeielijk kunnen wij ons een afscheid voorstellen
zonder zijne onafscheidelijke liedjes’

Henri ‘de Baab’ van Warmelo: een ‘goed en fair speler’

Wim Zonneveld en Jan Luitzen

Uitzwaaien van Nederlandse sporters die naar Indië vertrekken is schering en inslag eind negentiende eeuw. Het *Gedenboek H.F.C. 1919*,¹ met al zijn prachtige biografietjes van illustere ex-spelers van de *good old*, staat vol met mededelingen als ‘totdat hij naar Borneo vertrok’ (Puck Meijer) en ‘Omstreeks ’97 ging [hij] naar Indië’ (R.A.C. Schut). En natuurlijk zat Pim Mulier zelf van januari 1899 tot 1905 in Deli op Sumatra. In april 1896 wordt in Wageningen door de Wageningsche Voetbal Vereeniging afscheid genomen van Henri van Warmelo. Een van de velen dus, maar: Henri gaat terug naar zijn geboorteland. In een uitgebreid overzicht van zijn (uitstekende) sportprestaties in sportblad *De Athleet* bij zijn afscheid zien we hoe er destijds tegen een in Indië geboren Nederlandse topsporter werd aangekeken.

Henri van Warmelo's geboorteplaats Martapoera (rechts van het op de kaart aangegeven Banjarmasin) op Zuid-Borneo, tegenwoordig Zuid-Kalimantan geheten. Bron: www.krlmuseum.nl/nedindie.html.

Op 19 juni 1899 overlijdt in Amersfoort oud-militair Diederik Frederik van Warmelo. Hij is een zoon van de predikant Gerhard van Warmelo en Christina Deliana ten Bosch, en komt uit een familie van dominees (de oudere generaties) en militairen (de

jongere), met meervoudige connecties met Nederlands-Indië en Zuid-Afrika. Diederiks zus Neeltje van Warmelo trouwt in 1856 met Frederik Willem van Eeden uit Haarlem, een bekend plantkundige en de vader van de literator met dezelfde naam. Diederiks oudere zus Cornelia plaatst een overlijdensadvertentie: ‘Heden overleed, ten mijnen huize, onze hartelijk geliefde Broeder, de Heer Diederik Frederik van Warmelo, in leven Gep. Kapitein O.-I. Leger, in den ouderdom van bijna 58 jaren. Uit aller naam: Wed. F.W.J.H. Tengbergen-Van Warmelo. Amersfoort, 19 Juni, 1899.’ Terugrekenend komen we uit bij een geboorteaankondiging in 1841: ‘Heden beviel van een welgeschapen Zoon, C. D. Ten Bosch, Echtgenoot van G. van Warmelo. Gouda, 26 Junij 1841.’²

Veteraan van de Atjeh-oorlog

Diederik van Warmelo gaat als militair naar Indië in augustus 1864. Hij dient in de Oost in bataljons die voortdurend verplaatst worden, van hot naar her. In januari 1869 is hij in de regio Banjarmasin op Zuid-Borneo, ondermeer in Tabanio, een beruchte basis voor strafexpedities om de opstandige bevolking onder controle te krijgen. Hij erkent twee op Borneo geboren kinderen, die als moeder ‘Sailon’ hebben, ongetwijfeld een inlandse dame: Willem, geboren op 22 maart 1871 in Tabanio, en Henri, geboren op 20 april 1874 in Martapoera.³

In 1875-1877 dient Diederik in Noord-Sumatra bij het begin van de beruchte Atjeh-oorlog⁴ en reist hij op en neer op Java met allerlei militaire taken. In oktober 1877 arriveert hij vanuit Semarang in

² *Het Nieuws van den Dag* (21 juni 1899): 14; *Oprechte Haarlemsche Courant* (1 juli 1841): 3.

³ Familiegegevens en de militaire carrière van Diederik van Warmelo gereconstrueerd via het Bevolkingsregister Haarlem, uit *Nederland's Patriciaat. Genealogieën van vooraanstaande geslachten*, 57ste jaargang. 's-Gravenhage: Centraal Bureau voor Genealogie, 1971, van de websites WieWasWie en <http://www.atlasofmutual-heritage.nl/nl/Tabanio-fort.736c>, en uit Nederlands-Indische kranten, 1864-1899, via www.delpher.nl: *De Java-bode*, *De Locomotief*, *Bataviaasch Handelsblad*, *Soerabaijasch Handelsblad* en *De Sumatra Courant*.

⁴ Zie Wikipedia: ‘Atjehoorlog’.

¹ Lotsy, Karel (samensteller). *Gedenboek ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de Haarlemsche Football Club 1879-1919*. [Haarlem]: [Haarlemsche Football Club], 1919.

Het gezin van Diederiks zus Neeltje. Links Frederik Willem 'Frits' van Eeden (1829-1901), rechts – rond 1862 – Neeltje van Warmelo (1833-1919), met haar zoons Johan (1857-1906) en Frederik (1860-1932). Bron: Fontijn, J.H.A. *Tweespalt. Het leven van Frederik van Eeden tot 1901*. Amsterdam: Querido, 1990, 39

Batavia met Willem en Henri. Hij krijgt twee jaar verlof in Nederland toegewezen 'wegens twaalf jaar onafgebroken dienst in Ned.-Indië', dat hij inderdaad in 1878 benut, voor familiebezoek, en om zijn zoon Willem af te leveren bij de Van Eedens in Haarlem. Aan het eind van dat jaar keert hij al weer terug naar Indië en reist meteen door naar Atjeh, op naar nieuwe militaire actie.

Oudste zoon Willem volgt in Haarlem de H.B.S., speelt cricket als 'adspirant' bij Rood en Wit,⁵ volgt vanaf 1887 een opleiding in Kampen voor militaire dienst in Indië en is vanaf de jaren negentig terug te vinden als 'onderofficier-kwartiermeester' in Padang op midden-Sumatra.

Na zijn kleine jaartje Nederland en militaire avonturen op Atjeh, is Diederik van Warmelo van 1880 tot eind 1883 in Palembang, de hoofdstad van Zuid-Sumatra. Daarvandaan brengt hij in januari 1884 '2 jongeh. Van Warmelo' mee naar Batavia. Dat zijn Henri en (half-)broer nummer drie, de kleine Louis, geboren in Semarang op 7 november 1877. Henri reist meteen door per 'Prins Frederik' naar Nederland, Louis volgt in september 1885 per 'Prinses Marie'.

Diederik zelf gaat in 1885 weer naar Atjeh, hij moet nu een echte veteraan van de ongeregelde dingen daar zijn, maar in november 1887 wordt hij eervol ontslagen 'wegens volbrachten dienstdienst'. Meteen in december neemt hij de 'Prins Frederik' naar Nederland. Hij heeft ongetwijfeld het een en ander meegeemaakt, en als hij dan aan een posttraumatisch stresssyndroom lijdt, zou niemand dat hoeven te

verbazen. Hij gaat met zijn twee jongste zoons wonen bij zus Carolina in Amersfoort en overlijdt daar in 1899. Henri en Louis volgen vanaf 1889 de H.B.S. in Amersfoort en daarna de Rijkslandbouwschool in Wageningen, waar ze in 1895-1897 afstuderen.

Henri in Wageningen

Henri is tijdens zijn studie een Nederlandse sport- en vooral voetbaltopper, wiens prestaties uitstekend worden samengevat in een artikel in sportblad *De Athleet*, als hij voorjaar 1896 op het punt staat te vertrekken, terug naar Indië.⁶

'H. van Warmelo. Het was Zondag 11. dat de Wageningsche Voetbal-vereeniging Go ahead haren ijverigsten en besten speler verloor; en wel in H. van Warmelo, of zooals hij in de voetbalwereld genoemd werd "de Baab".

Vijf achtereenvolgende jaren hield Babi zijn verblijf te Wageningen en reeds zeer spoedig, seizoen '90-91 werd hij in het eerste elftal geplaatst als uiterste rechts. Zijn collega aan den anderen kant was indertijd Kerbert (Thompson), waarmede hij gewoon was samen te spelen, ofschoon zij als uiterste rechts en uiterste links op aanmerkelijken afstand onder 't spel van elkaar waren verwijderd.

In de volgende seizoenen toen Go-ahead tot 1ste klas-club werd gepromoveerd, kreeg hij eenen uitstekenden speler naast zich in de Raaydt, en van toen af aan was 't vooral dat de snelle verplaatsing en 't zuivere schieten van Babi de aandacht van elken voetballer trok.

Ofschoon Babi in Sept. '95 zijne studie had voltooid en dientengevolge W. moest verlaten, kwam hij toch steeds voor zijne club uit en mankeerde op niet één match in 't seizoen 1895/96. In de Kerstdagen van 't zelfde seizoen werd hem door R.A.P. aangeboden mede te gaan op hare Eng. toer, van welke vriendelijke uitnoodiging hij gebruik maakte en niet weinig bijdroeg tot de algemeene feestvreugde, die onder de Amsterdammers op dien tocht heerschte.

Nog op 't laatst, slechts een 8-tal dagen voor zijn vertrek naar Indië aarzelde hij niet de eer van Go ahead hoog te houden en mee te doen aan een wedstrijd in hardl. over 100 M., uitgeschreven door de Nijm. Voetbalclub Quick. Ofschoon lichtelijk ongesteld, behaalde hij nog een 3den prijs. In het laatste jaar van zijn verblijf alhier werd hij tot eerlid van Go ahead benoemd.

Velen zullen met mij zijn vertrek naar 't verre Oosten betreuren, want niet alleen als goed en fair speler was de Baab bij elkeen bekend, maar ook als iemand die gezellig en prettig in den omgang was, en moeielijk kunnen we ons een Wageningsche fuif voorstellen zonder den Baab en zijne bij elke gelegenheid onafscheidelijke liedjes.'

Cricket- en Voetbalvereeniging Go Ahead wordt op 6

⁶ *De Athleet* 4, nr. 17 (23 april 1896): 5.

⁵ *Haarlemsch Advertentieblad* (13 oktober 1886): 2. Zie voor meer details over Willems sportwederwaardigheden: Luitzen, Jan, en Wim Zonneveld. 'Kicksen en wickets. Van cricket naar voetbal in Nederland 1845-1888.' *Hard gras* 115, special (augustus 2017): 3-150.

Henri 'Babi' van Warmelo, student aan de Wageningsche Landbouwschool, hier als voetballer (en 'vice-president') bij Go Ahead Wageningen, uiterst links. Overige spelers: staand – W. Kuipers, L. v.d. Ven, Th. Neeb, Kerbert, Bourles; zittend – J.P. Hondius, L. Brants, Jut, T. Tücker-mann, G. Engel. Bron: Mulier, W. *Athletiek en Voetbal*. Haarlem: De Erven Loosjes, 1894, 174.

december 1886 in Wageningen opgericht als afsplitsing van Cricketvereniging Wageningen. Het is in december 1889 een van de oprichtende leden van de Nederlandsche Voetbalbond, speelt een paar jaar in de tweede klasse en promoveert na afloop van het seizoen 1892-1893 naar de landelijke eerste klasse. De reiskosten reizen voor de club echter de pan uit en in 1896 honoreert de N.V.B. een verzoek tot het instellen van een aparte oostelijke klasse, met daarin Go Ahead, Prinses Wilhelmina uit Enschede en Vitesse uit Arnhem.⁷ In de verslagen van de eerste klasse-wedstrijden in het seizoen 1894-1895 wordt Henri voortdurend genoemd als een van de betere spelers van Go Ahead, en in de wedstrijd Rapiditas-Go Ahead in Rotterdam, uitslag 2-1, is hij, ondanks het verlies, 'de ster der voorhoede' van Wageningen.⁸

Voetbaltopper Henri 'de Baab'

In december 1894 wordt Henri gekozen voor een vertegenwoordigend 'Hollandsch' team, ook bekend als het 'Wijnands-De Bordes elftal', vernoemd naar de twee bondsbestuurders-keuzeheren. Het Hollandse team maakt een korte promotietoernee door het noorden en oosten des lands, en geeft ondermeer in Leeuwarden Frisia met 8-0 voetballes – letterlijk, want dat is mede de bedoeling van de partijtjes.⁹ Henri bevindt zich hier in het illustere gezelschap van toppers als de gebroeders Stok en Van Hasselt van Sparta Rotterdam en Kampers, Schröder en doelman

Deuffer Wiel van R.A.P. uit Amsterdam.

Zo mogelijk nog eervoller is het dat hij een jaar later wordt uitgenodigd als gastspeler van R.A.P., het Ajax van deze periode in het Nederlandse voetbal, voor een grote toernee van de club naar Oost-Engeland. Daar worden van 23 tot en met 28 december 1895 achter elkaar vijf wedstrijden gespeeld, een zwaar programma, op dat moment uniek voor een Nederlandse club. Niet onverwacht eindigt de toernee zonder winst, maar het zijn ook niet allemaal veegpartijen: tegen Harwich and Parkeston F.C. 2-1, Norwich 3-0, Saxmundham 0-0, Ipswich Town 3-3 en – met de tong op de schoenen – Caxton F.C. 7-0.¹⁰

De atletiekwedstrijden waarnaar het artikel in *De Athleet* van april 1896 verwijst, worden gehouden op 22 maart. Henri wordt er derde op de 100 meter in 12.4, winnaar Obreen uit Wageningen in 11.8. In een puntenrace voor clubs over een kwart mijl wordt Henri namens Go Ahead individueel tweede, achter Kimball van Vitesse.¹¹

Aan het eind van de wedstrijd tegen Harwich and Parkeston F.C., op 23 december 1895 in Harwich, is er natuurlijk een diner, met daarna 'een smoking-concert met zijn speeches, zang, pianospel en wat er meer bij hoort'. Er wordt getoast, eerst officieel 'op de beide Koninginnen, de clubs, den scheidsrechter (een der beste die er rondloopt)' en dan onofficieel, 'met die van den Baab aan het hoofd in 'n soort Wageningsch neger-Engelsch, waarbij Engelschman en Hollander zich slap lachten'.

We geloven het graag.

'Babi' of 'de Baab' is Henri's bijnaam, die voor het eerst in de verslagen van *De Athleet* verschijnt in een overzicht van de prestaties van Go Ahead in 1893-1894, het debuutseizoen van de club in de eerste klasse: Henri is 'den captain Babi'.¹² Hij is dan blijkbaar al zo bekend onder die naam dat in het hele overzicht de naam Van Warmelo niet voorkomt. Toch zullen ook dan al Nederlanders niet onkundig zijn geweest van het feit dat 'babi' in het Maleis 'varken' betekent en, afgeleid daarvan, 'smeerlap'.¹³ En het kan nog bonter, in een in jolig journalistieke stijl geschreven wedstrijdverslag van Victoria Rotterdam tegen Go Ahead in oktober 1895: 'Er gebeurt niets. Warmelo het gezeur moede, neemt den bal mede tusschen z'n aaphanden, volgens Darwin, geeft hem voor goal een zet naar Bijdendijk, deze tolt hem half door Victoria's veste en Hartog kaarst hem er recht door'.¹⁴

⁷ <http://www.gvc-wageningen.nl/geschiedenis/> en Mulier, *Athletiek en Voetbal*, 171-180.

⁸ *De Athleet* 3, nr.5 (31 januari 1895): 2.

⁹ *De Athleet* 2, nr. 97 (29 december 1894): 3

¹⁰ Groot verslag als 'R.A.P. in Engeland' in *De Athleet* 4, nr. 1 (2 januari 1896): 4-5.

¹¹ *Algemeen Handelsblad* (24 maart 1896): 4.

¹² *De Athleet* 2, nr. 30 (2 mei 1894): 2.

¹³ 'Maleis-Nederlands Woordenboek online' op <https://nl.glosbe.com/ms/nl/babi>.

¹⁴ *De Athleet* 3, nr. 42 (17 oktober 1895): 3-4.

Juul van der Linde

En Henri is niet alleen. Een tweede bekende, in Indië (Java) geboren, voetballer uit dezelfde periode met een bijnaam is Jules Armand van der Linde van R.A.P. (1875 Solo, Java-1945 kamp Ambarawa bij Semarang, Java), ook een zoon van een Nederlandse vader en een inheemse moeder. Hij figureert in opstellingen en verslagen vaak als Zou-Zou.¹⁵ In een fraai opgetekend levensverhaal in *de SPORTWERELD* van 2011 schrijft Nico van Horn over hem als 'Le Petit Javanais', een bijnaam aan hem gegeven in de *Voetbalalmanak* van de N.V.B. in 1901.¹⁶ Dat kan er nog goed mee door, maar ook hem blijkt dezelfde dubieuze eer als Henri ten deel te zijn gevallen. In april 1941 bevat *De Telegraaf* een grote special onder de titel 'Amsterdam: Hollands Sportcentrum' met in moeilijke tijden een nostalgisch overzicht van een halve eeuw Amsterdamse sportprestaties. Daarin gaat het natuurlijk uitgebreid over de Olympische Spelen van 1928, maar ook over de successen van R.A.P., met een landskampioenschap in 1897. In een beschrijving van het destijds team lezen we: 'Als achterspelers van RAP fungeerden in die dagen Potter en Juul van der Linde, bijgenaamd de Javaan of nog minder eerbiedig "de aap". Van der Linde was een back van groote klasse, aan wien het Amsterdamsche kampioenselftal veel te danken heeft gehad.'¹⁷

Van Horn begint zijn artikel met: 'Eind negentiende eeuw liepen er ook allochtone spelers rond op de voetbalvelden, zonder dat dit echt opzien baarde of aanleiding gaf tot oerwoudgeluiden. Afkomst speelde toen blijkbaar geen doorslaggevende rol.'¹⁸ Die inschatting moet toch worden bijgesteld.

'Der negro' in Duitsland

We weten het: verslagen en mores van het eind van de negentiende eeuw mogen niet worden beoordeeld met 'de maatstaven van nu'. Belangrijk voor een oordeel over de mindset van waaruit op een dergelijke manier over sporters werd geschreven, zouden contemporaine getuigenissen zijn van de betrokkenen zelf. Wat vonden Henri en Juul er van om als 'babi' of 'de Baab', laat staan als 'aap', gekwalificeerd te worden? Het lijkt erop alsof ze niet zo met hun bijnamen hebben gezeten.

Begin 1897 schrijft Henri een lange brief uit Loeboe Gedang, in de 'Padangse Bovenlanden' aan de

R.A.P. circa 1895, met rechts staand Jules van der Linde. Overige spelers: staand – Sweers, Kampers, Deuffer Wiel; midden zittend – Beltman, Coopmans, J.C. Schröder; beneden zittend – Blijdestein, F. en J. Reiziger, Hisgen. Bron: Mulier, *Athletiek en Voetbal*, 185.

westkust van Sumatra, gepubliceerd in *De Athleet*.¹⁹ Hij opent hem met deze woorden: 'Spring niet uit je poezelig velletje van verbazing, kerel, dat je van mij, van Warmelo, alias Baab, een brief ontvangt.' Hij schrijft vervolgens vertederd, maar toch ook tamelijk badinerend over koffiekoelies van het eiland Nias, die in een kring een voetbalvariant spelen: 'Ik heb toen naar 't spel gekeken, verduiveld vermakelijk om te zien, "hummelig lief, affrens dolletjes" zou een jonge dame zeggen.' En na 'deze vertoonning ging er een gebrul op' als 'van een half geslacht varken', 'goddeloos, zó ontzettend en zó barbaars dat alleen paalwoningen aan de toen ontstane luchttrillingen weerstand konden bieden'. Tenslotte: 'Zie ik later meer sportzaken onder de inboorlingen, dan zal ik om je denken.' Misschien beschouwde hij het niet als een geuzennaam, 'alias Baab', maar Henri had er op zijn minst vrede mee, en was zo te zien goed verhol-landst.

Ook in andere sporten dan voetbal waren bijnamen niet ongewoon. Het voorbeeld van de wielrenner Willem Frederik Hendrik van Leeuwen, in 1869 in Amsterdam geboren vlak na de overkomst van Java van zijn vader en inheemse moeder, laat zien dat een bijnaam die vanuit ons moderne standpunt een nare bijsmaak heeft, door de sporter zelf wordt uitgebuit. Als Willem vanaf 1886 succes begint te krijgen, racet hij onder de bijnaam 'de Radjah', en in Duitsland, waar oosterse terminologie wat minder op ieders lip ligt, maar een exotische presentatie toch een publicitair voordeeltje kan opleveren, zelfs als 'der Negro'. Als hij in 1889 een wedstrijd wint in Berlijn, moedigt het A.N.W.B.-blad *De Kampioen* hem aan: 'Bravo Negro, ga zoo voort, met vertrouwen zien wij meer-

15 Zie bijvoorbeeld de wedstrijd R.A.P. - H.F.C. 6-1 op 9 december 1894. De aangekondigde opstelling van R.A.P. in *De Athleet* 2, nr. 92 (5 december 1894): 1, met Kampers en Zou-Zou als backs; verslag van deze wedstrijd in *De Athleet* 2, nr. 94 (12 december 1894): 1, met Kampers en Van der Linde als backs. En vele andere dergelijke gevallen.

16 *Voetbal-Almanak 1900-1901*. Amsterdam: Nederlandsche Voetbalbond, 1900, 8. 17 *De Telegraaf*, Vierde Blad (6 april 1941): 7-8.

18 Horn, Nico van. 'Le petit Javanais'. *de SPORTWERELD* 59, 2011, 23-24.

19 *De Athleet* 5, nr. 3 (20 januari 1897), 4.

dere overwinningen op Germania's zonen te ontmoet.²⁰

De maatstaven van toen

Over *mindset* gesproken. Er is voor een goede bespreking meer ruimte nodig dan hier beschikbaar, maar: is er iets dat kan gelden als 'maatstaf van toen', iets als 'sociale antropologie' van buiten de sport, iets dat aantoont hoe gewoon of ongewoon de hier geschetste situatie van binnen de sport was?

Het Nieuws van den Dag trakteert zijn lezers gedurende een periode van vijf jaar, 1896-1900, op een lange reeks artikelen onder de titel 'Ethnographische Schetsen', met als auteur A[rnold] Weruméus Buning. Deze Groningse voormalig marine-officier (1846-1933),²¹ een oud-oom van de latere publicist Johan Willem Frederik Weruméus Buning (1891-1958), reisde jarenlang de wereld rond en bezocht alle continenten. Hij ontwikkelde zich tot een autodidactisch antropoloog-etnograaf, en werd in 1884 benoemd tot directeur van het nieuwe Museum voor Land- en Volkenkunde in Rotterdam.²² Vanuit die positie van gezag gaf de artikelenreeks hem, als een eind-negentiende-eeuwse kruising tussen Cees Nooteboom en Boudewijn Büch, de gelegenheid zijn wederwaardigheden en opgedane kennis over te brengen aan een lekenpubliek. Dat komt heel dicht bij wat we zoeken.

In zijn inleiding op de serie waarschuwt Weruméus onder de titel 'Menschensoorten' voor misbruik van Darwin:²³ 'die immers heeft nooit beweerd dat een mensch van een aap afstamt'. Weliswaar heeft Onze Lieve Heer 'rare kostgangers op de wereld', en waren er een aantal jaren geleden (hij doelt waarschijnlijk op de rondreizende manifestatie 'Afrika in Rotterdam' en 'Afrika in Amsterdam' van 1892) 'een paar echte Afrikaansche negers [te zien], die werkelijk in hun uiterlijk veel hadden, dat aan een aap deed denken', maar de relatie tussen mens en aap is er toch slechts een van ver terug gaande 'verwantschap'.

Na 'De Eskimo's', 'iets over het eten van menschen-vlees' en nog veel meer, arriveert Weruméus in september 1899 bij de aflevering 'XIII. Iets over den neger'.²⁴ Over de fysieke kenmerken van 'het ware neger-type' weet hij dan bijvoorbeeld dit. De voeten van de neger hebben 'de eigenaardigheid, dat de groote teen een eind naar buiten staat; volgens

sommigen iets, dat wijst op overeenkomst met den aap, die met zijn "voeten" veel "grijpwerk" doet.' En verder: 'Door den eigenaardigen vorm van zijn hoofd of schedel, die zoogenaamd "proгнаath" is, n.l., dat zijn witte tandenrij vooruitsteekt, terwijl zijn kakebeenen lang en zijn kauwspieren krachtig en sterk ontwikkeld zijn, net als bij een dier, geeft dit aan het geheel van zijn zwart gelaat iets, dat doet denken aan wat men bij het dier gewoon is "snoet" te noemen.'

We denken en zeggen niet dat dit het meest gesofisticeerde is dat de Nederlandse wetenschap eind-negentiende eeuw te bieden had – maar het is wel wat aan Nederlandse krantenlezers werd voorgeschoteld als de modernste antropologie. 'Neemt den bal mede tusschen z'n aaphanden', schreef *De Athleet* over de door Henri van Warmelo geëtaleerde voetbalkunde. Dat is dus volgens een maatstaf van toen.

Indië

In april 1896 vertrekt Henri naar Indië, zijn broers Willem en Louis volgen wat later. Ze vestigen zich op Sumatra: Willem als militair en de andere twee benutten hun Wageningse opleiding met werkzaamheden als 'administrateur' in de koffieteelt. Henri trouwt in 1900 met de van oorsprong Vlaardingse Deliana van Knottenbelt. Het paar krijgt een dochter, maar er volgt een echtscheiding in 1907. Daarna zijn de drie broers op Java. Willem heeft onder meer een kantoorbaan bij de im- en exportfirma Geo Wehry & Co. in Batavia, Henri en Louis werken in de tropische landbouw in de Preanger-regio boven Batavia. Henri hertrouwt in 1907 in Buitenzorg met de in Soerabaja geboren Johanna Elisabeth Grondijs; het paar krijgt een dochter en een zoon.

Henri begint in de Pre-anger een eigen thee- en rubberonderneming en hij wordt een grote meneer in de Javaanse landbouwcultuur, met bestuurslidmaatschappen en meerdere wetenschappelijke publicaties over landbouw en bedrijfscultuur. 'Bemesting in theecultuur' is er zo een, in 1914, van deze oud-voetbaltopper.

In 1921 komt Louis van Warmelo terug naar Nederland. Hij trouwt in 1928 in Utrecht met Jannigje Hoogendoorn. Lang kan het kersverse echtpaar niet van elkaar genieten, want Louis overlijdt al op 28 maart 1930, 51 jaar oud. Willem, gehuwd met Sophia Alexandrina Paulowna Morel, geboren in Pekalongan op Java, gaat niet meer terug naar Nederland en overlijdt op 1 augustus 1948 in Bandung. Henri vestigt zich in januari 1933 met zijn echtgenote in Den Haag, waar hij op 19 december 1942 op 68-jarige leeftijd overlijdt.

20 *De Kampioen* 6, nr. 7 (1 juni 1889): 165.

21 Brink, Jan ten. 'Arnold Weruméus Buning.' *Geschiedenis der Noord-Nederlandse Letteren in de XIXe eeuw. Deel 3*. Amsterdam: Van Holkema, 1889, 243-270. Online op: http://www.dbnl.org/tekst/brin017gesc04_01/colofon.php.

22 Het huidige Wereldmuseum, gehuisvest in het vroegere gebouw van de Koninklijke Yacht Club.

23 *Het Nieuws van den Dag* (17 december 1896): 1.

24 *Het Nieuws van den Dag* (14 september 1899): 1.

Laat ik het zo zeggen: ik laat het archief achter en wie weet is iemand zo gek om het voort te zetten.'

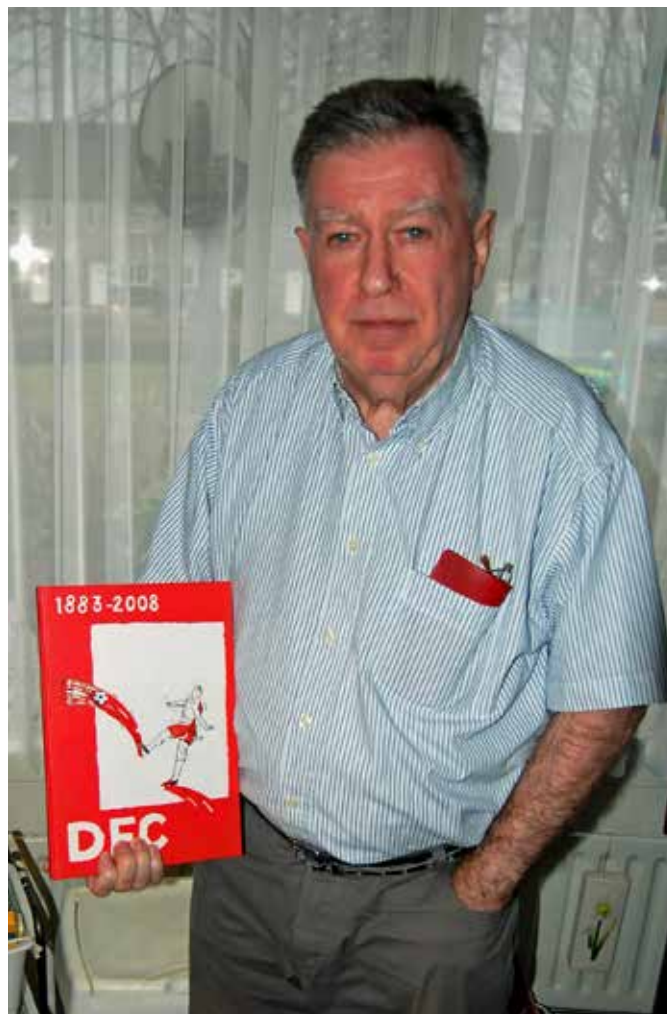
COLLECTOR'S ITEMS VAN... ARIE HEIJSTEK

Gerard van den Houten

Op 16 augustus 1883 zag de Dordrechtsche Cricket Club (D.C.C.) het levenslicht. Tijdens een algemene ledenvergadering van 2 november 1890 besloot de club een football-afdeling erbij te nemen en niet veel later, in 1891, werd voetbal officieel toegevoegd aan de naam en heette de club voortaan Dordrechtsche Cricket & Football Club (DC & FC). In het seizoen 1898-1899 kwamen de rood-witten voor het eerst voetballend in competitieverband uit en hernoemden de leden hun club tot Dordrechtsche Football Club (DFC). Arie Heijstek (1945) is oud-voorzitter en archivaris van DFC. Het Eiland van Dordt heeft hij inmiddels verlaten en ingeruild voor Zuid-west-Brabant. Vanuit zijn huis in Bergen op Zoom is Heijstek elke dag ijverig bezig de historie van zijn club vanaf 1883 in kaart te brengen. Als mensen hem vragen of ze het archief van DFC eens mogen inzien, fronsst hij steevast zijn wenkbrauwen. Het bekijken van alleen de foto's neemt volgens Heijstek al zes maanden in beslag.

Het archief van DFC bevat nu ruim 135.000 digitale items. Wat ligt daaraan ten grondslag?

'In oktober 2017 bestaat het DFC-archief precies 120 jaar. Sim van der Kloet beheerde vanaf 1897 tot zijn dood in 1955 het archief. Hij noemde zich archivaris, maar ik ken zijn werk en eigenlijk was hij meer verzamelaar. Een verzamelaar die alles opstapelt. Hij nam het niet zo nauw met het noteren van een datum en plakte diverse items vast. Soms schreef hij zelfs notities bovenop de foto. Maar zijn werk is wel essentieel voor DFC geweest. Als hij het niet had bewaard, bezaten we nu niet de foto's uit 1898. Door het werk van van der Kloet bevat het DFC-archief op dit moment ongeveer 2.500 foto's uit de periode 1883 tot 1920. En dat is enorm veel voor die tijd. Maar na de dood van Sim van der Kloet in 1955 bekommerde eigenlijk niemand bij DFC zich meer om het archief. De meeste spullen zijn gelukkig wel

Arie Heijstek, oud-voorzitter en archivaris van DFC. Foto: Gerard van den Houten.

bewaard gebleven, maar werden nooit op één plek bijeen gebracht.'

Hoe word je archivaris van DFC, een vereniging uit de top-10 van oudste, nog bestaande Nederlandse voetbalclubs?

'Met een aankomend 125-jarig jubileum van DFC in 2008 heb ik samen met Ger Hüsen al in 2006 het schrijven en samenstellen van een jubileumboek ter hand genomen. Voor het boek zijn we materiaal gaan

Elftalfoto met Árpád Weisz. Boven, van links naar rechts: Bart Brugman (masseur). Joop Groen, Henk Jas, Geert Schleicher en Arpad Weisz (trainer). Midden: Dick Bergeijk, Piet Pluijmert, Nico Zwaan en Koos van Dalen. Voor: Jan Zwing, Maarten Koesse, Jan Vos jr., Piet Punt en Kees Mijnders.

uitzoeken en begonnen we met digitaal vastleggen. Alles uit de erfenis van Sim van der Kloet heb ik gescand en van een datum voorzien. Dat was een gigantische klus, maar ik durf te stellen dat 99 procent van alle foto's en documenten nu correct gedateerd is. Vrij veel van dat materiaal is opgenomen in het jubileumboek. Nadat het boek in 2008 is uitgebracht, werd ik door iedereen rondom DFC als archivaris aangesproken en in 2010 ben ik het ook officieel geworden.'

Wat voor items behoren tot het verenigingsarchief?

'Eigenlijk alles wat je maar kunt bedenken. Veel foto's van wedstrijden natuurlijk, maar ook alles waar geen bal aan te pas komt; afbeeldingen van alle voorzitters, ereleden, jubileumfeesten, openingen, vaandels, oude contributiekarten en de notulen van alle ledenvergaderingen zijn gedigitaliseerd. Met name de verslagen van de vergaderingen zeggen een hoop over de club. Als je dat allemaal leest denk ik vaak: verrek, maakten ze zich daar toen ook al druk

over.

Daarnaast bevat het archief duizenden artikelen over DFC uit voetbalbladen en kranten. Van veel krantberichten bezit ik het origineel, maar gelukkig kun je tegenwoordig ook veel op internet vinden en zelf opslaan zodat een unieke collectie ontstaat.

Het verenigingsorgaan *Clubnieuws der DFC* is vanaf 14 oktober 1897 compleet. De eerste jaren waren handgeschreven en bevinden zich in het Stadsarchief van Dordrecht. Om kosten te besparen heeft de club een paar jaar geleden besloten om het clubblad niet meer fysiek uit te geven. Aangezien in het huidige digitale tijdperk niets structureel wordt vastgelegd en vindbaar wordt opgeslagen, is het voor mij nu gemakkelijker om de uitslag van DFC-3 tegen Papendrecht-6 uit 1948 te achterhalen dan een uitslag van drie weken terug. Alles bij elkaar is het monnikenwerk geweest. Maar eenmaal begonnen denk je: ja, eigenlijk moet ik nu ook vorig jaar meenemen en dan is het eind zoek.'

Wat bestempel je als de mooiste vondsten en wat

Jubileumnummer DFC uit 1923. Bron: collectie DFC.

zijn de pronkstukken uit de collectie?

'Voor het jubileumboek van 2008 was ik op zoek naar een verhaal dat niet of nauwelijks bekend was. Een elftalfoto uit 1939, met Árpád Weisz als trainer, trok in die periode mijn aandacht. Weisz was trainer geweest in de Italiaanse Serie A, maar veel meer was er niet bekend. Het levensverhaal van Árpád Weisz (zie kader op pagina 45) heb ik toen uitgezocht en in het jubileumboek opgenomen.

Na publicatie werden ze wakker in Italië. Inter Milaan en Bologna plaatsten een plaquette van Weisz bij hun stadion en een Italiaanse TV-ploeg stond niet veel later op de stoep om een reportage te maken. Als je ziet wat het allemaal teweeg heeft gebracht, mag je wel spreken van een mooie vondst!

De pronkstukken van de collectie omvatten kunstvoorwerpen van Willy Sluiter (Amersfoort, 24 mei 1873-Den Haag, 22 mei 1949). Sluiter was een Nederlands schilder, tekenaar en grafisch ontwerper én in zijn jeugd als cricketer lid van DFC. Sluiter maakte in 1911 en 1912 de tekeningen voor het ANWB-blad *De Kampioen* met fietsers, schaatsers, wintersporters, badgasten, watersporters en automobilisten, maar al vanaf 1897 maakt hij op verzoek van Sim van der Kloet tekeningen voor de club. In de archiefdozen die Van der Kloet had achtergelaten

trof ik de originele tekeningen aan. Een uiterst unieke en waardevolle kunstcollectie.'

Hoe is de toekomst van het archief veilig gesteld?

'Het digitale archief staat nu voor de zekerheid op vijf verschillende harde schijven én een schijf ligt bij het Regionaal Archief Dordrecht. Als ik een paar dagen van huis ga neem ik voor de zekerheid een schijf mee. Want stel dat er iets gebeurt en 10.000 uur werk verloren gaat... daar wil ik niet aan denken. Over een poosje word ik misschien te oud of zo. Ik zou niet weten wie het van mij moet overnemen. Laat ik het zo zeggen: ik laat het achter en wie weet is iemand zo gek om het voort te zetten.'

Bewerkte citaten uit: 'Oud-voorzitter DFC over succes-trainer Árpád Weisz', op Dordtcentraal.nl (3 mei 2017), en uit: Egmond, Michel van. *Het pak van Louis van Gaal. Voetbalkronieken*. Utrecht: VI Boeken, april 2013.

Feestprent van Willy Sluiter voor het Gouden Archief van DFC, in oktober 1947. Bron: collectie DFC.

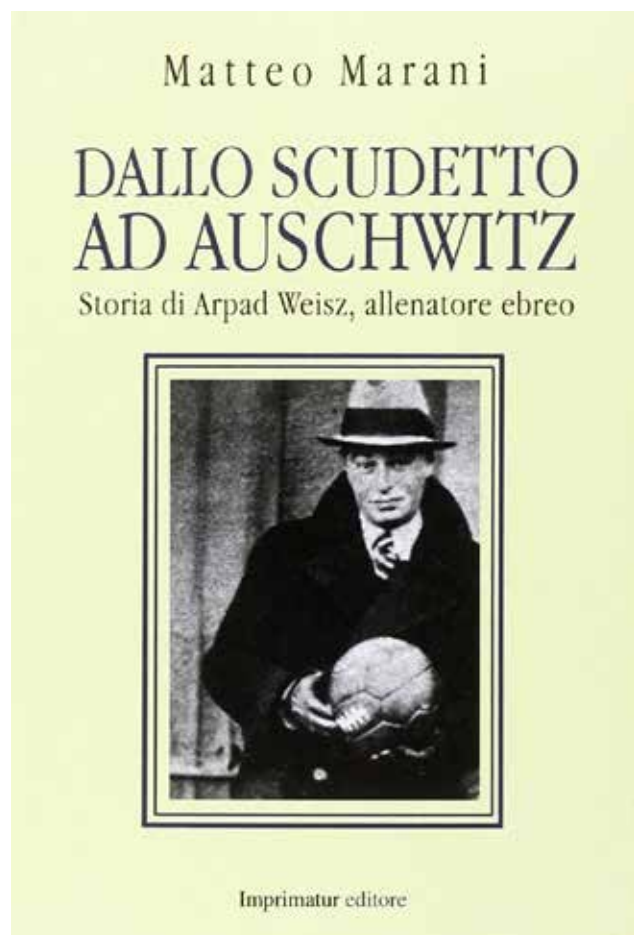
Árpád Weisz

Árpád Weisz (1896-1944) was een gedistingeerd ogende Hongaar die in de oorlog vanuit een Parijs' hotel naar Nederland was overgekomen. Hij nam zijn intrek in Dordrecht, waar hij het rammelende DFC voor de Eerste Klasse moest zien te behouden. Weisz was in Italië net twee keer achter elkaar kampioen geworden met Bologna, toen hij als Jood het land moest verlaten vanwege de rassenwetten van het Italië van Mussolini. Weisz kwam in een hotel in Parijs terecht, waar hij als voetballer in 1924 had deelgenomen aan de Olympische Spelen. Van daaruit schreef hij brieven, in de hoop onderdak te vinden bij een club buiten Italië.

Weisz kwam in contact met Karel Lotsy, die hem aanbeval bij DFC. Hij werd in Dordrecht aangesteld als trainer en moest de club behouden voor degradatie, hetgeen hem lukte. Op zondag 2 augustus 1942 werd de trainer met zijn vrouw en twee kinderen opgepakt in zijn woonhuis aan het Bethlehemplein in Dordrecht en via kamp Westerbork naar Duitsland

Árpád Weisz (circa 1936). Fotograaf: onbekend.

getransporteerd, waar ze alle vier omkwamen.

Ruim zestig jaar bleef het vervolgens stil rond Árpád Weisz. Niemand kende het verhaal van de succestrainer uit de Serie A, behalve Arie Heijstek. Zijn zoektocht naar meer informatie en meer foto's kwam ook Matteo Morani ter ore, die in Italië bezig was een boek over Weisz te schrijven. Hij zocht contact met Heijstek om de plot van het levensverhaal zo exact mogelijk te kunnen beschrijven. In 2007 verscheen *Dallo Scudetto ad Auschwitz* ('Van de landstitel naar Auschwitz'), dat in Italië veel publiciteit kreeg. Op 26 januari 2015 zond staatsomroep Rai Due een documentaire uit over Weisz, die deels werd opgenomen in Dordrecht.

De menselijke herinnering die vijftig jaar terug voert in de tijd is per definitie onbetrouwbaar.

ENIGE OPMERKINGEN BIJ 'KICKSEN EN WICKETS'

Daniël Rewijk

Begin augustus 2017 verscheen 'Kicksen en wickets. Van cricket naar voetbal in Nederland 1845-1888', een special van *Hard gras*, geschreven door Jan Luitzen en Wim Zonneveld. Daniël Rewijk promoveerde in 2015 op *Captain van Jong Holland. Een biografie van Pim Mulier 1865-1954* en reageert op de special met de onder afgedrukte kanttekeningen.

Sportpionier Pim Mulier blijft met zijn web van mystificaties over de introductie van voetbal in Nederland aan sporthistorici werk verschaffen. In hun 'Kicksen en Wickets' proberen Jan Luitzen en Wim Zonneveld als twee tekstexegeeten Muliers oorsprongsmythe te ontzenuwen en de lacunes van de vroege Nederlandse sportgeschiedenis in te vullen. Slagen zij? In het tweede zeker, in het eerste slechts matig.

De grote verdienste van Luitzen en Zonneveld is de creativiteit waarmee zij bekende gegevens combineren met een aantal interessante nog niet eerder gebruikte bronnen. Ook de zorgvuldigheid waarmee de auteurs reeds bekende gegevens op een rijtje zetten, levert nieuwe informatie op. Niet alleen komen zij zo tot een nauwkeuriger genealogie van het Haarlemse clubleven, maar ze laten door het hele boek heen zien dat de cricketrage van rond 1880 nog heviger was dan tot nog toe werd gedacht. Ook wordt de betrokkenheid bij die rage van een aantal reeds bekende figuren beter uitgelicht en worden enkele onbekende grootheden in deze ontstaansgeschiedenis geïntroduceerd.

Interessant zijn bijvoorbeeld vader en zoon Logeman, beiden onderwijzer. Senior doceerde wis- en natuurkunde op het Haarlems gymnasium, zijn zoon leidde een eigen kostschool dichtbij Liverpool. Vader Logeman moedigde de Haarlemse jeugd aan in hun cricketrage met de sportpropaganda die in Engeland gemeengoed was. Zijn zoon ontving in 1878 onder andere Theo Peltenburg als leerling op zijn kostschool, een vooraanstaand figuur in HFC en Rood en

Omslag van: Luitzen, Jan, en Wim Zonneveld. 'Kicksen en wickets. Van cricket naar voetbal in Nederland 1845-1888.' *Hard gras*, special (augustus 2017): 3-150.

Wit. Ook nieuw is het 'ooggetuigeverslag' van het vroegste voetbal in Haarlem van Willem van Warmelo, alias 'Lakkie van Eeden'. Van Warmelo schreef in 1928 vanuit Indië een ingezonden bijdrage in *Revue der Sporten*, met zijn herinneringen aan Mulier, die rechtstreeks uit Engeland met een 'eivormige bal' aan kwam dragen. 'Ik zie hem nog daar in de Koekamp met den bal in z'n armen door alles heen dribbelen, hij, de slanke jongeling, was zoo vlug als een haas en zoo glad als een aal.'

Met 'Lakkie van Eeden' komen we uit bij een problematisch aspect van de werkwijze van de auteurs: de omgang met het bronnenmateriaal. Luitzen en Zonneveld proberen tot een nauwkeurige datering van zoveel mogelijk gebeurtenissen in de vroege Nederlandse sport te komen. Daarbij gebruiken zij ook deze herinneringen van Van Warmelo, die uiterst onbetrouwbaar blijken. De auteurs geven dat ook onomwonden toe. Niet vreemd, want de menselijke herinnering die vijftig jaar terug voert in de tijd is per definitie onbetrouwbaar. Van Warmelo herinnert zich bijvoorbeeld op zijn tiende verjaardag lid te zijn geworden van de aspirantenafdeling van Rood en Wit. De club werd pas enkele maanden later opgericht en buiten dat – Van Warmelo had opgenomen kunnen worden in het grijze gebied tussen samen spelen en formele oprichting – gymnasiasten van een jaar of vijftien hebben niet de neiging klein grut van tien tot hun domein toe te laten.

Deze herinneringen worden door de auteurs zelf kritisch verwerkt en zij verbinden er dan ook geen stellige uitspraken aan. In hun gretigheid de blinde vlekken van de sportgeschiedenis in te vullen worden de bronnen niet altijd zo zorgvuldig gewogen en gecontextualiseerd. Met name als het gaat om de *whereabouts* van Pim Mulier in zijn jeugd jaren worden stellige uitspraken te vaak gekoppeld aan volstrekt onbetrouwbare, in mijn ogen zelfs gefin-

geerde bronnen. Hier laten ook Luitzen en Zonneveld zich verstrikken in Pims web van mystificaties.

Falsificaties?

Een eerste voorbeeld is het logeerpartijtje van een piepjonge Mulier op het Noordwijkse Instituut Schreuders rond 1871, waar hij dan voor het eerst cricket en voetbal zou hebben gezien. Met stelligheid beweren de auteurs dat dit logeerpartijtje wel degelijk heeft plaats gevonden en wel in de eerste helft van 1872. De argumenten daarvoor zijn dat de Frans-Duitse oorlog in 1870-1871 werd uitgevochten en kort daarna zowel de twee Engelse docenten die Mulier in zijn herinneringen noemt én zijn broer Pieter op school waren. Hier verzuimen de onderzoekers onderscheid te maken tussen wat mogelijk zou kunnen zijn, wat waarschijnlijk is en wat (vrijwel) zeker is. De gegevens die Mulier zelf verschaft, maken niets waarschijnlijk. Ze zijn notoir onbetrouwbaar en verdienen de grootst mogelijke scepsis. Steeds als ze getoetst kunnen worden aan onafhankelijk bronnen-materiaal worden ze gefalsificeerd. Negeren dus, zou je zeggen.

Toch wordt Muliers verblijf aan Rey's handelsinstituut te Lübeck op één jaar vastgesteld in plaats van twee op autoriteit van Muliers 'sportdagboek' dat door Jan Feith in het *HFC Gedenkboek* wordt aangehaald. Het sportdagboek waarmee Luitzen en Zonneveld zelf vaststellen dat Pim het op 12 juli 1885 erg druk moet hebben gehad. Hij speelde een cricketwedstrijd – een dagvullende bezigheid, zeker in die tijd – en volbracht een intensieve hardlooptraining van 7 kilometer, in de nationale recordtijd van 25.10. Die tijd betekent een kilometergemiddelde van 3.35, terwijl het Nederlands record op de 1000 meter bijna tien jaar later (in 1894) 3.24 was. Het is ook dit sportdagboek waarmee Mulier zijn onmogelijke recordrace tussen Haarlem en Amsterdam in 57 minuten claimde, een kilometergemiddelde van 3.48. Dat sportdagboek heeft niet bestaan, totdat het tevoorschijn komt en in een laboratorium de authenticiteit van papier, inkt en handschrift onomstotelijk zijn aangetoond. Tot die tijd is het 'Sportdagboek van Mulier' de *Ossian*, het *Oera Linda-boek* van de sportgeschiedenis.

Nog een laatste voorbeeld dan. In hun felle wens een nieuw traject aan te wijzen in Muliers jongensjaren veronderstellen Luitzen en Zonneveld dat Muliers kostschoolverblijf te Brummen geen beletsel was om tussentijds, buiten de schoolvakanties om, voor korte visites vanuit Brummen naar Haarlem te reizen. Hij zou dat dan hebben gedaan per velocipède, net zoals een andere leerling die vanaf Brummen

zijn zuster 25 kilometer verder te Arnhem bezocht. Nu leert TomTom dat de afstand Brummen-Haarlem via de rijkswegen A12, A2 en A9 140 kilometer is. Met het wegnnet van 1879 zal dat in ieder geval niet minder zijn geweest. Je ziet hem gaan, Pimmetje van veertien, op zijn 'klappermolen met Titanenbanden', over de Veluwe, de Utrechtse heuvelrug, door het Gooi en het laatste stukje langs de Ringvaart van de gloednieuwe Haarlemmermeer.

Gedetailleerde sportgenealogie

In *Captain van Jong Holland* heb ik de voetangels van Muliers mythomanie willen vermijden door bronnen van zijn hand van voor 1900 principieel te negeren. Waar ik ze wel gebruik, worden ze ofwel geruggesteund door onafhankelijke alternatieve bronnen, of ze dienen als secundaire bron. De constructie van Muliers imago als peetvader van de Nederlandse sport valt namelijk wel uiterst vruchtbaar te analyseren aan de hand van zijn autobiografische teksten. Ik weet dus niet of Pim op Schreuders heeft gelogeed; ik weet niet of hij een, anderhalf of twee jaar in Lübeck heeft schoolgegaan en ik weet ook niet hoe vaak Mulier zijn familie bezocht tijdens zijn kostschooljaren te Brummen. We weten ook niet precies wie, wanneer en hoe in Haarlem voor het eerst tegen een bal aantrapte. Het is de verdienste van *Kicksen en Wickets* dat we daarover nu meer duidelijkheid hebben.

De ondeugdelijkheid van Muliers bronnen was niet de enige reden dat ik uiterst voorzichtig was in het gebruik ervan. Ik heb met mijn Mulier-biografie getracht los te komen van het eendimensionale feitjes verzamelen, het antiquarische en triviale dat de sportgeschiedenis in Nederland tot voor kort beheerste. Ik wilde de botsing en fusie van oude en nieuwe culturele codes aanwijzen, waarmee de jonge Nederlandse sportwereld vorm kreeg. Daarnaast wilde ik met een analyse van Muliers sportideologie inzichtelijk maken waar hij nu eigenlijk mee bezig was, als hij met sport bezig was. De strikt feitelijke reconstructie die in 'Kicksen en Wickets' wordt gezocht is waardevol, maar tegelijkertijd ook slechts een eerste stap. De lokale, nationale en internationale netwerken die Luitzen en Zonneveld laten zien, zijn in mijn optiek veel interessanter dan de gedetailleerde sportgenealogie die ze nu hebben geschreven. Als dit boek de opmaat is naar een zorgvuldig gethematiseerde en gecontextualiseerde prosopografie van de vroege Nederlandse sport, zal het onderzoek een waardevolle bijdrage vormen aan de ontwikkeling van de sportgeschiedenis in Nederland.

PUBLICATIES SPORTLITERATUUR

Wilfred van Buuren

Biografie

- Ditzhuijzen, Jeannette van. *Enith Brigitha. Zwemmen in de schaduw van doping*. Volendam: LM Publishers, 2017. 192 p., ill., lit.opg.
- Egmond, Michel van. *King. De vele wederopstandingen van Chris Gyan*. [Amsterdam]: Uitgeverij Voetbal Inside, 2017. 139 p. Gyan speelde voor Feyenoord.
- Koppe, Iris. *Daphne Koster. Nooit meer buitenspel*. [Amsterdam]: Uitgeverij Voetbal Inside. [2017]. 172 [+ 8] p., ill.

Diverse sporten

- Haverkamp, Aad. *Hét sportboek bestaat niet. Een verkenning van het genre in vier bepalende werken*. Den Haag: Stichting Vrienden Museum Meermanno, 2017. [24] p., ill., lit.opg.
- Peters, Micha, en Jurryt van de Vooren. *De redder in nood. 100 jaar Reddingsbrigade Nederland*. Haarlem: Hollandia, 2017. 128 p., ill., lit.opg.
- Schuurman, Addy. *Glorie wordt duur gekocht. Sport in Amersfoort in de negentiende eeuw*. Amersfoort: eigen beheer, 2017. 220 p., ill., lit.opg.

Handbal

- Made, Richard van der, Herman Nijdam, Eddy Veerman en John Volkers. *Van droom naar daad. Nederlandse handbalvrouwen op jacht naar goud*. Nieuwegein: Arko Sports Media, 2017. ca. 270 p., ill.

Hockey

- Vooren, Jurryt van de. *Amsterdam en hockey. Eeuwen in beweging*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, [2017]. 56 p., ill. Uitgave verzorgd door het Stadsarchief i.s.m. Sport en Bos ter gelegenheid van de Europese Kampioenschappen hockey 2017.

Olympische Spelen

- Hover, Paul, en Koen Breedveld (red.). *The story of Rio 2016. De maatschappelijke betekenis van de Olympische en Paralympische Spelen 2016*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media, 2017. 180 p., ill., graf., tab., lit.opg.

Onderzoek en trendanalyses

- Dool, Remko van der, en Remco Hoekman. *Sportuitgaven van gemeenten: een overzicht van de ontwikkelingen (2010-2016)*. Utrecht: Mulier Instituut, 2017. Online resource (PDF, 33 p.) lit.opg.

Voetbal

- Besten, Willem den. *Winnaars kun je máken. Hoe Jodan Boys bewust bouwde aan succes*. [Voorburg]: Nederlandse Sportboeken Club, 2017. 105 p., ill.
- Doevendans, Ruud. *Tussen twee finales. Oranje 1978-1988, affaires en antivoetbal*. Z.p.: Just Publishers, 2017. 303 p., ill., lit.opg.
- Geneugelijk, Pieterjan. *De republiek wordt uitgeroepen. Een seizoen op pad met de Dordtse Schapenkoppen*. Dordrecht: eigen beheer, 2017. 205 p., ill.
- Gouka, Mikos (tekst), en Pim Ras (fotogr.). *Kampioenen! het droomseizoen van Feyenoord, 2016 2017*. [Amsterdam]: ADR Nieuwsmedia, 2017. 232 p., ill.
- Haisma, Marcel. *Betaald voetbal in Nederland. Spelers A-Z. Een overzicht van 300 of meer gespeelde wedstrijden in het betaald voetbal in Nederland 1954-2017*. Den Helder: eigen beheer, 2017. 144 p.
- Jonges, Ronald, Matty Verkamman, e.a. *Het officiële Ajax jaarboek 2016-2017*. Z.p.: Kick uitgevers, [2017]. 384 p., ill. Inclusief historisch deel 1900-1954.
- Prange, Martine, en Martijn Oosterbaan (red.). *Meidenvoetbal in 14 verhalen*. Utrecht/Amsterdam: Uitgeverij Klement/Johan Cruyff Foundation, 2017. 101 p., ill.

- Prange, Martine, en Martijn Oosterbaan (red.). *Vrouwenvoetbal in Nederland. Spiegel en katalysator van maatschappelijke verandering.* Utrecht/Amsterdam: Uitgeverij Klement/Atria, 2017. 172 p., ill., lit. opg.
- Reurink, Ferry, en Michiel Kraijkamp (red.). *Elke dag Vitesse. 125 jaar clubgeschiedenis in 366 verhalen.* [Oosterbeek]: Uitgeverij Kontrast, [2017]. 495 p., ill., reg.
- Schotanus, Friso. *Toen was geweld heel gewoon. De dodelijke romantiek van voetbalhooliganisme.* Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact, 2017. 239 p., ill., lit.opg.
- Visser, Jaap, en Matty Verkamman. *In de geest van Cruïff en Keizer. Ajax tiende Europese finale.* Z.p.: Kick uitgevers, 2017. 194 p., ill.
- Vissers, Willem, en Bart Vlietstra. *Feyenoord. De eerste van de eeuw.* [Amsterdam]: Uitgeverij Voetbal Inside, 2017. 239 p.

Wielrennen

- Verheesen, Wiel. *Limburg en de Tour. Van Jan Lambrichts en Saak Sijen tot Tom Dumoulin en Wout Poels.* Maastricht: Uitgeverij Tic, [2017]. 206 p., ill.

Zwemmen

- Heemstra, Madeline van, en Addy Schuurman. *Sportfondsenbad, 80 jaar zwemmen in Amersfoort.* Amersfoort: eigen beheer, 2017. 192 p., ill., lit.opg.

Artikelen in boeken en tijdschriften

- Bremmer, Jan N., en Nikolaj Bijleveld. 'Yme Kuiper. Een leven tussen sport, adel en buitenplaatsen.' In: Gietman, Conrad, e.a. (red). *Huis en habitus. Over kastelen, buitenplaatsen en notabele levensvormen.* Hilversum: Verloren, 2017, 20-39. Over Yme Kuiper, emeritus hoogleraar antropologie van religie en elites. Kuiper publiceerde ook over sport.
- Brouwer, Erik. 'Joden en gojim riepen Svarts! Svarts! Svarts!' In: *De Muur*, nr. 56 (maart 2017): 84-95.
- Cramer, Pieter, en Wim Sanders. 'De Touretappe naar vergetelheid.' In: *De Muur*, nr. 57 (juni 2017): 114-121. Over Cees van Espen, de eerste Gelderlander in de Tour de France.
- De Vriese, Geert. 'Fast & Furious op de piste. De eerste snelheidsduivels kwamen uit Amerika.' In: *Bahamontes*, nr. 18 (juni 2017): 126-133.
- Idzenga, Wiep. "'Chûte de Quipèr!" Peter Post vloekte en "Sapristi" zei Dries van Agt. Every picture tells a story (21).' In: *De Muur*, nr. 57 (juni 2017): 16-35. Over de val van Hennie Kuiper in de Tour de France van 1978.
- Luitzen, Jan, en Wim Zonneveld. 'Kicksen en wic-

- kets. Van cricket naar voetbal in Nederland 1845-1888.' *Special Hard Gras*, nr. 115 (augustus 2017). 150 p., ill., lit.opg.
- Pas, Niek. 'De Tour als geheugen van Frankrijk.' In: *De Muur* 57 (juni 2017): 37-44.
- Peters, Micha. 'Werkverschaffing en het Wagener Stadion.' In: *Sport & Strategie*, 11, nr. 3 (juli 2017): 36.
- Rewijk, Daniël. 'Dravers op Clingendael. Sport en het internationale netwerk van de familie van Brienens.' In: Gietman, Conrad, e.a. (red). *Huis en habitus. Over kastelen, buitenplaatsen en notabele levensvormen.* Hilversum: Verloren, 2017, 182-197.
- Schoonderwoert, Richard. 'Het bewogen sportleven van Max van Gelder.' In: *ManMeer!*, 20, nr. 3 (september 2017): 82-87. Van Gelder is de laatste nog levende speler van de Nederlandse waterpoloploeg die in 1950 Europees kampioen werd.
- Wekker, Tessa de. 'Reünie van het olympisch team van 1972.' In: *Gymsport.nl* 5, nr. 2 (zomer 2017): 38-43. Ontmoeting tussen Ikina Morsch, Nel van der Voort, Ans van der Velden-van Gerwen, Ans Pieters-Dekker en Margoth Klaassen-Hilders, leden van het Nederlandse olympische vrouwenturnteam van 1972.

Met dank aan Gerard van den Houten en Daniël Rewijk.

Medewerkers de SPORTWERELD #82-83

Wilfred van Buuren (1964) is historicus en werkt als zzp'er, onder andere voor de Hogeschool van Amsterdam en Fontys Sporthogeschool. Van Buuren is lid van de vakjury van de Nico Scheepmaker Beker en speelt basketbal bij Amsterdam Tigers en U.S.

Marjet Derks (1958) is hoogleraar Sportgeschiedenis aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Zij is projectleider van het onderzoeksprogramma 'Sport as cultural identity market in European modernity (1890-2000)'. Recente publicaties gaan over vrouwenvoetbalgeschiedenis en de rol van sport en sportinitiators in het sociale weefsel van steden. Zij werkt momenteel aan een boek over sport als onderdeel van (post) koloniale transfer.

Aad Haverkamp (1984) is als promovendus verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Daar doet hij onderzoek naar de biografische representatie van topsporters in Nederland. In 2012 studeerde hij in Groningen af als historicus op een scriptie over Nederlandse (bijna-)boycots van de Olympische Spelen.

Nico van Horn (1951) is historicus en werkte tot zijn pensioen in 2017 als archiefonderzoeker bij het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden. Daar was hij betrokken bij het onderzoeksproject over oorlogsmisdaden in Indonesië 1945-1949. Van Horn schrijft artikelen en boeken over de geschiedenis van het roeien en sport in Indië. Als hij niet achter zijn schrijfbureau zit, is hij kamprechter bij roeiwedstrijden.

Gerard van den Houten (1972) is vanaf 2001 betrokken bij Stichting de Sportwereld in diverse rollen: bestuurslid, auteur, webmaster, organisator activiteiten en projectmedewerker. Tussen 1998 en 2002 was hij actief voor het Nederlands Sportmuseum Olympion in Lelystad en van 2012 tot heden als digivaris bij FC Dordrecht. Hij werkte als sportbeleidsmedewerker, onder andere voor Sportservice Flevoland en Vereniging Sport en Gemeenten. Sinds 2015 wordt hij op projectbasis ingeschakeld door sportorganisaties.

Cees Klapwijk (1957) werkt bij de Koninklijke Bibliotheek, waar hij digitaliseringsprojecten ontwikkelt voor de vrij toegankelijke services van de KB (www.dbnl.org en www.delpher.nl) en voor het e-bookplatform van de openbare bibliotheken (www.onlinebibliotheek.nl). Hij is lid van de 'Raad van het Advies van de Sports Hall of Fame' in Paramaribo (www.halloffame.sr).

Jan Luitzen (1960) is taalkundige, schrijver, docent bij de opleiding Sport, Management & Ondernemen (Hogeschool van Amsterdam) en buitenpromovendus bij de Radboud Universiteit.

Voor *The International Journal of the History of Sport* (2015) schreef hij drie artikelen over sport, cricket en lawntennis, onder meer samen met Pascal Delheye. Zie: <http://www.tandfonline.com>. Samen met Wim Zonneveld schreef hij: 'Actie op het veld. Een visuele benadering van negentiende-eeuwse voetbalgeschiedenis' (*De Moderne Tijd*, mei 2017).

Niek Pas (1970) is als universitair docent Nieuwste Geschiedenis verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn belangstelling gaat uit naar de Franse contemporaine geschiedenis, koloniale periode en dekolonisatie van Algerije. Recente boeken zijn een beknopte geschiedenis van Frankrijk (*De Razende Republiek*, 2017) en een portret van de Franse president: *Macron en de nieuwe Franse revolutie* (2017). Momenteel schrijft hij aan een boek over Algerije, door het prisma van de wielersport.

Daniël Rewijk (1975) is historicus en geschiedenisdocent. Rewijk promoveerde aan de Rijksuniversiteit Groningen op *Captain van Jong Holland. Een biografie van Pim Mulier 1865-1954*. Zijn onderzoek is gericht op sport, nationalisme, elitecultuur en internationale betrekkingen.

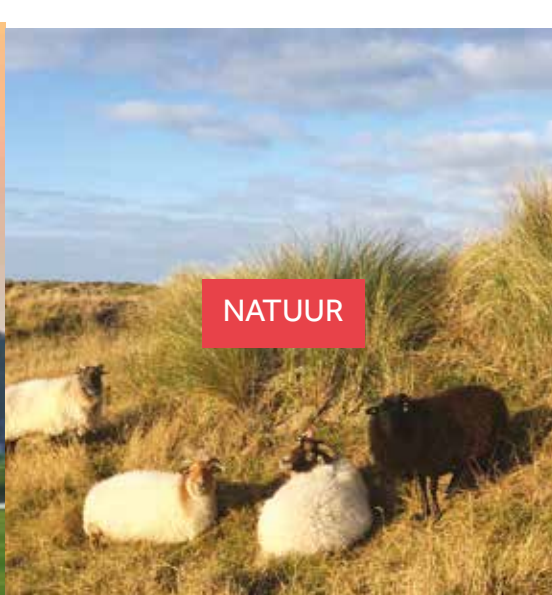
Jurrit van de Vooren (1969) is eigenaar van www.sportgeschiedenis.nl. Hij is schrijver van de *Bosatlas van het Nederlandse voetbal*, dat in november 2017 verschijnt. In opdracht van de stad Amsterdam maakte hij deze zomer een boek over hockey in de hoofdstad. Samen met Micha Peters verzorgde hij het jubileumboek van de Reddingsbrigade, die in september 2017 zijn eeuwfeest vierde. Hij is de enige Amsterdammer die is afgestudeerd op Feyenoord.

Jelle Zondag (1985) is promovendus bij de Onderzoeksgroep Sportgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Daar werkt hij aan een proefschrift over de ideologische geschiedenis van sport, lichamelijke opvoeding en beweegcultuur in Nederland. Hij is bestuurslid van de Stichting de Sportwereld en redacteur van de *Canon van de Lichamelijke Opvoeding*. Zelf is hij actief als voetballer, wielrenner en hardloper.

Wim Zonneveld (1950) heeft als vakgebied de Engelse Taal en Cultuur (Universiteit Utrecht 1973-2014), met als specialisatie 'taalontwikkeling'. Via onderzoek naar het opnemen van Engelse leenwoorden in uiteenlopende talen kwam hij in aanraking met sportgeschiedenis, een oude liefde die hij nu ontwikkelt als onderzoeksterrein. In februari 2017 debuteerde hij als biograaf, met *Klaas Pander. Een vergeten sportheld. Tussen Pim Mulier en Jaap Eden*. Samen met Jan Luitzen schreef hij: 'Kicksen en wickets. Van cricket naar voetbal in Nederland 1845-1888' (*Hard gras* 115, special, augustus 2017).

CLUBS & BANEN

NATUUR

GOLFREGELS

Foto: NO CANDY

INSTRUCTIES

“Golf.nl,
nu online op je
laptop, tablet
en mobiel”

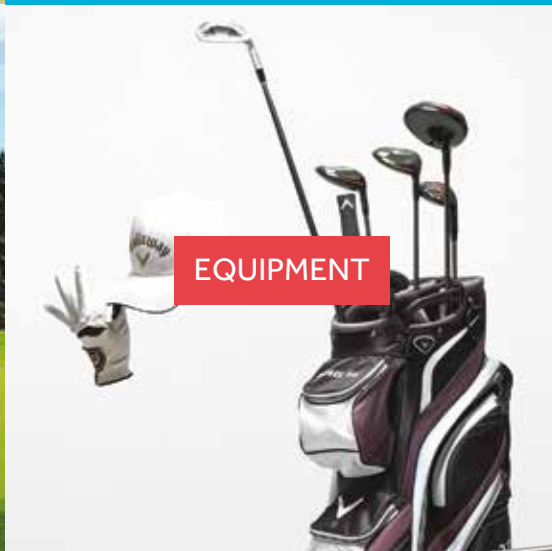

JEUGD & FAMILIE

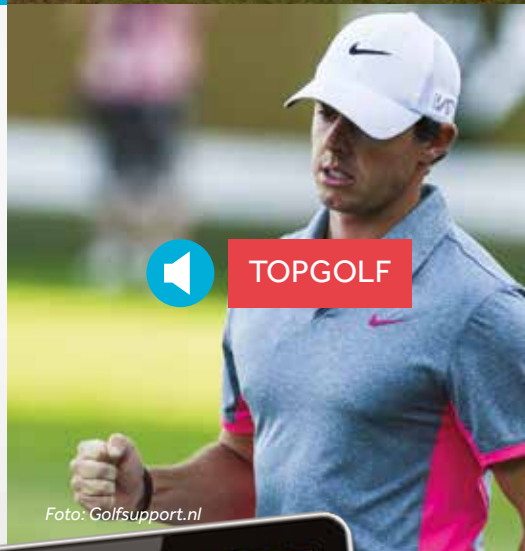
Foto: Ronald Speijer

REIZEN

EQUIPMENT

TOPGOLF

Foto: Golfsupport.nl

GOLF.NL

Hét platform
voor golfend Nederland

COLOFON

Redactie

Pascal Delheye, Marnix Koolhaas, Jan Luitzen & Wim Zonneveld

Medewerkers

Wilfred van Buuren, Marjet Derks, Aad Haverkamp, Nico van Horn, Gerard van den Houten, Cees Klapwijk, Jan Luitzen, Niek Pas, Daniël Rewijk, Jurryt van de Vooren, Jelle Zondag en Wim Zonneveld

Redactieadres

Stichting de Sportwereld
t.a.v. A. Haverkamp
Postbus 9103
6500 HD Nijmegen
E-mail: redactie@desportwereld.nl
Bankrelatie:
Rabobank Uitgeest NL23 RABO 0152109609
Kamer van Koophandel:
Amsterdam 41215142
ISSN: 15697169

Vormgeving en drukwerk

www.sportservicedrukwerk.nl

Tekst en beeld

Wij hebben ons best gedaan om alle rechthebbenden met betrekking tot (foto)materiaal in dit magazine te achterhalen. Eenieder die meent dat zijn/haar materiaal zonder voorafgaande toestemming hier is gebruikt, verzoeken wij om zich tot ons te wenden.

De auteurs van de respectieve bijdragen schrijven uit eigen naam. De redactie deelt de ingenomen standpunten niet noodzakelijkerwijs en kan er niet voor verantwoordelijk worden gesteld.

Abonnementen

de SPORTWERELD verschijnt drie tot vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers €25,00, instellingen €30,00. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met €1,- verhoogd. U kunt abonnee worden door het 'reactieformulier magazine' op de website – onder de knop 'magazine' – in te vullen en te verzenden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de redactie.

Stichting de Sportwereld

de SPORTWERELD, magazine van Stichting de Sportwereld, publiceert (populair-)wetenschappelijke en journalistieke artikelen, interviews en boekbesprekingen.

Stichting De Sportwereld wil een platform zijn voor het ontwikkelen en verspreiden van kennis over de geschiedenis en achtergronden van de sport in Nederland. De stichting organiseert jaarlijks één of meer bijeenkomsten, lezingen en studiedagen over onderwerpen gerelateerd aan het vakgebied. De stichting zet een digitale strategie op voor het delen van kennis die mede is gericht op het identificeren van Nederlands sporterfgoed.

Stichtingsbestuur

Martin Brester (lid), Aad Haverkamp (secretaris), Fons Kemper (waarnemend voorzitter), Erik van Lakerveld (lid), Ernest Verhees (lid), Jurryt van de Vooren (lid) en Jelle Zondag (penningmeester).

Projectcoördinator

Wilfred van Buuren

Redactiecoördinator

Jan Luitzen

Webmaster

info@desportwereld.nl

surf naar de vernieuwde website van magazine *de SPORTWERELD*
www.desportwereld.nl